



©Tdh/Petru Calinescu

Пройти Шлях у Складних Життєвих Обставинах: Методологічний посібник для створення, розвитку та забезпечення діяльності Дитячих та молодіжних Консультативних Рад у рамках підходу нерозривного зв'язку в Україні

2024



Terre des hommes

Допомога дітям.

Пройти Шлях у Складних Життєвих Обставинах:

**Методологічний посібник
для створення, розвитку
та забезпечення діяльності
Дитячих та молодіжних
Консультативних Рад у рамках
підходу нерозривного
зв'язку в Україні**

**Пройти Шлях у Складних Життєвих Обставинах: Методологічний посібник
для створення, розвитку та забезпечення діяльності Дитячих та молодіжних
Консультативних Рад у рамках підходу нерозривного зв'язку в Україні**

Видано: 2024 Україна

Видавець: Terre des hommes-Lausanne Foundation (Tdh), Представництво Tdh в Україні

Авторка: Анастасія Дорошенко (Регіональний Офіс Tdh в Європі)

Особа, що здійснила перегляд: Алкета Ласку (Регіональний Офіс Tdh в Європі)

Вичитка української версії: Світлана Дзяловська (Tdh Угорщина)

Верстка: Товариство з обмеженою відповідальністю «24Прінт»

Зміст

I — РОЗГЛЯД ШЛЯХУ У ВІДПОВІДНОМУ КОНТЕКСТІ	7
Ознайомлення з методичним посібником	7
Обґрунтування та цілі	8
Концептуальні засади	10
(i) Підхід, що ґрунтується на правах дитини	10
(ii) Підхід, що ґрунтується на життєстійкості	11
(iii) Участь дітей за моделлю Ланді	13
II — ПОЧАТОК ШЛЯХУ	15
Критерії добору для участі в раді	16
Оголошення набору до складу ради	17
Процес співбесіди	19
Навички, корисні для проведення співбесід з майбутніми учасниками ради	21
III — ПРОТЯГОМ УСЬОГО ШЛЯХУ	23
Створення та підтримка безпечного та дружнього простору	24
Складові успішного партнерства між дітьми та дорослими	27
Важливі для фасилітаторів та фасилітаторок навички та цінності	29
Обмірковування потенційних проблем	31
Поради щодо фасилітації	33
Поради щодо нотаток	37
Підвищення кваліфікації фасилітаторів / фасилітаторок	39
IV — ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПРОХОДЖЕННЯ ШЛЯХУ	42
Практика з урахуванням травми	42
Убезпечення дітей	44
V — РЕАЛІЗАЦІЯ ШЛЯХУ	46
До, під час та після зустрічей ради	46
СТРУКТУРУВАННЯ ЗУСТРІЧЕЙ РАДИ	49
НАПРЯМОК 1 — СПРИЯННЯ КОНСУЛЬТУВАННЮ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ	52
НАПРЯМОК 2 — ПАРТИЦИПАТИВНА ДОСЛІДНИЦЬКА ІНІЦІАТИВА	58
ЕТАП МАПУВАННЯ	60
ЕТАП ДОСЛІДЖЕННЯ	68
ЕТАП ПЛАНУВАННЯ	72
ЕТАП КОЛЕКТИВНИХ ДІЙ	81
ЕТАП РЕФЛЕКСІЇ ТА ОБМІНУ ДОСВІДОМ	84

VI — ПРОДОВЖЕННЯ ШЛЯХУ	90
Перелік додатків	92
Додаток 1. Технічний опис Консультативної ради (зразок)	92
Додаток 2. Запрошення до участі у дитячій та молодіжній Консультативній раді (зразок)	95
Додаток 3. Форма заявки (зразок)	97
Додаток 4. Перелік ресурсів для підтримки безпеки дітей та молоді в інтернеті	98
Додаток 5. Форма згоди батьків та дитини (зразок)	99
Додаток 6. Інструкція для фасилітаторів / фасилітаторок та список учасників Консультативної ради	101
Додаток 7. Форма документації діяльності Консультативної ради	103
Додаток 8. Мій шлях до цілеспрямованого залучення дітей	104
Додаток 9. Журнал самоосмислення	105
Додаток 10. Ідеї Руханок: спосіб проведення — офлайн	106
Додаток 11. Ідеї Руханок: спосіб проведення — онлайн	109
Додаток 12. Ідеї підсумкових вправ	112
Додаток 13. Визначення аспектів вдосконалення	114
Додаток 14. Картки активності «Бажання та потреби»	115
Додаток 15. Таблиця тем	119
Додаток 16. Асоціативна мапа	120
Додаток 17. Мапа Колективної Дії	121
Додаток 18. Форма «ОБМІН ДОСЯГНЕННЯМИ»	123

I — РОЗГЛЯД ШЛЯХУ У ВІДПОВІДНОМУ КОНТЕКСТІ

Ознайомлення з методичним посібником

Початковий методологічний посібник був розроблений Регіональним Офісом Terre des hommes (Tdh) в Європі в рамках реалізації низки міжнародних проєктів,^[1] спрямованих на просування захисту та заохочення прав дітей на участь у контексті програм доступу до правосуддя. **З огляду на тривалий міжнародний збройний конфлікт в Україні, існуючий посібник було адаптовано з метою сприяння реалізації прав дітей на участь навіть у складних життєвих обставин.**

Цей методологічний посібник представляє собою **керівництво для фасилітаторів та фасилітаторок дитячих та молодіжних консультативних рад**. Будучи практичним посібником, він **пропонує фасилітаторам та фасилітаторкам низку знань та активностей для безпечного, етичного та значущого залучення дітей та молоді до консультативних обов'язків та процесів прийняття рішень**. Важливим є те, що посібник надає фасилітаторам та фасилітаторкам знання про те як структурувати зустрічі з дітьми-радниками та обрати активності, які є безпечними для дітей та молоді і збільшують їхні можливості. Ґрунтуючись на концепціях прав дітей на участь та концепціях життєстійкості, цей посібник приділяє **особливу увагу залученню дітей та молоді як активних учасників позитивних соціальних змін, а не як пасивних отримувачів допомоги**. Тому надзвичайно важливо, щоб цей посібник та активності, які він пропонує, застосовувалися з урахуванням цінностей та поваги до дітей та молоді, їхнього права голосу та розвитку здібностей.

Цей посібник можна адаптувати для використання в рамках підходу нерозривного зв'язку між програмною діяльністю гуманітарної допомоги, розвитку та забезпечення миру всередині країни (Nexus approach). Цей посібник може стати в нагоді спеціалістам та спеціалісткам, які безпосередньо працюють з дітьми у різних професійних сферах та залучають їх до процесів прийняття рішень. Активності посібника можна поєднувати структурованим, напівструктурованим або більш гнучким способами. Це дає і фасилітаторам та фасилітаторкам свободу в створенні власних підходів та практик для співпраці з дітьми та молоддю. Повинно бути загальне розуміння того, що не існує універсального підходу до залучення дітей та молоді. **Завдання «відновити краще, ніж було» може надати дітям і молоді цінні можливості зробити свій внесок, як в сьогодення, так і в майбутнє.**

**Нехай голоси дітей та молоді прокладають їх шлях,
навіть у складних життєвих обставинах!**

¹ JOURNEYS – Safe and Informed Journeys through Barnahus | ChildHub – Child Protection Hub Linking Information for Adaptive and Accessible Child-Friendly Courts (LINK) | ChildHub – Child Protection Hub

Обґрунтування та цілі

В умовах повномасштабного збройного вторгнення на територію України з 24 лютого 2022 року **були зафіксовані численні порушення основних прав дитини**^[2]: право на безпеку, права на життя, на освіту, на здоров'я та особистісний розвиток, право на збереження своєї ідентичності, включаючи національність і сімейні відносини, право на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, право на піклування та захист з боку держави. Серйозні порушення проти дітей, включаючи напади на школи та лікарні, підкреслюють нагальну потребу в забезпеченні захисту та підтримки.

У цих надзвичайно складних життєвих обставинах **важливо підкреслити високий рівень життєстійкості дітей, молоді**^[3], сімей та громад, який вони продемонстрували з моменту повномасштабного вторгнення, справляючись з умовами потрясінь та стресу і адаптуючись до нової динаміки – як у сім'ї, так і в суспільстві. У той час як гуманітарні організації, організації з надання допомоги, відновлення та розвитку працюють в рамках підходу нерозривного зв'язку, діти та молодь в Україні продовжують щодня долати складні життєві обставини. Підхід нерозривного зв'язку вимагає від цих організацій здійснювати більш скоординовану роботу один з одним, щоб вони могли ефективніше полегшувати страждання, розвивати стійкість і запобігати конфліктам чи їхньому повторенню^[4]. Незважаючи на **правові, концептуальні та практичні причини залучення дітей до прийняття рішень, які впливають на їхнє життя, існують численні проблеми у реалізації їхніх прав на участь, одночасно забезпечуючи їхню безпеку**^[5]. Незважаючи на те, що накопичується все більше підтверджень, які підкреслюють значний внесок, який діти та молодь можуть зробити в ситуаціях конфлікту, у процесах надання допомоги, відновлення та відбудови, **дорослі продовжують недооцінювати потенціал і внесок дітей та молоді**^[6]. В Україні, зокрема, хоча політики та практика залучення дітей та молоді поступово розвиваються, необхідні додаткові зусилля для підтримки реалізації прав дітей на участь^[7].

Відповідно до цього обґрунтування, цей методологічний посібник має на меті надати спеціалістам, які безпосередньо працюють з дітьми, практичні рекомендації щодо того, як змістовно та етично залучати групи дітей та молоді до консультативних обов'язків в процесах прийняття рішень. Дитяча та молодіжна консультативна рада використовується як механізм для введення в дію таких процесів, а також для сприяння реалізації прав дітей на участь шляхом їхнього значущого залучення. Даний посібник пропонує два напрямки залучення дитячих та молодіжних консультативних рад, а саме:



Напрямок 1 – коли діти та молодь залучаються до спільного створення певних застосунків, послуг, заходів, політик тощо, які впливають на їхнє життя та оточення. У рамках таких процесів спільного проектування вони консультують, надають відгуки та пропозиції партнерам проєкту/ дорослим, аби забезпечити, щоб ці результати були дружніми, підходящими та доступними для всіх дітей.

- 2 Права дитини — Звіт про дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році (ombudsman.gov.ua)
- 3 [undp.ua-impact-war-youth-eng-findings-recommendations print](https://undp.ua/impact-war-youth-eng-findings-recommendations-print)
- 4 Tdh MHPSS detailed glossary.pdf (childhub.org)
- 5 McCafferty, P. (2017). Implementing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Child Protection Decision-Making: a Critical Analysis of the Challenges and Opportunities for Social Work, Child Care in Practice, Vol. 27, No.4, 327-341.
- 6 Hart, J. The Child as Vulnerable Victim: Humanitarianism Constructs Its Object. Int. J. Environ. Res. Public Health 2023, 20, 5102. <https://doi.org/10.3390/ijerph20065102>
- 7 Sakaliuk, O. (2023). Supporting Children During the Armed Conflict in Ukraine. In Search of Strategies How to Protect Children's Rights Through Participation. In: Maier-Höfer, C., Markowska-Manista, U., Stellakis, N. (eds) Theorien und Praktiken der Selbstbestimmung und Partizipation: Janusz Korczak im Diskurs. Springer VS, Wiesbaden. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-658-30764-6_5

Деякі приклади включають, але не обмежуються наступним:

- Залучення дітей та молоді до розробки, управління та реалізації просторів, дружніх до дітей/молоді, цифрових лабораторій (FabLabs), Інноваційних Центрів Резильєнтності (Resilience Innovation Facilities/RIF);
- Залучення до розробки, моніторингу та оцінки гуманітарних проєктів та проєктів розвитку;
- Спільна робота над розробкою дружніх до дітей та доступних для них механізмів зворотного зв'язку;
- Спільна розробка політик убезпечення дітей та кодексів поведінки;
- Надання дітьми та молоддю порад щодо бажаних характеристик (знань, навичок, ставлення) та обов'язків дитячих та молодіжних працівників тощо;
- Участь у процесах реконструкції, місцевого самоврядування та відновлення миру всередині країни.



Напрямок 2 – де залучені діти та молодь беруть участь у партисипативних дослідницьких ініціативах під власним керівництвом. Такі колективні дослідницькі ініціативи / колективні дії спрямовані на сприяння позитивним соціальним змінам у житті дітей та молоді та їх оточенні.

Деякі потенційні приклади ініціатив під керівництвом ради:

- Внесок у реконструкцію дружніх до дітей/молоді шкіл, дитячих майданчиків, громадських центрів, населених пунктів;
- Проведення заходів підвищення обізнаності щодо дотримання прав дитини як у мирний, так і у воєнний час;
- Організація заходів соціальної згуртованості, які об'єднують членів приймаючих та переміщених громад;
- Організація заходів неформальної освіти для дітей молодшого віку;
- Організація спільних заходів між поколіннями (дітей та молоді, батьків, бабусь і дідусів) для взаємної підтримки.

**Обидва напрямки можуть бути реалізовані в рамках проєкту,
і немає потреби обирати лише один з них.**

Зразок технічного опису Дитячих та молодіжних консультативних рад наведено в Додатку 1.

Концептуальні засади

(і) Підхід, що ґрунтується на правах дитини

Права дітей на участь, захист і забезпечення ґрунтуються на Конвенції ООН про права дитини (КПД ООН). Право дітей висловлювати свої погляди з усіх питань, які їх стосуються, і на те, щоб їм приділяли належну увагу, яке зазвичай називають правом дитини на участь, закріплено в статті 12 КПД ООН. Крім того, що участь дитини є правом, участь дитини є також одним із ключових принципів КПД ООН. Оскільки права дітей є неподільними та взаємопов'язаними, право дітей на участь є керівним принципом разом із іншими принципами КПД ООН щодо права дітей на недопущення дискримінації (стаття 2), на дотримання найкращих інтересів дитини (стаття 3) і права на життя, виживання та розвиток (стаття 6). Ґрунтуючись на статті 2 щодо недопущення дискримінації, права дітей на участь стосуються **ВСІХ дітей**, незалежно від їхньої статі, інвалідності / особливих потреб, етнічного походження, релігійних поглядів, сексуальної приналежності тощо. **Важливо, що право, закріплене в статті 12, не припиняється в ситуаціях кризи чи після них^[8].**



Як зазначено Комітетом ООН з прав дитини у розділі про надзвичайні ситуації виданого цим Комітетом Зауваження загального порядку № 12 (параграфи 125–126)^[9]: *«Дітей, які постраждали від надзвичайних ситуацій, слід заохочувати та давати їм можливість брати участь в аналізі їхнього становища та майбутніх перспектив. Участь дітей допомагає їм відновити контроль над своїм життям, сприяє реабілітації, розвиває організаційні навички та зміцнює почуття ідентичності».*

Держави-учасниці також заохочуються підтримувати механізми, які дозволяють дітям відігравати активну роль у процесах реконструкції після надзвичайної ситуації та врегулювання після конфлікту.

Крім того, у цьому правовому документі викладено **Основні вимоги до реалізації права дитини бути почутою** (п. 134). У ньому зазначено, що участь повинна бути:

- прозорою та інформативною;
- добровільною;
- з виявленням поваги;
- доречною;
- дружньою до дитини;
- інклюзивною;
- підтримуватися навчанням;
- безпечною і враховувати ризики;
- підзвітною.

⁸ General comment No. 12 (2009): The right of the child to be heard | Refworld

⁹ Ibid



«Кожна дитина має право вільно висловлювати свою думку, формувати власні погляди, розвивати власну соціальну ідентичність, отримувати інформацію, яка відповідає її віку. Це право включає свободу шукати, отримувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютер, телефонна мережа тощо) чи інших засобів спілкування на вибір дитини».

Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.), ст. 9^[10]

(ii) Підхід, що ґрунтується на життєстійкості

Робота Tdh базується на визнанні, оцінці та використанні сильних сторін і ресурсів осіб, сімей і громад, а не лише на зосередженні на їхніх потребах і викликах, з метою розширення можливостей дітей і молоді, сімей і громад. Таким чином, підтримка спрямовується на сприяння формуванню та зміцненню психосоціальної стійкості (резильєнтності) осіб, сімей та громад.

На основі керівництва Tdh з Ментального здоров'я та психосоціальної підтримки «На шляху до психосоціальної стійкості та благополуччя»^[11], розробленої на основі академічних досліджень і польового досвіду Tdh, психосоціальне благополуччя розуміється як стан позитивного балансу, який сприяє психічному здоров'ю та соціальному благополуччю. Важливо, що психічне здоров'я розуміється не лише як відсутність психічних розладів, а і як поєднання та баланс різних вимірів благополуччя. Це цілісна структура, яка охоплює фізичні, емоційні, соціальні, політичні, економічні, культурні та духовні виміри. Психосоціальне благополуччя структуровано за п'ятьма стовпами благополуччя, які застосовуються до індивідуальної, сімейної та громадської сфери.

- Почуття безпеки, захищеності та стабільності (безпека та захист)
- Почуття зв'язку з іншими (стосунки та зв'язки)
- Почуття гідності (ролі та ідентичності)
- Почуття поваги (справедливість і права)
- Почуття надії та сенсу

Психосоціальне благополуччя: п'ять стовпів благополуччя



¹⁰ Про охорону дитинства | від 26.04.2001 № 2402-III (rada.gov.ua)

¹¹ Towards psychosocial resilience and well-being | ChildHub – Child Protection Hub

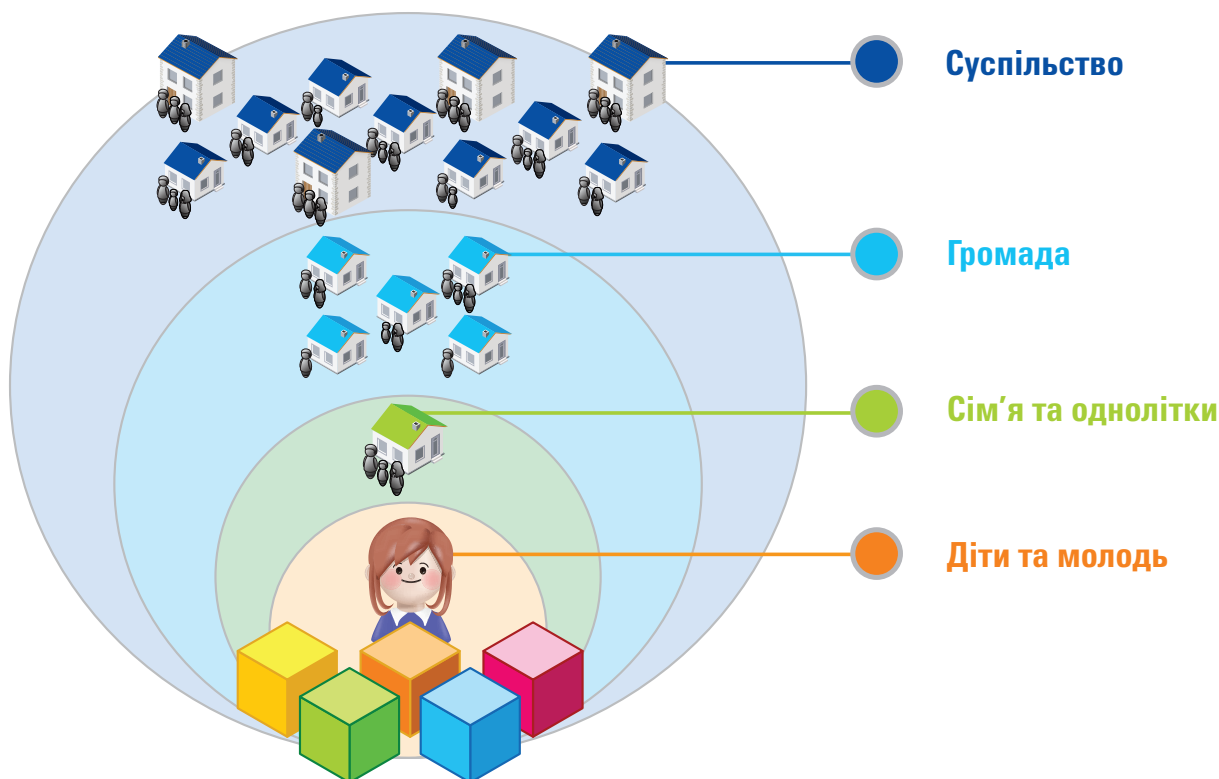
Життєстійкість визначається як здатність осіб, сім'ї, громади, організації та інституції протистояти труднощам і позитивно існувати та взаємодіяти в різних політичних, соціальних економічних та екологічних контекстах. У цьому розумінні психосоціальна життєстійкість складається з трьох компонентів:

- **Здатність справлятися:** витримувати або зменшувати наслідки потрясінь і стресів.
- **Здатність адаптуватися:** пристосовуватися до постійних змін і невизначеності; пом'якшувати наслідки потрясінь і стресів та розвивати наявні здібності й ресурси.
- **Здатність трансформуватися:** запобігати або зменшувати фактори уразливості та нерівності; розвивати позитивні ресурси на індивідуальному, сімейному рівні, рівні громади та системному рівні.



Tdh поширює **соціально-екологічний підхід** до зміцнення систем та визнає, що **сім'ї та громади знаходяться на передньому плані та в центрі запобігання та боротьби з насильством проти дітей**. Благополуччя та захист дітей тісно пов'язані з наявністю у громаді суб'єктів і структур, які надають їм підтримку. Таким чином, посібник заохочує молодь залучати свою громаду до підтримки їхніх проєктів колективних дій.

Розуміння та визначення Tdh **«підходу нерозривного зв'язку» (pexus approach)** полягає в тому, щоб **«подолати розрив між гуманітарною діяльністю та розвитком» та «інвестувати в стабільність»**, як зазначено в *Agenda for Humanity*. Важливо виходити за рамки «традиційного» способу концептуалізації гуманітарних криз як низки окремих фаз, переходу від надзвичайної ситуації до постнадзвичайної, реабілітації, реконструкції та розвитку, **якщо ми хочемо зменшити потреби в заходах з надання довгострокової допомоги. Це передбачає зменшення вразливості окремих осіб і систем і підвищення їх стійкості, що також вимагає ретельного розгляду їхнього природного, політичного та соціального середовища та його характеристик.**



(iii) Участь дітей за моделлю Ланді

Модель Ланді щодо концептуалізації статті 12 є широко визнаною та використовується в Європі. Ця модель^[12] була розроблена академіком Лорою Ланді, професором міжнародних прав дитини Школи освіти Королівського університету Белфаста. Її модель, яка детально описана в публікації 2007 року в Британському освітньому журналі, надає спосіб концептуалізації права дитини на участь, передбаченого в статті 12 Конвенції ООН про права дитини. Її мета полягає в тому, щоб дорослі, які приймають рішення, враховували окремі, хоча й взаємопов'язані елементи забезпечення цього права.

Чотири елементи мають раціональний хронологічний порядок:

ПРОСТІР: Дітям необхідно надати простір, інклюзивні можливості для формування та висловлення своїх поглядів

ГОЛОС: Необхідно допомогти дітям висловити свою думку

АУДИТОРІЯ: До думки треба прислухатися

ВПЛИВ: На думку потрібно реагувати належним чином.

Модель Ланді щодо участі дітей забезпечує концептуальне обґрунтування цього методологічного посібника. Чотири елементи, які забезпечують значущу участь дітей, засновану на їх правах, лежать в основі запропонованих тут активностей. Втім вирішальним є практичне застосування всіх чотирьох елементів під час створення, підтримки та розвитку дитячих та молодіжних консультативних рад.

¹² https://commission.europa.eu/document/download/31c5ad34-8ac4-4c11-a037-25cc5e10a96a_en?filename=lundy_model_of_participation_0.pdf



Поради для практики:

Розпочати обмірковувати **Контрольний список моделі Ланді^[13]** щодо участі та звертатися до нього протягом усіх процесів залучення дітей та молоді — це корисна основа для початку діяльності. Пропонуємо ознайомитися з [lundy_model_of_participation_0.pdf](#) ([europa.eu](#))

¹³ Lundy's Voice Model Checklist for Participation as included in Ireland's National Strategy on Children and Young People's Participation in Decision-Making 2015-2020 [lundy_model_of_participation_0.pdf](#) ([europa.eu](#))

II — ПОЧАТОК ШЛЯХУ

У цьому розділі описується процес формування Дитячої та молодіжної консультативної ради або реорганізації вже діючої ради (залежно від конкретних обставин). У цьому розділі фасилітатори та фасилітаторки ради ознайомляться з ключовими етапами цього процесу. Проходження цих етапів допоможе забезпечити, щоб процеси добору та співбесіди проводилися на основі широкого залучення дітей та молоді та розширювали їх права та можливості.

До початку процесу формування ради рекомендуємо проаналізувати ваш попередній досвід роботи з групами дітей та молоді над конкретним проєктом або темою. **Спогади та отриманий досвід допоможуть вам уявити раду так, ніби ви є її учасником чи учасницею.** Яким є ваше бачення ради? Які цінності важливі для вас і для ради? У яких активностях і темах ради ви хотіли б допомогти дітям та підтримати їх? Яким буде ваш спільний шлях? Якою інформацією чи досвідом ви хотіли б поділитися з радою? Запишіть ці роздуми у свій блокнот; будьте креативними. Тримайте блокнот з роздумами поруч, щоб з легкістю час від часу його переглядати. Це може стати цінним інструментом для мотивації та відзначення власних успіхів. Ви також можете отримати додаткове натхнення, якщо поділитися цими роздумами зі своїми колегами!



Критерії добору для участі в раді

Першим кроком у формуванні дитячої та молодіжної ради є встановлення справедливих та прозорих критеріїв добору. Критерії добору мають бути лояльними й не відображати нерівність сил між дітьми та дорослими, а також між різними групами дітей, підтримуючи для залучення найбільш «помітних» та активних, тобто тих, кого залучити зазвичай найлегше. Натомість, залучайте різноманітні групи й заохочуйте їх до спільної участі у заходах.

Розпочніть з розгляду конкретних груп дітей, чий голоси «почути» найважче з цілої низки причин. Причинами можуть бути проживання у важкодоступних або неблагоприятливих районах, переселення зі своїх рідних місць, нижчий соціально-економічний статус за походженням або належність до груп етнічних меншин, різні здібності та обмежені можливості, соціальна нерівність тощо. **В ідеалі до складу ради повинні входити діти та молодь як із соціально незахищених та вразливих верств суспільства, а також ті, хто вже активно займається захистом прав дітей та робить внесок у благополуччя дітей у своїх громадах.** Постійний склад групи допомагає створити сприятливий та інклюзивний простір для взаємного навчання та наставництва за принципом «рівний-рівному».

Хоча членство в раді буде суттєво відрізнятися залежно від конкретних умов та локацій, ключовими є фізичні й емоційні аспекти безпеки дітей та їх оточення. Ми рекомендуємо, щоб до складу ради входило 10–12 дітей та підлітків з такими характеристиками:

Діти віком від 12 до 18 років та/або молодь віком від 18 до 24 років

- Ті, хто проживає у місцевості реалізації проєкту, щоб вони могли відвідувати заходи та активності ради особисто чи брати участь у них онлайн, залежно від умов роботи, а також були знайомими з реаліями життя місцевих дітей
- Ті, хто готові та мотивовані брати участь у заходах проєкту, робити свій внесок у забезпечення благополуччя місцевих дітей та їх середовища, а також з ентузіазмом освоювати новий досвід
- Діти з вразливих сімей або важкодоступних місцевостей, діти з переміщених і з приймаючих громад, діти з менш сприятливими можливостями, діти, які стикаються з соціальною нерівністю
- Діти з етнічних громад або громад меншин, діти з різними здібностями й обмеженими можливостями
- Участь дітей є добровільною, і вони можуть відмовитися від участі у будь-який момент, коли вважатимуть це необхідним.

Склад ради від самого початку має бути інклюзивним, різноманітним, збалансованим за віком та гендером. Принципів недопущення дискримінації та «не нашкодь» необхідно дотримуватися на всіх етапах створення, підтримки та розвитку ради.

Залежно від конкретного місця розташування ці критерії можуть бути контекстуалізовані й додатково уточнені. **Прикладом передової практики будуть консультації з дітьми щодо того, як більш інклюзивно організувати членство в раді.** Коли критерії відбору будуть визначені з урахуванням контексту, розпочинається процес добору дітей та молоді до ролі радників.

Оголошення набору до складу ради

Процес залучення дітей може змінюватися залежно від контексту та режиму роботи (онлайн, офлайн або гібридний режим). Проте рекомендуємо врахувати деякі загальні фактори, а саме:

- Слід переконатися, що інформація про членство в раді надана дітям у дружньому та легкодоступному для них форматі. Така інформація має містити простий для розуміння опис завдань, до виконання яких вони запрошуються, приблизну тривалість та періодичність зустрічей, види підтримки, на яку діти можуть розраховувати протягом усього процесу, а також те, що вони отримають беручи участь у активностях ради.
- Слід розглянути варіант проведення дружньої до дітей презентації проєкту та членства в раді (нижче перелічено різні варіанти для місць проведення такої презентації). Презентацію можна провести з використанням усної, візуальної або письмової інформації. У такий спосіб діти матимуть достатнє розуміння цієї взаємодії та зможуть поставити будь-які запитання, які можуть у них виникнути, щоб прийняти обґрунтоване рішення та висунути свою кандидатуру.
- Вам потрібно подбати про те, щоб інформація про членство в раді була доведена до відома якомога більшої кількості дітей з найрізноманітнішим походженням. Пам'ятайте, що вашим завданням є залучення дітей з найбільш вразливих верств населення.
- До деяких можливих способів оголошення про набір до складу ради належать:
- Школи, установи неформальної освіти
 - Спортивні заклади, в тому числі заклади для дітей з обмеженими можливостями
 - Дитячі / молодіжні клуби, заклади та акції
 - Служби у справах дітей та молоді
 - Громадські організації, що реалізують гуманітарну роботу, надають допомогу в надзвичайних ситуаціях та сприяють відновленню
 - Діти, з якими ви працювали під час попередніх проєктів / ініціатив
 - Батьки, що беруть участь у гуманітарній роботі, наданні допомоги та відновленні та/або підтримують тих, хто таку діяльність провадить.
- **Обмін інформацією між однолітками** є одним з найефективніших шляхів підвищення інтересу дітей та мотивування їх до участі. Діти, які виступають у ролі посередників або активістів, можуть поширювати інформацію у групах однолітків та запрошувати їх до участі.
- Процес оголошення набору до складу ради може здійснюватися через розміщення *Запрошення до участі* (Додаток 2) та *Форми заявки на участь* (Додаток 3) у місцях, які діти найчастіше відвідують, та/чи у школах, у яких ми працюємо. Ці форми також можна поширювати серед дорослих, які заслуговують на довіру та регулярно спілкуються з дітьми, наприклад, серед шкільних вчителів, молодіжних працівників, соціальних працівників, шкільних психологів, тренерів тощо. Також *Запрошення до участі* та *Форму заявки на участь* можна розміщувати на вебсайтах та платформах соціальних мереж, які відповідають змісту та контексту проєкту.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Важливо створювати альтернативні матеріали для дітей з інвалідністю (за потреби). Добре, коли під час подання заявки чи на етапі співбесіди дитину підтримують батьки / опікуни. Наприклад, фасилітатори та фасилітаторки ради можуть підготувати прості листівки-голосування, в яких дитина може обрати та відмітити один із двох варіантів: ТАК, я братиму участь; НІ, я не братиму участь. Це як «угода» між дитиною та дорослими. Це вияв прихильності до залучення дитини та поваги до нього/неї.

Після розміщення Форми заявки на участь у вільному для дітей доступі, настане час для проведення співбесід, так званих «дружніх розмов». Пропонуємо проводити дружню розмову з УСІМА дітьми, які подали свої заявки.



Процес співбесіди

Пам'ятайте, що процес побудови безпечних, довірчих взаємин та взаємин підтримки з майбутніми дітьми-радниками починається зі співбесіди. Тому співбесіда має більше нагадувати дружню розмову з дитиною, а не бути послідовністю поставлених запитань та отриманих відповідей. Перша зустріч з потенційними дітьми-радниками має величезний вплив на подальші групові зустрічі. Ви плануєте запросити дитину в захопливу подорож, яка пропонує можливості для навчання та спілкування, а також передбачає обов'язок робити свій внесок. **Це ваше перше звернення до дитини: ви шукаєте дітей, які готові присвятити свій час, знання та навички покращенню благополуччя дітей та їхньому оточенню за активної підтримки фасилітаторів та фасилітаторок.**

Перш ніж почати дружню розмову стисло та у зрозумілій формі, познайомте дитину з проектом. Це може бути опис суті проекту, його основних цілей, концепції ради, конкретних завдань та можливостей навчання для дітей-радників, а також досвід та можливості, які вони отримають від участі в проекті. **Тривалість дружніх розмов може відрізнятися, оскільки залежно від індивідуальності дитини, потрібно надати необхідну кількість інформації, також варто врахувати час для засвоєння нового, час адаптації до фасилітаторів та фасилітаторок, а також час вислухати та засвоїти нове.**



Поради щодо інклюзивного залучення:

Коли ви розмовляєте з дитиною з особливими потребами, вам може знадобитися:

- Приділити більше часу, ніж ви спочатку планували, або більше ніж іншим дітям
- Розбивати запитання на менші частини
- Пояснити прості терміни, наприклад, пояснити, що означає слово «проект»
- Покласти на підтримку батьків / опікунів дітей
- Підготувати прості матеріали, які допомагатимуть вам під час розмови
- Бути готовими прийняти те, що дитина може не захотіти бути залученою
- Бути готовими до того, що дитина буде менш зосереджена, ніж ви очікували
- Говорити повільно, але з повагою
- Дати дітям можливість висловлюватися так, як їм буде зручніше
- Відразу надати дитині зворотній зв'язок про те, чим вона поділилася з вами у цій розмові і як добре вона висловлює свої думки

Пропонуємо використовувати наступні запитання для дружньої розмови:

- Чи хотів(-ла) б ти розповісти мені про себе? Що є для тебе важливим? Про що ти турбуєшся?
- Що тобі подобається робити у вільний час? Чи хотів(-ла) б ти розповісти мені про те, що приносить тобі радість?
- Чи знаєш ти, що означає слово «проект»? Чи чув(-ла) ти про такий проект, як [назва]?
- Що тебе зацікавило долучитися до дитячої та молодіжної ради?
- Які зі своїх талантів ти хотів(-ла) б використовувати?
- Чи не буде тобі важко приходити сюди регулярно? (наприклад, на зустрічі ради та інші заходи). Як ми можемо тебе підтримати в цьому?

- Чи є якісь знання та навички, які ти хотів(-ла) б розвинути, будучи учасником групи?
- Чи є якісь види діяльності, якими ти хотів(-ла) б займатися?
- Чи є щось ще, чим ти хотів(-ла) б поділитися зі мною?
- Чи є у тебе якісь запитання до мене? Хочеш, щоб я розповів(-ла) тобі докладніше про будь-які частини проєкту чи про раду?

Усі ці запитання можна додатково адаптувати чи поділити на коротші, залежно від потреб та вікових особливостей кожної дитини.

Зауважте, що **якщо дитині незручно відповідати на будь-яке з цих запитань, ви маєте поважати її рішення не відповідати на запитання (на її право сказати «ні»)**. У таких випадках дитині слід сказати, що ви розумієте її рішення, і це ніяк не вплине на її членство в раді.

Завершіть розмову, виразивши дитині подяку за участь, приділений час та проявлений інтерес. Дайте дитині свої контактні дані, щоб вона могла зв'язатися з вами, якщо їй знадобиться додаткова інформація. Повідомте, що якщо в якийсь момент дитина захоче відкликати свою заявку на участь в раді, вона може без вагань звернутися з цим питанням до вас. Побажайте дитині гарного дня і скажіть, що ви зв'яжетеся з нею щодо подальших дій.

Після співбесіди може бути більша кількість дітей, які захочуть увійти до складу ради, ніж це фізично можливо. У таких ситуаціях важливо, щоб пріоритетність ґрунтувалася на принципі недопущення дискримінації, а також на різноманітності ознак та досвіду, представлених в раді. **Ваша мета полягає у тому, щоб створити групу, яка буде неоднорідною з точки зору віку, гендеру, досвіду та соціального походження. Важливо зазначити, що у вашому випадку така різноманітність ознак та досвіду повинна мати спільне бачення, щоб зробити значущий внесок у забезпечення благополуччя дітей та їх оточення.**

Якщо необхідно повідомити дитині, чому вона не може приєднатися до ради цього разу, важливо зробити це вчасно та з урахуванням інтересів дитини. Дитина повинна отримати можливість брати участь в інших значущих заходах, соціальних, культурних, розважальних або освітніх заходах у межах інших активних проєктів або інших місцевих ініціатив, які будуть доцільними для дітей та будуть їм цікавими.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Ставтесь до ВСІХ дітей з повагою, гідністю, співчуттям та рівністю. Дітям з особливими потребами не завжди потрібна додаткова підтримка, особлива увага та інакше ставлення. Можливо, вам доведеться адаптувати свій традиційний підхід до співбесід, заходів, програм тощо, коли розмова відбуватиметься з дітьми та молоддю, у яких є особливі потреби. Це допоможе вам краще взаємодіяти з УСІМА дітьми та молоддю. Коли ви готуватиметесь до перших зустрічей з дітьми з особливими потребами, запитайте, що вони **МОЖУТЬ** робити, а не що вони не можуть. Якщо вам потрібна допомога одного з батьків / опікуна дитини або перекладача, на певних етапах чи на постійній основі, це абсолютно нормально. **Завжди звертайтеся безпосередньо до дитини, а не до дорослих, які вам допомагають.** Намагайтеся створити найкращу для участі дитини атмосферу. Якщо ви покажете, що цінуєте внесок кожного та кожної, незалежно від їхніх можливостей / особливих потреб, і будете вірити в це, усі діти почнуть довіряти вам і будуть відкритими до спілкування та обміну інформацією. Пам'ятайте, що **для того щоб побудувати позитивні та дружні взаємини з дитиною, потрібен час.**

Навички, корисні для проведення співбесід з майбутніми учасниками ради^[14]

Усім відомо, що в спілкуванні важливими є не лише слова. Насправді невербальна мова відіграє важливу роль для ефективної передачі та отримання повідомлення. Якості хорошого слухача допоможуть дитині висловити свої істинні думки та почуття. Це, в свою чергу, сприяє поліпшенню взаємин.

Один з найважливіших елементів дружньої розмови є **активне слухання**. Пам'ятайте, що будь-яка розмова — це завжди двосторонній процес. Наведені нижче ідеї допоможуть вам провести дружню розмову з дитиною.

- ➔ **Активне слухання:** кожна дитина хоче, щоб її слова та почуття дійсно та щиро розуміли. Активне слухання — це один зі способів, за допомогою якого ми можемо по-справжньому зрозуміти дитину й показати їй, що істинне розуміння для нас є пріоритетом. Завдяки активному слуханню у дитини з'являється простір для розвитку та доведення своєї думки до кінця. Уточнюючи, що ви вірно зрозуміли сказане дитиною, ви даєте зрозуміти, що її почуто. Активне слухання включає кілька компонентів, так як мова тіла, уточнення та підтвердження розуміння сказаного.
- ➔ **Мова тіла** має донести дитині, що ви щиро зацікавлені й уважно її слухаєте. Трохи нахилитися до дитини іноді є ефективним, а іноді ні. Це залежить від особистості дитини, чи буде вона почуватися безпечно та комфортно. Зоровий контакт / перебування на одному рівні очей з дитиною, утримання від відволікаючих факторів (телефон, сторонні розмови) в більшості культур сприяє залученню уваги. Мова тіла, яка передає непідробну увагу, набагато важливіша, ніж ми можемо уявити. Наприклад, можна природньо кивати головою чи говорити прості речі, як «розумію», «добре».
- ➔ **Уточнення:** спробуйте дійсно почути, що дитина намагається вам сказати. Не намагайтеся пояснити, що, на вашу думку, дитина говорить, а дійсно слухайте, що вона говорить. Будьте уважні, і якщо у вас виникнуть запитання щодо того, що дитина намагається сказати, чи ви щось не зрозумієте, скажіть їй про це та попросіть пояснити. Якщо дитина повільно розмовляє, важливо не говорити за неї, коли вона намагається закінчити речення. Це може викликати в дитини нерозуміння, а також призвести до токенизму.
- ➔ **Підтвердження розуміння сказаного** — це один з найефективніших інструментів активного слухання. Підтвердження розуміння сказаного означає періодичне перепитування у дитини, щоб переконатися, що ви зрозуміли з розмови саме те, що вона намагається сказати. У відповідні моменти під час розмови робіть паузу, щоб разом з дитиною переконатися в тому, що все, що ви почули, відповідає дійсності. Почніть з самого початку та підведіть підсумки всього, що ви почули. Ви можете сказати якусь просту фразу, наприклад: «Я просто хочу переконатися, що зрозумів(-ла) все, що ти мені щойно говорив(-ла). Давай я тобі ще раз усе повторю, а ти мене виправиш, якщо я щось не так зрозумів(-ла) або пропустив(-ла), добре?». Ви можете здивуватися, як багато додаткової важливої інформації ви отримаєте від дитини, скориставшись цим простим прийомом. Діти часто забувають сказати важливу інформацію, якою хотіли б поділитися у своєму прагненні до спілкування, особливо коли вони схвильовані чи занадто емоційні. Також, підтверджуючи розуміння сказаного, дуже важливо використовувати власні слова дитини, символи, малюнки, зображення, які вони використовували.

¹⁴ За матеріалами: Facilitators Manual: Guidelines to enhance child participation and work with youth on Child Advisory Boards, AWAY Project, Terre des hommes



Поради для практики:

Використання візуальних підказок: дітям видають «кубики відчуттів» або «картки відчуттів» (обличчя з виразом «щастя», «суму» та «гніву»), і запитують, які дії, місця, звуки, дорослі, діти змусили їх переживати такі емоції. Для вас, як фасилітатора чи фасилітаторки, це хороший початок для кращого розуміння дитини. З деякими дітьми для кращого розуміння спробуйте поєднувати візуальні та вербальні елементи.

Як би просто це не звучало, **ваше доброзичливе ставлення, тон і темп вашого голосу, а також ваша посмішка** — усе це сприятиме тому, що діти почуватимуться емоційно захищено та комфортно у вашій присутності.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Дорослі часто побоюються, що їм потрібні спеціальні знання, щоб вислухати дитину з особливими потребами. Але **не завжди потрібно бути експертом, щоб спілкуватися з дитиною з особливими потребами. Мова тіла, звуки на кшталт «хм...», посмішка, примружування очей — це лише деякі зі способів, за допомогою яких ми природньо виражаємо себе та спілкуємось з іншими.** Ваше позитивне ставлення та індивідуальний підхід є дуже важливими. Батьки, опікуни, брати й сестри, друзі дитини можуть заздалегідь розповісти вам більше про те, як дитині буде комфортніше спілкуватися.

III — ПРОТЯГОМ УСЬОГО ШЛЯХУ

У цьому розділі розглянемо деякі ключові міркування, які необхідно враховувати незалежно від того, на якому етапі шляху знаходяться діти-радники. Оскільки в основі цих ключових міркувань лежать права дітей як на участь, так і на захист, вони є золотою ниткою, яка проходить через усі процеси створення, розвитку та підтримки дитячих та молодіжних рад.

Складові успішного партнерства між поколіннями є наступними:

- Створювати безпечні та дружні до дітей простори
- Приділяти достатньо часу
- Надавати достатню й актуальну інформацію
- Давати свободу вибору
- Створювати взаємну довіру та повагу
- Забезпечувати користь для дітей та молоді від їх участі



Створення та підтримка безпечного та дружнього простору^[15]

Створення безпечного простору має вирішальне значення для заохочення дітей та молоді до участі та для підтримання у них відчуття благополуччя. Ми усі хочемо, щоб учасники ради відчували повагу та безпеку під час нашої спільної роботи. Зайве й казати, що хоч ми й прагнемо дотримуватися принципу «Не нашкодь», ми також повинні робити більше ніж цей фундаментальний мінімум та враховувати, як усі наші взаємодії у будь-якому процесі сприяють благополуччю та розширенню прав і можливостей дітей. Створення безпечного простору, в якому діти та молодь відчують свою належність, те, що їх приймають, — це надзвичайно важливо для їх благополуччя та повноцінної участі.

Нижче наведено деякі рекомендації щодо урахування різних взаємопов'язаних та взаємодоповнювальних концепцій безпеки:

- **Фізична безпека:** слідкуйте за тим, щоб діти-радники мали безпечне місце, щоб збиратися й обмінюватися думками. У складних умовах важливість фізичних аспектів безпеки має першорядне значення. Це означає, що таке місце має знаходитися подалі від місць фізичної небезпеки. Також у ньому мають дотримуватися заходи безпеки на випадок, якщо під час зустрічі ради буде сигнал повітряної тривоги. Простір має бути дружнім та доступним для дітей з інвалідністю. Також рекомендується враховувати, чи безпечним є шлях дітей від будинку до місця проведення заходів, чи потрібен супровід, та/чи доступний транспорт, а також чи є безпечним час, який дитина проводитиме на своєму шляху (чи не надто пізно, не в темний час доби або в годину пік). Деякі міркування щодо задоволення основних потреб дітей під час зустрічей означають, що дитина матиме доступ до чистої води, матиме чим перекусити, а також матиме засоби особистої гігієни та санітарії.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Важливо заздалегідь підготувати прості знаки, символи, стрілки на дверях, у коридорах для орієнтування дітей з інвалідністю, щоб вони могли легко знайти місце проведення зустрічей, вийти і не заблукати, якщо вони вийдуть самі з місця проведення, і їм потрібно буде повернутися. Приміщення мають бути зручними для фізичного доступу дітей, без сходинок або з пандусами, та з убіральною, пристосованими для людей з інвалідністю. Рівень навколишнього шуму не має бути перешкодою для розмов за участю дітей з інвалідністю.

Якщо діти або фасилітатори / фасилітаторки не можуть дістатися до місця проведення заходу у безпеці або гарантувати безпеку під час свого перебування на ньому, необхідно організувати захід в онлайн режимі, щоб нікому не загрожувала потенційна небезпека. Якщо ви проводите зустріч онлайн, з'ясуйте у дітей, чи є у них можливість приєднатися до зустрічі у тихому та відокремленому місці, а також чи потрібна їм ваша допомога з налаштуваннями.

- **Соціальна безпека:** прослідкуйте, щоб діти-радники мали безпечний простір для обміну думками, та щоб їхні думки не були підслухані особами, які можуть становити небезпеку. Це міркування особливо важливе у разі зустрічей, що проводяться в режимі онлайн. Переконайтеся, що

¹⁵ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2022) Working in Partnership with Children and Young People on the Move: Strategies & Tools for Meaningful Participation. International Institute for Child Rights and Development and Destination Unknown led by Terre des Hommes International Federation

належні правила убезпечення діють, що їх розуміють та дотримуються, а також що функціонують безпечні механізми звітування (докладніше див. у розділі «Убезпечення дітей» та у Політиці Tdh щодо убезпечення дітей^[16]).

- **Емоційна безпека:** створення емоційно безпечного простору для дітей-радників потребує фасилітаторів та фасилітаторок, які мають час та можливість активно слухати дітей, цілеспрямовано залучати їх до роботи, слухати та дійсно чути їх. Досвідчені фасилітатори та фасилітаторки також можуть допомогти у налагодженні зв'язків між однолітками. Якщо дитина відчуває труднощі, розгляньте варіант перенаправлення її до інших служб, які надають більш спеціалізовану підтримку для подолання потенційно травматичного досвіду та/або стабілізації її психічного здоров'я та психосоціального благополуччя (якщо на це буде згода батьків). Завжди виділяйте тихий куточок, де дитина може заспокоїтися, відпочити, якщо під час зустрічі ради у неї виникне така потреба, та у будь-який момент повернутися до групи. Рекомендуємо залучати двох дорослих для фасилітації зустрічі ради, щоб один у разі потреби міг прослідкувати за індивідуальними потребами дитини, а інший – продовжував групову фасилітацію. Далі в цьому розділі ви знайдете багато інших порад для фасилітаторів та фасилітаторок ради щодо того, як забезпечити емоційну безпеку дітей.
- **Духовна безпека:** безпечний простір — це те місце, де ми приймаємо всі аспекти того, ким ми є, місце, яке є справді нашим. Створити такий простір може бути складно у разі участі дітей з різних верств суспільства і з різним життєвим шляхом, але це дуже важливо. Спільно розробіть певні основні правила та створіть колективну систему цінностей, яка допоможе дітям зрозуміти принципи безпечної взаємодії (див. активність «досягнення угоди про повагу в групі»). Важливо забезпечити повагу до системи вірувань дітей, навіть якщо ви її не поділяєте. Залучення дітей до створення спільної системи цінностей та безпечних способів взаємодії — це чудовий спосіб досягти цього.



Процес перенаправлення:

Перенаправлення^[17] — це процес офіційного запиту послуг для дитини або її сім'ї, спрямований до іншого закладу за встановленою процедурою та/чи формою. Шляхи перенаправлення до фахівців є важливим фактором забезпечення безпеки дітей у тих аспектах, які перебувають за межами нашого безпосереднього впливу. Для цього важливо забезпечити, щоб шляхи перенаправлення були актуальними, включаючи гарячі лінії. Буде доцільно разом з дітьми проаналізувати шляхи перенаправлення, щоб виявити додаткові шляхи підтримки, про які надавачі послуг для дорослих та фасилітатори / фасилітаторки ради можуть не знати. Також рекомендуємо співпрацювати з надавачами послуг, щоб заохотити їх до подальшої роботи з дітьми, які телефонують їм або звертаються до них у пошуках підтримки.

- **Безпека в інтернеті^[18]:** якщо зустрічі ради проводяться онлайн, важливо обрати платформу, яка є одночасно безпечною та зручною для використання дітьми. На початкових етапах зустрічей ради розгляньте можливість проведення заняття, присвяченого питанням безпеки в інтернеті. Таке заняття ознайомить дітей з ключовими поняттями безпеки онлайн, надасть для розгляду можливі сценарії, в яких їх безпека може опинитися під загрозою, навчить їх безпечних способів

¹⁶ Child Safeguarding Policy | Terre des hommes <https://www.tdh.org/en/digital-library/documents/child-safeguarding-policy>

¹⁷ cm_guidelines_eng_.pdf (alliancecpha.org)

¹⁸ За матеріалами: experiences of #CovidUnder19 coalition #CovidUnder19 | Terre des hommes (<https://www.tdh.org/en/projects/covidunder19>)

захисту від небезпек в інтернеті. Це допоможе дітям почуватися безпечніше та комфортніше в інтернеті. Ви також можете запропонувати дітям переглянути деякі орієнтовані на дітей ресурси, спеціально розроблені для забезпечення їх безпеки в інтернеті. Добірку таких ресурсів дивись в додатку 4.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Для деяких дітей з інвалідністю комунікація в режимі онлайн може бути кращим варіантом, особливо якщо у них виникають труднощі в спілкуванні або проблеми з впевненістю у собі під час особистого спілкування з іншими дітьми. Це залежить від індивідуальних особливостей кожної дитини, тому фасилітатори та фасилітаторки мають спостерігати за цим та спільно приймати рішення про найкращий спосіб залучення кожної дитини.

Важливо також продумати способи надійного зберігання інформації. Якщо зустрічі проводяться на платформі Zoom, можна розглянути можливість використання хмарного сховища Zoom, яке дає змогу записувати, зберігати та переглядати записи зустріч ради, які захищені паролем.

Складові успішного партнерства між дітьми та дорослими

- ➔ **ЧАС:** переконайтеся, що ви запланували достатньо часу для групи, щоб опрацювати всі заплановані теми та активності. Участь дітей потребує часу та енергії. Дітям потрібен час, щоб поміркувати, обговорити все з вами та між собою, вивчити й розвинути свої власні ідеї. Зверніть увагу на те, що призначати зустріч ради слід на ті години, які не збігаються з іншими заняттями дітей, наприклад, навчанням у школі, з часом, який вони зазвичай проводять з сім'ями, на державні свята тощо. Тривалість зустрічей не має бути занадто довгою та виснажливою для дітей, але й не має бути занадто короткою, щоб зустріч пройшло без поспіху та ефективно.

Хоча групі потрібно достатньо часу для того, щоб процес став згуртованим та ефективним, важливо також мати достатньо часу для приділення уваги кожній дитині й вислуховування її індивідуальних думок. Ви можете розглянути варіант проведення зустрічі тривалістю приблизно 90–120 хвилин з 15-хвилинною перервою. Регулярно запитуйте у дітей, як вони почуваються, і чи не потрібна їм додаткова перерва.

Слід також закласти час на розваги. **Важливими є не лише кінцеві результати діяльності ради, а й також те, щоб ця діяльність була радісною!** Усім сподобається поспілкуватися та зустріти нових друзів під час перерви з корисними частуваннями!

- ➔ **НАДАВАЙТЕ ДОСТАТНЬО ІНФОРМАЦІЇ:** Дотримання прав дітей передбачає надання дітям достатньої кількості доступної інформації. Це єдиний спосіб для них взяти повноцінну участь у процесі та мати можливість приймати рішення. Роль дорослих полягає у тому, щоб забезпечити дітям доступ до актуальної інформації. Етична відповідальність дорослих полягає в тому, щоб надавати дітям прозору й належну інформацію, не намагаючись маніпулювати нею.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Діти з інвалідністю можуть стати чудовими помічниками, якщо ви адаптуєте чи підготуєте для них певні матеріали. Якщо ви залучите їх від самого початку, вони допоможуть вам підготувати прості для розуміння тексти для всіх дітей у складі ради. **Забезпечуйте простоту інформації. Пишіть простими словами. Зробіть текст якомога коротшим. Використовуйте шрифт щонайменше 14 розміру. Це ефективний спосіб миттєво зробити вашу інформацію доступною для більшої кількості користувачів.**

- ➔ **СВОБОДА ВИБОРУ:** Легко сказати, що ми, дорослі, даємо дітям вибір. Проте, щоб **могти зробити вибір, потрібно навчитися робити вибір.** Багато дітей, особливо тих, які перебувають під опікою, або дітей з інвалідністю, не в змозі зробити навіть найпростіший вибір. Ви маєте почати вчити дітей робити дуже простий вибір, спочатку між двома речами з повсякденного життя. Поступово, коли вони набудуть більшої впевненості в собі, вони будуть готові висловлювати свою думку більш впевнено, роблячи важливіші життєві рішення. Коли дитина не має досвіду робити вибір, це вимагає часу, але цей час важливий, оскільки він приносить довгострокову користь для розвитку дитини. **Коли ви розподіляєте ролі між членами ради, важливо, щоб одна дитина була готова вибирати зображення, кольори, технічні складові групового продукту, а інша дитина була готова працювати з контентом і робити більш складний вибір.**

Один з найкращих способів допомогти дітям у прийнятті рішень — це гра.
Ось кілька ідей, які допоможуть дітям робити вибір.

1. Ми робимо простий вибір у нашому житті щодня
Інтерактивні ігри, ситуації, малюнки, плакати, журнали, історії з життя.
2. Робимо важливий вибір для свого щасливого життя!
Почніть поетапно знайомити дітей з конкретними завданнями проєкту, над якими вони працюватимуть.
3. Давайте разом оберемо нашу наступну тему!
Створімо банк ідей, щоб разом обрати нашу улюблену наступну тему на основі результатів проєкту. Обговорення, дебати, дискусії.

- ➔ **ВЗАЄМНА ДОВІРА ТА ПОВАГА У СТОСУНКАХ:** підтримка міцних стосунків між дітьми та дорослими, а також між дітьми є ключем до підтримки та розвитку дитячих та молодіжних рад. **З досліджень ми знаємо, що міцні стосунки є ключовими для підтримки участі та розвитку дітей.**
- ➔ **ЦІКАВІСТЬ:** цікавість — це чудовий початок та чудове ставлення, яке потрібно підтримувати протягом усього шляху! Якщо ви стикаєтеся з будь-якою проблемою, замість того, щоб реагувати, виявіть цікавість, розпитайте дитину, дослідіть питання разом! Чому це відбувається? Що може ховатися глибше? Що дитина намагається донести до вас? Чи є якась незадоволена потреба, про яку я не знаю? Що ми можемо зробити, щоб разом розв'язати цю проблему?
- ➔ **ЕМПАТІЯ:** поставте себе на місце дитини. Що ви можете зробити для дитини, щоб вона почувалася комфортно? Намагайтеся активно слухати один одного, щоб краще зрозуміти переживання іншої людини.
- ➔ **ВРАХОВУЙТЕ ЗАЙНЯТІСТЬ ДІТЕЙ:** пам'ятайте про зайнятість дітей. Діти мають ролі та виконують обов'язки, які важливі не лише для їхнього власного життя, але й для життя їхньої родини, школи, груп однолітків та суспільства загалом. Тож для нас важливо поважати ці ролі та гарантувати, що членство в раді сприятиме виконанню інших функцій та обов'язків, які у них є, а не створювати додатковий тиск. Це простіше сказати, ніж зробити, тож чудовим варіантом є проконсультуватися з дітьми та спільно погодити найкращий для них час проведення зустрічей.
- ➔ **ПОВАЖАЙТЕ ЧАС ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДІТЕЙ:** Важливо усвідомлювати та поважати членство дітей в раді та їх внесок в її діяльність, особливо тих дітей, які приділяють проєкту значну кількість свого часу. Поміркуйте про те, щоб пропонувати невеликі винагороди, символічні подарунки, прохолодні напої, покривати транспортні витрати, коли це можливо та доречно у контексті вашої роботи.

Важливі для фасилітаторів та фасилітаторок навички та цінності^[19]

Для кожного з нас участь дітей та молоді може означати щось своє. Значною мірою рівень та якість їх участі та їх здатність впливати на процеси прийняття рішень залежатимуть від навичок та особистих цінностей фасилітаторів, а також від того, яке значення вони надають дітям і молоді та їхнім можливостям. Підтримувати дітей протягом усього часу їх членства у раді означає проявляти до них таку саму повагу, як і до будь-якої іншої людини, незалежно від віку. Тож далі наведено деякі навички та цінності, які важливо розвивати в собі та застосовувати протягом усього шляху:

- **Повага:** чи повідомляє зміст моїх повідомлень, тон мого голосу та мої невербальні дії дитині / молоді про те, що її цінують і поважають?
- **Активне слухання:** чи підтримую я створення безпечних та сприятливих умов для того, щоб діти / молодь могли висловлювати свою думку?
- **Адаптивність:** чи адаптую я свої методи спілкування та роботи до віку та рівня зрілості дітей / молоді? Чи існує ризик того, що це діти / молодь, яким натомість потрібно адаптуватися до моїх потреб і можливостей?
- **Здатність відмовитися від контролю:** чи почуваюся я комфортно, довіряючи процесам, у яких діти / молодь беруть на себе ініціативу? Чи зручно мені забезпечувати баланс між тим, щоб діти / молодь відповідали за процес, і водночас захищати їхні інтереси?
- **Визнання креативного підходу та ідей дітей:** чи постійно я визнаю навички, здібності та внесок дітей і молоді? Чи шукаю я способи продемонструвати їхні досягнення ширшому колу громади?
- **Визнавайте та відкидайте власні упередження, якщо такі є:** чи є у мене ті чи інші особисті упередження, які заважають мені бачити в дітях / молоді активних провідників позитивних змін? Звідки беруться такі упередження? Чи не заважають вони мені ефективно залучати дітей / молодь до роботи? Як я можу подолати такі упередження?
- **Не нав'язуйте судження чи ідеї:** чи не упереджено я ставлюся до ідей дітей та молоді? Як можу я запропонувати альтернативні способи ведення роботи, щоб це не звучало осудливо?
- **Допомагайте дітям та молоді брати на себе відповідальність за процес та кінцеві результати:** чи можуть діти / молодь, з якими я працюю, з гордістю сказати, що це зробили вони?

Іноді дії дорослих свідчать про те, що вони не повністю поважають або підтримуються досвід дітей та молоді. Це називається «адультизмом». Ідеального фасилітатора не існує, але ви маєте докладати достатньо зусиль задля уникнення токенізму та адультизму. **Ось кілька рекомендацій для тих, хто співпрацює з дітьми та молоддю протягом процесу діяльності дитячої та молодіжної ради:**

- ➔ **Починайте з сильних сторін:** Завжди починайте з вивчення сильних сторін дітей та молоді. Які сильні сторони має кожен з них окремо, а які сильні сторони є спільними? Які сильні сторони спостерігаються у їхніх однолітків, у сім'ях, місцевій громаді, уряді та у суспільстві загалом? Як діти та молодь можуть розвивати свої сильні сторони? Як членство в раді може допомогти дітям та молоді рости та процвітати в їхньому середовищі? Таке мислення допомагає виявити індивідуальні здібності та ресурси дітей та молоді та можливості у їхньому соціокультурному середовищі, які б сприяли їх психосоціальному благополуччю та повазі до їхніх прав.

¹⁹ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des hommes



Поради щодо інклюзивного залучення:

Попросіть кожну дитину написати, проговорити або намалювати свою суперсилу! «У мене добре виходить...», «Моя суперсила у тому, що я співаю, заводжу друзів, граю в баскетбол тощо».

- **Використовуйте силу ідей дітей та молоді для створення позитивних змін:** Ми знаємо з досвіду, а також з досліджень, що дитинство та юність — це час великої відкритості та уяви. Коли дітей та молодь заохочують критично та творчо ставитися до навколишнього світу, вони мають багато ідей щодо позитивних змін у своїх громадах та суспільстві. Надання дітям та молоді з різним походженням та досвідом можливості обмірковувати свої ідеї та розвивати їх становить важливий компонент їх підтримки й розвитку. Пам'ятайте, що діти та молодь навчатимуться та долучатимуться до участі по-різному, і ви повинні поміркувати про те, як ви створите для них простір для роздумів над своїми ідеями! **Коли ми співпрацюємо з представниками різних поколінь, ми можемо покладатися на ідеї дітей та молоді, щоб досягти поліпшень у різних сферах їхнього життя, зокрема й за складних умов.**



Поради щодо інклюзивного залучення:

Наприклад, якщо серед вас є діти / молодь із вадами зору, ви можете організувати діалог та записати ідеї учасників, замість того, щоб просити всіх робити нотатки на наклейках та читати думки один одного. Якщо учасники повинні виділяти час на молитви, складіть графік так, щоб це їм не заважало. Якщо дівчата не обговорюють певні питання разом з хлопцями, зберіть учасників в окремі групи для хлопців та дівчат, щоб розмова відбулася. Переконайтеся, що ви даєте дітям усіх гендерів можливість приєднатися до груп.

- **Налагоджуйте партнерські стосунки:** Важливо налагоджувати партнерські стосунки з дітьми та молоддю в різних системах або секторах. Це виглядатиме по-різному залежно від вашого контексту та місцезнаходження. Подумайте, як можна було б залучити учасників ради до інших груп у спільноті. Зв'язок дітей-радників з іншими формальними чи неформальними системами та процесами захисту дітей та участі, мережами та громадськими заходами також сприятиме сталому розвитку ради після завершення реалізації проєкту. Це розглядатиметься докладніше в заключному розділі цього посібника «Продовження шляху».
- **Відреагуйте на зневажливі ідеї, якщо вони є, та якщо це безпечно:** Будьте готовими належно відреагувати, якщо діти-радники висловлюють зневажливі або дискримінаційні ідеї, які не відповідають найкращим інтересам дітей. Навіть діти та молодь можуть мати зневажливі ідеї, які вони засвоїли у своїх сім'ях та громадах, наприклад, що хлопчики розумніші за дівчат тощо, або що деякі етнічні групи кращі за інші. Коли мова заходить про ці речі, **зробіть паузу в розмові. Виявіть цікавість, запитайте дитину, чому вона так думає (якщо це безпечно для всіх у групі).** Запропонуйте іншим учасникам поділитися своїми ідеями, запитавши, чи є у них інші міркування щодо цього, чи є альтернативні точки зору. Якщо в групі є «борців за позитивні зміни», попросіть їх озвучити свою думку, оскільки краще, коли ідеї про зміни озвучено безпосередньо учасниками. Подумайте про те, щоб внести ці ідеї в угоду про повагу в групі на початку вашої спільної роботи.

Обмірковування потенційних проблем

Не слід припускати, що після добору в раду всі діти-радники матимуть рівноправний доступ до місць зустрічей або матимуть рівні можливості для повноцінної участі в діяльності ради. **У кожної дитини / молодшої людини виникатимуть свої потенційні перешкоди для участі та діяльності, тому важливо почати розуміти такі перешкоди на початку процесу.** Тому одне з питань, запропонованих для дружньої розмови, пов'язане з потенційними перешкодами для участі кожної окремої дитини та з тим, як ми, всі разом, можемо підтримати дитину в усуненні цих перешкод. **До того ж, в рамках підходу нерозривного зв'язку гуманітарної допомоги, розвитку та відновлення миру всередині країни, ситуація безпеки може змінюватися швидко та непередбачувано, тому необхідним є постійний моніторинг ситуації й дотримання протоколів забезпечення безпеки.**

Наведені нижче питання допоможуть вам поміркувати про деякі перешкоди, які можуть стояти на шляху участі дітей та молоді. Слід зважати на те, що перелік наведених перешкод не є вичерпним та може відрізнятися залежно від контексту й життєвих реалій індивідуальних дітей-радників.

→ Перешкоди пов'язані із забезпеченням безпеки

- Чи всі заплановані місця для проведення зустрічей ради відповідають умовам забезпечення безпеки? Чи всі фасилітатори та фасилітаторки пройшли інструктаж з питань безпеки?
- Чи безпечно збирати дітей / молодь у групи? Чи не буде безпечніше зараз проводити зустрічі онлайн, а не збиратися разом офлайн?

→ Фізичні перешкоди

- Чи зможе дитина / підліток безпечно дістатися від свого будинку до місця зустрічі ради? Чи потрібен супровід? Чи зможуть вони покрити витрати на дорогу?
- Чи підходить це місце для людей з інвалідністю? Чи зможуть діти / молодь з обмеженою рухливістю дістатися до місця проведення заходу та вільно ним пересуватися?

→ Матеріальні перешкоди

- Якщо зустрічі ради проводяться онлайн, чи впевнені ми, що кожен учасник має потрібні технічні засоби (комп'ютер/телефон)? Чи є у них навушники для участі в зустрічі? Чи є у них тихе та безпечне місце, з якого вони могли б під'єднатися?
- Чи потрібно поповнити баланс інтернет-рахунку? Щоб забезпечити максимальний доступ до зустрічей в режимі онлайн та сприяти подоланню нерівності в доступі до технологій, слід розглянути варіант виділення коштів для дітей-радників, що дасть їм змогу мати доступ до інтернету. Наприклад, дітям та молоді можна запропонувати заповнити просту форму запиту інтернет-рахунку, вказавши свій номер телефону, на який вони хотіли б отримати поповнення, а ви – зробити поповнення рахунку.^[20]
- Чи можуть діти / молодь та їхні сім'ї задовольнити свої основні потреби (харчування, житло, охорона здоров'я, доступ до освіти, реєстрація тощо)? Чи можемо ми зв'язати їх з відповідними службами, щоб вони не втратили інтерес до проєкту і не втратили можливість узяти в ньому участь?

²⁰ <https://www.ding.com/> є одним з таких варіантів

→ Культурні та духовні бар'єри

- Чи всі діти та молодь почуваються комфортно, коли діляться досвідом та ідеями, характерними для їхньої культури чи духовної ідентифікації? Чи всі діти поділяють почуття належності до групи, незалежно від свого соціокультурного походження?

→ Психічне здоров'я та психосоціальні потреби

- Чи мають діти та молодь психосоціальний ресурс брати повноцінну участь? Чи почуваються вони достатньо безпечно, як фізично, так і емоційно, у своїх сім'ях, в колі однолітків, громаді? Чи мають вони емоційні ресурси для участі та розвитку в процесі діяльності ради? Чи потрібно надати підтримку на рівні громади чи спеціалізовану підтримку?



Поради щодо інклюзивного залучення:

Деякі види інвалідності можуть бути непомітні. Для кожної індивідуальної дитини / підлітка мають бути передбачені заходи захисту й убезпечення. Дуже важливо, щоб фасилітатори / фасилітаторки заздалегідь знали про конкретні проблеми, з якими може зіткнутися дитина / підліток.

Поради щодо фасилітації^[21]

У підтримці конструктивної участі дітей-радників важливими є не лише кінцеві результати проєкту, а й сам процес залучення. Нижче наведено кілька порад щодо того, як побудувати та підтримувати безпечні, надійні та шанобливі відносини з учасниками консультативної ради.

Побудова та підтримка відносин

- **Застосовуйте позитивний підхід:** Залишайтеся позитивними та енергійними.
- **Будьте прикладом для наслідування:** Дійте позитивно. Поширюйте цінності, з яких діти-радники можуть чомусь навчитися. Підтримуйте їх, але не керуйте ними й не нав'язуйте свою думку.
- **Вибудовуйте відносини:** Допмагайте дітям-радникам відчувати, що їх цінують та поважають. Будьте чуйні та щирі. Створіть атмосферу довіри під час першої зустрічі ради та підтримуйте цю атмосферу протягом усього процесу.
- **Будьте терплячі та проявляйте гнучкість:** Не завжди все йде за планом, і це нормально!
- **Будьте готові до резервних ідей та активностей:** «Плани не означають нічого, планування означає все». Будьте готові до того, що все піде не так ідеально, як ви планували. Якщо щось пішло не так, спробуйте повернути усе в потрібне русло: не втрачайте почуття гумору і пам'ятайте, що важливо прислухатися до того, що говорять вам залучені діти!

Слухання та спілкування з дітьми та молоддю

- **Активно слухайте:** Знайдіть час і уважно вислухайте дітей та молодь, їхні історії та все, що вони захочуть вам розповісти. Переконайтеся, що ви уважно слухаєте, а не просто чекаєте нагоди висловитися. Прислухайтесь як до того, що вони говорять, так і до того, про що вони мовчать. Їх мовчання та мова тіла можуть багато розповісти.
- **Ставтеся до дітей та молоді з повагою:** Підтримуйте дітей та молодь під час активностей, демонструйте свій щирий інтерес, ставлячи запитання та дізнаючись, як вони бачать навколишній світ, своє місце та роль у ньому.
- **Звертайте увагу на мову тіла:** Слідкуйте за мовою тіла (наприклад, коли дитина нервується, поводить себе гучно чи агресивно, дуже сором'язлива чи тиха). Зверніть увагу на те, як почувуються діти та молодь під час активностей, та чи потрібна їм додаткова підтримка, колективна чи індивідуальна.
- **Поміркуйте над своїм ставленням:** Ми всі маємо своє індивідуальне сприйняття світу та речей, ґрунтуючись на власному життєвому досвіді та культурі. Пам'ятайте, що ваш досвід впливатиме на те, як ви розумієте історії дітей та підлітків.

Поставлення «правильних» запитань

- **Ставте відкриті запитання:** На відкриті запитання немає відповідей «так» або «ні». Приклад закритого питання: «Чи відрізняється досвід переміщених дівчат від досвіду переміщених хлопців?». Приклад відкритого запитання: «Як досвід переміщених дівчат може відрізнитися від досвіду переміщених хлопців? Чому, на вашу думку, це так?».

²¹ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Project Guide: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des hommes

- **Уникайте навідних запитань:** Навідні запитання містять відповідь вже у запитанні і не дають дітям та молоді можливість обрати відповідь. Приклад навідного запитання: *«Під час підготовки заходу з підвищення обізнаності чи буде вистава цікавішою для дітей, ніж дискусія на радіо?»*. Приклад ненавідного запитання: *«Як ти вважаєш, які заходи підвищення обізнаності будуть більш цікавими для дітей у вашій громаді?»*.
- **Підкреслюйте, що немає правильних або неправильних відповідей:** Заохочуйте залучених дітей вільно висловлювати свої думки та почуття, не осуджуючи їх.
- **Використовуйте уточнюючі запитання:** Це коли ви обережно ставите запитання, щоб дізнатися більше на основі вашого першого запитання. Дізнаватися більше про те, що думають учасники, – це корисно. Корисні питання: *«Можеш розповісти мені більше про це?»* *«Як ти вважаєш, чому це так?»* *«Ти казав, що тобі цікаво створювати малюнки для інформаційно-роз'яснювальних буклетів. Які малюнки ти собі уявляєш?»*.
- **Використовуйте підказки:** Підказки – це вирази чи слова, які заохочують дітей та молодь до розповіді. Такі звуки, як «угу», показують, що вам цікаво, та що ви активно слухаєте, й заохочують продовжувати розповідь. Намагайтеся не використовувати слова / фрази на кшталт «маєш рацію» чи «правильно», які створюють враження, що ви оцінюєте їхню відповідь. Ваша роль полягає в тому, щоб фасилітувати процес, в якому їм комфортно ділитися інформацією без страху осуду.
- **Застосовуйте повторення:** Повторюючи останнє слово чи фразу учасників, ви підкреслюєте, що слухаєте його / її, таким чином заохочуючи сказати більше.
- **Ставте основні запитання:** Основні запитання можуть допомогти вам краще розібратися у темі. Вони допоможуть вам відкинути власні ідеї чи судження й отримати у дітей та молоді інформацію. У цьому сенсі **ви сприймаєте учасників як «експертів» з предметних питань**. Наприклад: *«Що ти про це думаєш?»* *«Які почуття це у тебе викликає?»* *«Чи хотів(-ла) б ти розповісти більше про це?»*

Підтримка різних видів поведінки

- **Будьте терплячими:** Проявляйте терплячість та емпатію щодо дітей та молоді.
- **Демонструйте повагу:** Демонструйте повагу до поглядів дітей та молоді (якщо це не шкодить іншим), навіть якщо ви дотримуєтеся іншої думки.
- **Давайте дітям спеціальні завдання:** Якщо дитину неможливо вгамувати чи вона вередує, дайте їй особливе завдання, наприклад, написати щось на фліпчарті, щоб вона відчувала, що її визнають та цінують. Завжди розмірковуйте над тим, що може означати така поведінка. Що саме дитина / підліток намагається донести своєю поведінкою?
- **Будьте уважні до того, що їх турбує:** Давайте дітям та молоді можливість висловити свої занепокоєння, в тому числі щодо проєкту та його кінцевих результатів, оскільки так ви можете отримати цінну інформацію.
- **Якщо дитина / підліток чинить опір або не реагує:** Дайте їй / йому можливість посидіти у своєму особистому просторі та поміркувати. Створіть для них комфортний простір, щоб вони відчували, що можуть повернутися до занять у будь-який час. Якщо це зручно, поставте кілька запитань про їхнє життя чи на іншу тему, щоб допомогти їм розслабитися, а потім повернутися до активностей групи. Так само як кожна дитина / кожен підліток має право на участь, так само вони мають право будь-коли відмовитися брати участь.

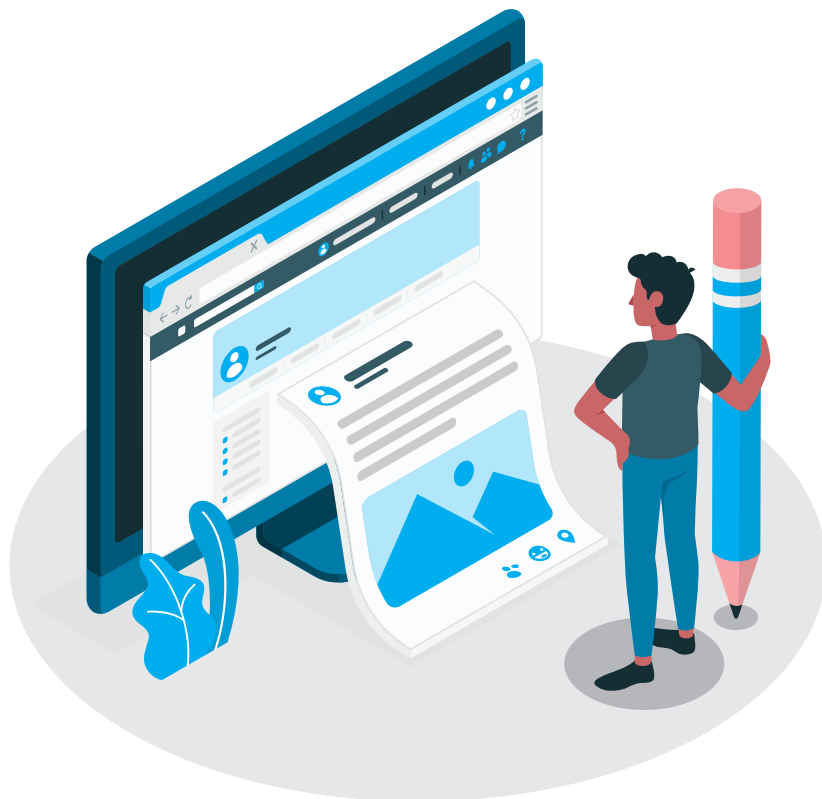
Підтримка дитячої та молодіжної ради

- **Активно та цілеспрямовано залучайте дітей та молодь різного віку:** Залежно від вікового діапазону вашої групи, може виникнути потреба у тому, щоб внести невеликі зміни до активностей, щоб вони відповідали потребам і можливостям кожного учасника та учасниці. Наприклад, щоб пояснити щось 14-річному підлітку, ви можете використати одні слова та думки, а ось щоб пояснити щось 18-річному – інші. Переконайтеся, що ви залучаєте усіх.
- **Будьте інклюзивними:** Знайдіть способи коригувати свою роботу так, щоб усі присутні діти та молодь могли брати участь в активностях. Приділяйте особливу увагу учасникам з різними фізичними чи розумовими здібностями. Ніколи не примушуйте когось до участі. Інклюзивність починається з забезпечення доступності простору для всіх та можливості участі кожного.
- **Виховуйте культуру відповідальності:** Не бійтеся покладати на дітей відповідальність за їхню поведінку. Встановіть загальні правила поведінки в угоді про повагу у групі на початку діяльності ради, щоб далі можна було посылатися на це спільне зобов'язання, якщо у процесі виникне така потреба. Будьте непохитними щодо основних правил, проте й виявляйте повагу та створіть можливість обговорювати будь-які питання поза групою.
- **Недоторканність приватного життя має основоположне значення:** Нагадайте учасникам, що всі діти мають право на недоторканність приватного життя відповідно до статті 16 Конвенції ООН про права дитини. Важливо, щоб залучені діти та молодь поважали приватне життя одне одного й не розголошували за межами групи те, що вони почули. Скажіть дітям та молоді, що, хоча більшість речей є приватними, якщо вони вам щось скажуть або ви підозрюєте, що з ними відбувається, що загрожує їм або іншим людям, ви докладете зусиль, щоб знайти спеціалістів, які зможуть їх підтримати. *Докладніше дивись у розділі «Убезпечення дітей» цього посібника та у Політиці Tdh щодо убезпечення дітей.*
- **Заохочуйте до критичного та креативного мислення:** Це можливість для дітей та молоді інакше поглянути на своє життя та на життя інших дітей у їхній громаді, поставити запитання та пізнати нове в безпечному середовищі.
- **Ставтеся спокійно до відчуття дискомфорту:** Зміни часто можуть супроводжуватися почуттям дискомфорту та розгубленості. Усвідомте ці моменти та зробіть паузу.
- **Вчіться на помилках:** Усі ми робимо помилки. Намагайтеся сприймати помилки як можливість вчитися та як напрямки для вдосконалення. Коли робите помилки, будьте чесними із залученими дітьми та молоддю, щоб стати прикладом того, як можна вчитися з того, що не виходить, або що можна зробити інакше наступного разу.
- **Знайте та вживайте заходів щодо усунення динаміки влади:** Ви повинні розуміти, що в силу свого віку, посади, прошарку суспільства, культури, релігії чи гендеру ви можете мати владу, і що це може впливати на взаємини з дітьми.
- **Заздалегідь визначте мережі підтримки в громаді:** Знайдіть людей та/або організації, які потенційно можуть надавати підтримку, та з якими діти та молодь можуть захотіти співпрацювати в процесі діяльності ради.

Робота з потенційно чутливими темами:

Щоразу, коли ми пізнаємо щось нове, це допомагає нам краще почуватися. Водночас процес пізнання може призводити до розмов про те, що викликатиме у вас неприємні відчуття. Ми не хочемо, щоб діти / підлітки відчували, що ми допитуємось про їхнє особисте життя або що ми хочемо, щоб вони поділилися тим, чим їм ділитися незручно.

- **Ставте запитання, в яких використовуються уявні ситуації**, та аналізуйте те, як діти та молодь розуміють спільний досвід дітей у своїх громадах. *Наприклад, що змушує дітей / молодь почуватися добре / не дуже добре у вашій громаді?*
- **Слідкуйте за невербальними сигналами** дітей / молоді та припиняйте обговорення, якщо бачите, що учасників це засмучує. Продовжити можна буде за більш зручної нагоди.
- Сядьте поруч з учасником, якого щось засмутило, та **щиро його вислухайте**.
- Разом із ко-фасилітатором процесу **простежте за дитиною / підлітком, який виявляє ознаки занепокоєння** в процесі групових активностей.
- Пам'ятайте про необхідність **перенаправити дітей / молодь до служб додаткової підтримки**, залежно від їхніх індивідуальних потреб. Можливо, ви захочете записати імена співробітників служб підтримки на фліпчарті на випадок, якщо діти / молодь захочуть звернутися до них самостійно, або вам, скажімо, доведеться зв'язатися з цими спеціалістами самостійно та допомогти встановити контакт з дитиною / підлітком та її / його сім'єю.
- **Не заподійте учасникам фізичної чи емоційної шкоди** й неухильно забезпечуйте їх безпеку під час проведення зустрічей ради. **Дотримання кодексу поведінки вашої організації та політики убезпечення дітей є відповідальністю кожного.**



Поради щодо нотаток ^[22]

Робити нотатки – це навичка, і для її набуття, як і з будь-якою іншою навичкою, потрібна певна практика. **Хоча важливість занотовування не слід недооцінювати, це не повинно затьмарювати саму взаємодію з дітьми та молоддю. Навпаки, першочергова увага має бути націлена на міжособистісне спілкування, допомогу учасникам висловлюватися, на загальну динаміку у групі, та на кожного окремого учасника.**

Підготовка до створення нотаток починається ще до фактичної зустрічі консультативної ради. Рекомендуємо фасилітаторам / фасилітаторкам бути добре знайомими зі змістом та структурою сесії ще до її початку. Обговоріть будь-які зміни, які вам, можливо, доведеться внести, переконавшись, що пропозиції дітей / молоді внесено до змісту та структури сесії. Вам потрібно буде адаптувати свій нотатник до цілей кожної зустрічі ради. Залежно від кількості фасилітаторів / фасилітаторок, вони мають погодити між собою до початку зустрічі, хто буде робити нотатки.

Створення нотаток під час зустрічей ради

Починайте зустріч з привітання дітей-радників та заповнення переліку присутніх користуючись Інструкцією для фасилітаторів /фасилітаторок щодо моніторингу відвідуваності (додаток 6).

Робіть у своєму блокноті докладні й точні нотатки. **Звертайте увагу на те, що важливо для групи.** Проте, як вам дізнатися, що для них важливо?

- **Записуйте основні моменти:** коли дитина / підліток відповідає на запитання, записуйте ключові моменти.
- **Записуйте слова, фрази або цитати, які запам'ятовуються:** записуйте фрази та цитати, які використовують залучені діти та молодь.
- **Збирайте історії та приклади:** історії та приклади дають уявлення про те, як діти та молодь бачать себе, інших людей та навколишній світ.
- **Прислухайтесь до тем, які повторюються:** Якщо кілька учасників говорять одне й те саме, обов'язково запишіть, скільки разів ви це чули. Проте обов'язково враховуйте і відмінності висловлених учасниками думок.
- **Повторення:** Звертайте увагу на ключові слова чи фрази, які повторюються.
- **Записуйте ключові поставлені запитання й обов'язково давайте відповідь на них.** Якщо ви не можете відразу відповісти на запитання дітей, скажіть, що ви це з'ясуєте та відповісте під час наступної зустрічі або найближчим часом.
- **Звертайте увагу на мову тіла або невербальні сигнали:** ці невербальні сигнали можуть розповісти вам, що думає та відчуває учасник. Наприклад, якщо дитина / підліток постійно уникає зорового контакту з вами, можливо, вона / він некомфортно почувається. Важливо знати особливості власного культурного середовища, особливо якщо в групі є представники різних культур. **Оскільки під час зустрічей в режимі онлайн важче стежити за невербальними сигналами, будьте обережними, щоб не інтерпретувати їх неправильно.**

²² За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Project Guide: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des hommes



Поради для практики:

Одночасно робити нотатки й фасилітувати зустріч ради не просто.

Як варіант передової практики рекомендуємо вам заздалегідь підготувати кілька простих плакатів та схем, щоб збирати відгуки дітей під час зустрічей. Для дитини / підлітка це може стати чимось на кшталт ритуалу — вимовити ключове слово, поставити знак, погодитися / не погодитися, поділитися своїми почуттями, використавши значок із щасливим / сумним виразом обличчя тощо.

Розрізняють три типи нотаток, які ви можете робити у своєму нотатнику для прискорення цього процесу:

- **Поточні нотатки:** майже дослівний запис того, що було сказано.
- **Пам'ятки:** нотатки з ключовими словами та фразами, які допоможуть вам згадати сказане, коли пізніше ви документуватимете результати зустрічі консультативної ради.
- **Категорії:** основні моменти та пов'язані з ними приклади.

Чим раніше ви зробите записи, тим легше вам буде запам'ятати деталі. Вам може видатися не просто зробити це відразу після зустрічі, проте це буде легше, ніж намагатися зробити це через кілька днів. Пам'ятайте, що незалежно від того, які записи ви робите у своєму блокноті, рекомендується робити їх у Формі документації діяльності консультативної ради (додаток 7). **І останнє, але не менш важливе: не забувайте зберігати усі пов'язані з зустрічами консультативної ради документи у безпечному місці, щоб захистити приватне життя дітей та ненароком не піддати їх ризику.**



Підвищення кваліфікації фасилітаторів / фасилітаторок

Не існує ідеальних фасилітаторів /фасилітаторок, але ви повинні бути достатньо компетентними. Регулярне та поступове підвищення кваліфікації фасилітаторів / фасилітаторок становить частину всього процесу. Підвищення кваліфікації фасилітаторів /фасилітаторок — це не одноразова подія, а постійний процес, який відповідає потребам та можливостям дітей-радників, а також змінам контексту. Не можна вважати, що фасилітатори /фасилітаторки від природи мають знання, навички та ставлення, необхідні для ефективного та безпечного залучення дітей. Тож початкове навчання має доповнюватися заходами підвищення кваліфікації та супервізією, коучингом та наставництвом протягом усього процесу. Нижче наведено деякі ключові теми, які ми рекомендуємо фасилітаторам поступово опанувати:

- Політика та процедури убезпечення
- Основоположні концепції захисту дітей, необхідні в роботі з дітьми та для захисту їхніх інтересів: дитинство, розвиток дитини, права дитини, жорстоке поводження з дітьми
- Принципи захисту прав дитини та їх застосування в діяльності дитячих та молодіжних рад: найкращі інтереси дитини, участь дитини, недопущення дискримінації, життя, виживання та розвиток
- Ключові концепції значущої участі дітей, типи та моделі участі дітей
- Спілкування з дітьми
- Ключові поняття психічного здоров'я та психосоціального благополуччя, а також робота з дітьми у разі потенційної психологічної травми
- Безпечне виявлення основних потреб та перенаправлення дітей до інших служб для забезпечення базових потреб та/чи більш спеціалізованої підтримки
- Перша психологічна та фізична допомога; надання першої психологічної допомоги «дитина-дитині» за методологією «Я підтримую своїх друзів»^[23]
- Вправи, ігри, ресурси для адаптації згідно потреб дітей.

²³ I Support My Friends: A training for children and adolescents on how to support a friend in distress | Save the Children's Resource Centre



Поради щодо навчання фасилітаторів / фасилітаторок:

Дивіться навчальні онлайн-модулі, присвячені таким темам:

- Підтримка участі дітей у прийнятті рішень, які мають на них вплив
<https://childhub.org/en/online-learning-materials/supporting-childrens-participation>
- Квест: настанови дітей для працівників служб підтримки дітей, які допоможуть поліпшити вашу професійну практику
<https://childhub.org/en/online-learning-materials/quest>
- «YouCreate»: партисипативна дослідницька діяльність під керівництвом молоді задля благополуччя та соціальних змін
<https://childhub.org/en/online-learning-materials/youcreate>
- Planning a Collective Participation Process with Children
Child Participation for Europe (CP4E) Online Learning Platform
(cp4elearning.org)
- Перша психологічна допомога для дітей
Summary of Psychological First Aid for Children (kayaconnect.org)
- Психічне здоров'я та психосоціальне благополуччя підлітків, які постраждали внаслідок конфлікту
Доступно українською та англійською мовами
Course: The MHPSS Collaborative, Topic: Online courses
(kayaconnect.org)
- Мінімальні стандарти захисту дітей в гуманітарній діяльності (CPMS)
Доступно українською та англійською мовами
Summary of Child Protection Minimum Standards (kayaconnect.org)
- Захист дітей у гуманітарних контекстах
ColumbiaX: Protecting Children in Humanitarian Settings | edX



Зверніть увагу, що ці теми не є вичерпними чи винятковими та залежатимуть від потреб підвищення потенціалу індивідуальних фасилітаторів. Також заходи підвищення потенціалу за цими темами необов'язково проводити у рамках тренінгових програм. Вони можуть бути інтегровані в практику супервізії, яка може поєднувати надання теоретичної інформації, рольові ігри та рефлексії.

Самоосмислення та аналіз практики^[24]

Самоосмислення — це цінний інструмент для підтримки нашого особистісного та професійного зростання. Важливо завжди розмірковувати про власний життєвий досвід (про те, що сталося в нашому житті і що робить нас тими, ким ми є), про наше становище в суспільстві, про привілеї та поняття влади, а також про те, як це впливає на те, як ми взаємодіємо з дітьми.

Це корисно для розуміння того, як ми сприймаємо, наприклад, вік, стать, становище в суспільстві та відносні привілеї, та як це впливає на те, як діти бачать нас і взаємодіють з нами. **Розуміючи власні системи цінностей, те, як наш особистий та професійний життєвий досвід впливає на наше існування у світі, та наші упередження, ми можемо навчитися краще орієнтуватися у взаємодії з іншими та бути впевненими, що все, що ми робимо, спрямоване на сприяння благополуччю та підтримку участі дітей, з якими ми працюємо.** Іноді, під час аналізу практики чи самоаналізу, це може викликати тривожні відчуття подиву, провини, збентеження, розчарування в собі та/чи системах. Пам'ятайте, що розмірковувати про наше розуміння світу й аналізувати його — це важка праця, тож це нормально, якщо ви почуваєтеся при цьому стурбовано! Знайдіть час, щоб поставити питання, будьте відкритими та за потреби зверніться за підтримкою.

Для самоосмислення чи проведення аналізу практики ви можете вести звичайний щоденник, в якому будете записувати свої переживання, а також можете записувати свої роздуми на аудіопристрій. Ви також можете знаходити час, щоб поспілкуватися зі своїми колегами та/чи наставником, щоб регулярно аналізувати свій досвід та способи взаємодії з дітьми.



Поради для практики:

Ви можете знайти вправи, які допоможуть вам у самоосмисленні чи аналізі практики, у додатку 8 «Мій шлях до цілеспрямованого залучення дітей» та у додатку 9 «Журнал самоосмислення». Не вагайтеся спробувати!

²⁴ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2022) Working in Partnership with Children and Young People on the Move: Strategies & Tools for Meaningful Participation. International Institute for Child Rights and Development and Destination Unknown led by Terre des Hommes International Federation

IV — ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ПРОХОДЖЕННЯ ШЛЯХУ

Практика з урахуванням травми

Життя в складних умовах протягом тривалого часу, в умовах збройного конфлікту та змушеного переміщення населення спричиняє істотні страждання. Переживши такі важкі події в дитинстві, діти та молодь потребують того, щоб їхню участь було підкріплено практикою з урахуванням потенційної травми. Хоч і не завжди, але часто вони почуваються безсилими, безправними, безпорадними, втрачають надію. **Тож практика, яка враховує потенційні травми ґрунтуються на тому, що цілеспрямована участь дітей та молоді може значно посилити їхнє почуття безпеки та розширити їхні можливості, що сприятиме подоланню попереднього досвіду небезпечних обставин та позбавлення прав і можливостей.** Тому, працюючи з залученими дітьми та молоддю, які могли пережити травматичні події, пам'ятайте, що^[25]:

- **Діти по-різному реагують на різні події.** Їхні реакції можуть змінюватися й еволюціонувати з плином часу.
- **Труднощі та травми впливають на те, як діти думають, відчують та діють.** Це може виражатися по-різному, залежно від того, хто ці діти.
- Травматичний досвід вимагає від дітей значної соціальної, емоційної, нейробіологічної, психологічної чи поведінкової адаптації.
- **Діти пристосовуються до цього, намагаючись:** вижити у своєму безпосередньому оточенні, знайти способи пом'якшити вплив труднощів, з якими вони стикаються, або пережити їх, використовуючи доступні їм ресурси, знайти відчуття безпеки та контролю, а також осмислити пережитий досвід.
- Дітям, які пережили травматичний досвід, може бути важко шукати чи отримувати підтримку через проблеми довіри у стосунках.
- Робота з дітьми не повинна ненавмисно травмувати їх, а також неухильно має дотримуватися принципу «Не нашкодь». **Непотрібно просити дітей та молодь, особливо тих, у кого є інвалідність, ділитися своїми особистими історіями та травматичними переживаннями під час зустрічей ради. Інколи навіть гра, яка нагадує такі переживання, може розбудити у них спогади про особисту травму.**
- **Відносини дійсно мають значення,** і кожен контакт з кимось, хто пережив труднощі та травму, може стати шансом на зцілення та подальше зростання. Безпечні відносини, що засновані на підтримці, можна використовувати для відновлення довіри та безпеки, які було порушено попередніми переживаннями.

²⁵ За матеріалами: Brennan, R. et al. (2019). Adversity and trauma-informed practice: a short guide for professionals working on the frontline, YoungMinds, Anna Freud National Centre for Children and Families, Adversity and trauma-informed practice: a short guide for professionals working on the frontline – Social Care Online (scie-socialcareonline.org.uk)



Поради для практики:

Щоб побудувати довірчі відносини з дітьми та молоддю, ви маєте спочатку показати, що розумієте їх і розумієте те, чим вони з вами діляться. Намагайтеся приділити більше часу тому, щоб показати дітям та молоді, що ви їх розумієте. Не обов'язково відразу ж відповідати у формі порад, пропозицій. Інакше це руйнує спілкування тому, що діти більше потребують емпатії, аніж швидких рішень від дорослих. Це делікатний спосіб спілкування, і тут фасилітатори мають покладатися на свою інтуїцію.

- **Подумайте про те, що призвело до такої поведінки дитини, а не про те, що з нею не так.** Зосередьтеся на емоціях, які викликають таку поведінку, а не на ній самій. Розумійте поведінку дітей як спосіб спілкування. Вам має бути цікаво як фахівцеві, що ховається за поведінкою, яку вам демонструють.
- **Формулювання має значення.** Зміна формулювання з «проблемної поведінки» на «поведінку в стані дистресу» потенційно може змінити наше сприйняття дитини та її поведінки, а також ставлення до неї, що дасть можливість виявити співчуття та професійний інтерес.



Поради щодо інклюзивного залучення:

- ➔ **Діалог з урахуванням пережитих травм має інклюзивну природу.** Це передбачає усвідомлення та врахування віку, статі, раси, культури, а також фізичних, психологічних та інтелектуальних можливостей.
- ➔ **Розпливчасті формулювання на кшталт «міг би, могла б, могли б», можуть створити плутанину та двозначність для дітей та молоді з інтелектуальними або психосоціальними порушеннями.** Навіть гумор може бути сприйнятий хибно. Використання фасилітаторами / фасилітаторками складних технічних виразів та жаргонізмів або занадто дитячої мови створить дистанцію в спілкуванні. Мова тіла — це візуальний спосіб, за допомогою якого ми визначаємо безпеку. Сюди входить поза, жести рук, зоровий контакт, вираз обличчя, дотики, фізичний простір.

Убезпечення дітей

Ми визнаємо потенційний ризик заподіяння шкоди дітям та молоді в контексті партисипативних процесів, що реалізуються в рамках підходу нерозривного зв'язку. Тож обов'язковим є брати на себе зобов'язання запобігати побоюванням, що пов'язані з забезпеченням дітей, попереджувати їх виникнення та повідомляти про них.

Загальна мета полягає у тому, щоб ваші дії під час діяльності консультативної ради не зашкодили дітям та молоді, щоб вживалися належні заходи для усунення можливих інцидентів та для повідомлення про них відповідно до політики та процедур забезпечення, що застосовуються у вашій організації.

Дивіться Політику Tdh щодо забезпечення дітей^[26].

Усі партнери повинні оцінити потенційні ризики для кожної індивідуальної дитини та підлітка, яких залучають до участі в раді, щоб переконатися, що їхня участь буде безпечною для них, та що вони можуть дати інформовану згоду не лише на участь у проєкті, а й на збір даних у межах проєкту. Якщо дітям не виповнилося 16 років, знадобиться згода батьків (загалом рекомендується отримувати згоду батьків незалежно від віку дитини; форму згоди дивіться в додатку 5).

Рекомендуємо проводити щорічне навчання, присвячене питанням забезпечення, для партнерів проєкту, зокрема, для фахівців / волонтерів / причетних осіб, які контактують з дітьми, щоб актуалізувати їхні знання, за потреби оновлювати політику та практичні інструменти забезпечення.

Визначення поняття «забезпечення дітей»:

«Забезпечення дітей — це відповідальність організацій за те, щоб їхні співробітники, діяльність та програми не нашкодили дітям, тобто щоб вони не створювали для дітей ризик заподіяння шкоди та жорстокого поводження, і щоб про будь-які побоювання організацій з приводу безпеки дітей у громадах, у яких вони працюють, повідомлялися відповідні органи» (Коаліція з забезпечення безпеки дітей — www.keepingchildrensafe.org.uk)

Сюди входять як **запобіжні** дії, спрямовані на мінімізацію ймовірності заподіяння шкоди, так і **реагування** для забезпечення належної відповіді на можливі інциденти. **Забезпечення** передбачає загальний обов'язок піклуватися про дітей, а не просто відстоювати їхнє право на захист.



Поради для практики:

Форма оцінки ризику повинна щонайменше містити виклад конкретних обов'язків дорослих щодо забезпечення безпеки дітей, визначення потенційних ризиків та шкоди, заходів їх зниження, необхідні дії, часові межі, керування цими діями дорослими тощо. Наприклад, **Guidance – Children's Consultations in Humanitarian Contexts | Save the Children's Resource Centre.**



26 Child Safeguarding Policy | Terre des hommes (tdh.org)

Зобов'язання щодо забезпечення дітей та принципи, що лежать в його основі:

1. Усі діти мають рівні права на захист та сприяння їхньому благополуччю й участі в житті суспільства.
2. Забезпечення дітей — це обов'язок усіх партнерів проєкту. Усі заходи забезпечення мають вживатися в найкращих інтересах дитини. Це передбачає розуміння того, що у всіх видах діяльності ми маємо забезпечувати дотримання прав дітей і не маємо завдавати їм шкоди.
3. Кожен несе відповідальність за забезпечення.
4. Конфіденційність неухильно дотримуватиметься, а особисті дані оброблятимуться лише за потреби.
5. Ми підвищуємо обізнаність інших про важливість забезпечення дітей та позитивно на них впливаємо.
6. Ми працюємо у межах міжнародного і національного законодавства і політики у сфері забезпечення.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Ми пропонуємо 3 інструменти забезпечення, які необхідно запровадити до початку діяльності дитячої та молодіжної консультативної ради:

- ➔ **Інструмент оцінки ризиків, що враховує інтереси осіб з інвалідністю**, для виявлення потенційних ризиків забезпечення та визначення заходів їх зниження, щоб забезпечити безпечність та інклюзивність усіх видів діяльності. Це важливий перший крок, який мають зробити фасилітатори, перш ніж планувати залучення дітей (до зустрічей ради, заходів, зустрічей дорослих, конференцій, круглих столів, навчання, публікацій, соціальних мереж тощо).
- ➔ Забезпечення функціонування та доступності **механізмів звітування про забезпечення** для всіх дітей / дітей з інвалідністю. Необхідно розробити дружню до дітей (односторінкову, яку легко прочитати) версію матеріалу, щоб діти знали, як повідомити про те, що їх непокоїть.

Кодекс поведінки, який враховує інтереси осіб з інвалідністю, що ґрунтується на Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, – це інструмент, який кожна партнерська організація може розробити як документ для довгострокового користування.

Докладніше див. ще на цьому ресурсі:

<https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/disability-inclusive-child-safeguarding-toolkit.pdf/>



V — РЕАЛІЗАЦІЯ ШЛЯХУ

Фасилітатори та фасилітаторки консультативної ради покликані відігравати важливу роль у створенні безпечного простору, який буде сприятливим для того, щоб діти та молодь могли висловлювати свою думку, щоб їхні голоси були почуті та реалізовані, якщо це безпечно. Ось кілька корисних порад, які допоможуть вам почуватися комфортно і впевнено під час планування, організації та проведення зустрічей ради.

До, під час та після зустрічей ради^[27]

ПЕРЕД ЗУСТРІЧАМИ РАДИ: ПЛАНУВАННЯ ТА ПІДГОТОВКА

1. Плануючи зустрічі ради, слідкуйте, щоб їх план містив думки та інтереси, висловлені безпосередньо дітьми-радниками. **План повинен бути відображений в інформаційному листі обсягом одна сторінка.** Він може містити зображення, фотографії, символи, особливо якщо вони більш звичні для конкретної дитини з інвалідністю. Рекомендується працювати над планом спільно з дітьми та молоддю, як партнерами. **Якщо ви залучите їх на цьому етапі, ви підвищите їхню самооцінку та відповідальність за процес.**
2. **Спільно оберіть час, дату та місце зустрічі** та за погодженням з дітьми-радниками. Надішліть нагадування про наступну зустріч всім дітям, використовуючи заздалегідь обрані доступні канали зв'язку, наприклад, електронну пошту, чат WhatsApp, через функцію запрошення у календарі, просто зателефонуйте їм тощо.
3. Розробіть план зустрічі, використовуючи активності з даного посібника та інші елементи, які ви та діти, можливо, захочете додати. **Оберіть руханки для підтримання енергії, основну активність зустрічі, заключну активність,** а також онлайн-опитування у разі проведення зустрічі в онлайн-режимі. Переконайтеся, що у вас є необхідні матеріали.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Кожна дитина по своєму розуміє свою роль у складі консультативної ради. Для дитини з інтелектуальними порушеннями, виходячи з її потреб, **буде добре, якщо ви взаємодіятимете з нею безпосередньо** та не ігноруватимете її. **Розбийте інформацію на невеликі, прості для розуміння частини.** За потреби залучіть когось із членів сім'ї, щоб краще зрозуміти, що подобається / не подобається дитині, та який у неї план. Надавайте інформацію в письмовому вигляді з зображеннями

4. **Підготуйте місце проведення:** зробіть так, щоб у кімнаті / просторі панувала атмосфера радості, безпеки, спокою та взаємопідтримки. Можливо, ви захочете повісити привітальну табличку, надрукувати фотографії або додати будь-які елементи, які допоможуть дітям почуватися комфортно. Ви можете підготувати активність «для вимірювання настрою» та запропонувати дітям та молоді поділитися своїм настроєм на початку та в кінці зустрічі (обличчя з виразом щастя / суму / хвилювання / зацікавленості тощо). Дізнайтеся, чи можна організувати частування на місці проведення. У разі зустрічей онлайн можна перед його початком надіслати дитині поштою пригосання, наприклад, цукерки, печиво тощо.

²⁷ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des hommes

5. **Складіть контрольний перелік матеріалів, які вам потрібно взяти з собою, і того, що потрібно буде зробити перед зустріччю.** Не забудьте підготувати презентації PowerPoint / Prezi / інші цифрові інструменти, особливо у випадку онлайн-зустрічей, щоб надати учасникам усю необхідну інформацію в доступному форматі.
6. **Визначте особу, яка буде готова допомогти учасникам, якщо комусь знадобиться додаткова фізична та/чи емоційна підтримка.** Ця особа може бути консультантом або фахівцем з психосоціальної підтримки, але вона не має брати безпосередню участь у проведенні зустрічі. Варто розмістити контакти цієї особи під час кожної зустрічі у такому форматі та на такій висоті, щоб діти могли прочитати їх.



Поради щодо інклюзивного залучення:

Дітям, які бояться нових місць / знайомитися з новими людьми, запропонуйте прийти на зустріч з членом сім'ї / другом.

Якщо у них проблеми зі сприйняттям простору (клаустрофобія), покажіть їм найближчий вихід або місце зустрічі на вулиці, не стійте / не сідайте занадто близько до них, якщо їм від цього не комфортно.

Якщо вони почуваються засмученими, знайдіть дієві способи впоратися з цими почуттями у зручний для них спосіб.

Якщо вони бояться заблукати, зустріньте їх у знайомому місці, а потім проведіть до місця зустрічі. Заручіться підтримкою дорослих, які допоможуть дітям почуватися спокійно та впевнено у місці проведення зустрічі.

7. **Ментально підготуйтеся:** будьте емоційно активними та відкритими для спілкування із залученими дітьми та молоддю, уважно слухайте.

ПІД ЧАС ЗУСТРІЧЕЙ РАДИ:

1. **Прибудьте на місце заздалегідь:** прийдіть раніше дітей та молоді, щоб можна було організувати простір та доробити всі деталі. Приєднайтеся до онлайн-зустрічі за кілька хвилин до початку та попросіть консультантів зробити так само. Це допоможе у разі виникнення технічних проблем.
2. **Привітайтеся з усіма:** подякуйте дітям за те, що вони прийшли, проведіть активність, використовуючи ідеї руханок (додатки 10 та 11). **3 часом, коли вони почнуть почуватися комфортніше один з одним, попросіть їх запропонувати та/або спільно провести руханку.**
3. **Познайомтеся:** якщо ви вперше зустрічаєтесь всією групою, виділіть час для знайомства та проведіть активності, які допоможуть створити невимушену атмосферу. Оберіть будь-який цікавий креативний спосіб знайомства та/чи скористайтесь пропозиціями з Ідей Руханок.
4. **Домовтеся про основні правила поведінки групи під час першої зустрічі ради:** погодьте з дітьми правила поведінки, які визначатимуть принципи бажаної для всіх спільної роботи. Можливо, вам доведеться підказати та скерувати додаткові ідеї, і тут вам допоможе активність «Укладання угоди про повагу у групі». Обов'язково запишіть «угоду» так, щоб усі бачили, і попросіть підписати її.

5. **Поясніть конкретні цілі зустрічі, що проводитимуться у цей день, і якою буде основна активність.** Основна активність може бути пов'язана з залученням дітей до конкретного результату проєкту та/чи дослідницької ініціативи під керівництвом ради.
6. **Слідкуйте за настроєм аудиторії:** обговорення проблем або усвідомлення того, перед якими труднощами постають діти та молодь у своєму повсякденному житті, особливо паралельно з подоланням складних обставин, може викликати розчарування та пригніченість. Можливо, вам варто буде нагадати їм про ті позитивні речі, що відбуваються у їхніх сім'ях та громаді та/чи зробити паузу, на гру та відпочинок. Попрактикуйте методи релаксації разом з групою.
7. **Завершіть зустріч** проведіть одну з активностей із Ідей заключних активностей (додаток 12).
8. **Обговоріть подальші кроки:** завжди будьте готові повідомити дітям та молоді про подальші кроки ради та відповісти на їхні запитання. Домовтеся з ними, де та коли відбудеться наступна зустріч, хто їм про неї нагадає та надасть необхідну інформацію. За потреби покажіть дітям та молоді, де вони можуть знайти додаткові інформаційні ресурси, які їх цікавлять.

ПІСЛЯ ЗУСТРІЧЕЙ РАДИ:

1. Поговоріть з тими дітьми-радниками, яким може знадобитися додаткова підтримка, пов'язана з їхніми індивідуальними потребами та обставинами.
2. Зафіксуйте результати зустрічі, використовуючи Форму документації діяльності консультативної ради (додаток 7).
3. Якщо діти та молодь беруть участь в онлайн-опитуваннях та/чи викладають свої думки на віртуальній дошці, ви можете конвертувати це у pdf-документи та надіслати їм. Якщо онлайн-зустрічі записувалися, повідомте учасникам, де отримати доступ до записів, щоб вони могли переглянути їх, якщо пропустили зустріч. Обов'язково переконайтеся, що такі записи захищені паролем.



СТРУКТУРУВАННЯ ЗУСТРІЧЕЙ РАДИ

Структурування зустрічей ради залежатиме від напрямків залучення дітей та молоді, які описано нижче. **Обидва напрямки можуть бути реалізовані в рамках проєкту, і немає потреби обирати лише один з них.**



Напрямок 1 – коли діти та молодь залучаються до спільного створення певних застосунків, послуг, заходів, політик тощо, які впливають на їхнє життя та оточення. У таких процесах спільного проєктування вони консультують, надають відгуки та пропозиції організаціям з реалізації проєкту чи партнерам, аби забезпечити, щоб ці результати були дружніми, підходящими та доступними для всіх дітей.

Деякі приклади включають, але не обмежуються наступним:

- Залучення дітей та молоді до розробки, управління та реалізації просторів, дружніх до дітей/молоді, цифрових лабораторій (FabLabs), Інноваційних Центрів Резильєнтності (Resilience Innovation Facilities/RIF);
- Залучення до розробки, моніторингу та оцінки гуманітарних проєктів та проєктів розвитку;
- Спільна робота над розробкою дружніх до дітей та доступних для них механізмів зворотного зв'язку;
- Спільна розробка політик убезпечення дітей та кодексів поведінки;
- Надання дітьми та молоддю порад щодо бажаних характеристик (знань, навичок, ставлення) та обов'язків дитячих та молодіжних працівників тощо;
- Участь у процесах реконструкції, місцевого самоврядування та відновлення миру всередині країни.



Напрямок 2 – де залучені діти та молодь беруть участь у дослідницьких ініціативах під власним керівництвом. Такі дослідницькі ініціативи/колективні дії спрямовані на сприяння позитивним соціальним змінам у житті дітей та молоді та їх оточенні. Деякі потенційні приклади ініціатив під керівництвом ради:

- Внесок у реконструкцію дружніх до дітей/молоді шкіл, дитячих майданчиків, громадських центрів, населених пунктів;
- Проведення заходів підвищення обізнаності щодо дотримання прав дитини як у мирний, так і у воєнний час;
- Організація заходів соціальної згуртованості, які об'єднують членів приймаючих та переміщених громад;
- Організація заходів неформальної освіти для дітей молодшого віку;
- Організація спільних заходів між поколіннями (дітей та молоді, батьків, бабусь і дідусів) для взаємної підтримки.

Хоча кожен напрямок пропонує свій набір активностей (які, втім, можна легко та творчо комбінувати!), рекомендується, щоб структура та зміст зустрічі відповідали наведеній нижче Хвилі інтенсивності^[28]. Ця хвиля інтенсивності допоможе вам спланувати різні етапи зустрічі:

- з чого ви збираєтеся почати
- як ви збираєтеся допомагати дітям і молоді ділитися їх досвідом, досліджувати та спільно створювати щось нове, а також
- як ви збираєтеся завершити зустріч, щоб її «зрозуміли», і щоб усі захотіли повернутися й продовжити спільну роботу.

Тож ми рекомендуємо умовно розділити зустріч на три етапи, а саме:



1. Руханка, знайомство, початок діяльності (близько 10–15 хвилин)

Це – початок. Діти та молодь часто бувають схвильовані по прибутті на місце проведення. Дайте їм час озирнутися, розглянути план зустрічі, обрати спосіб участі. Початок діяльності допомагає групі зосередитися та підготувати свої думки до майбутньої роботи. Ознайомте дітей та молодь з основною метою зустрічі, щоб вони знали, чого їм очікувати. **Якщо ми хочемо, щоб діти та молодь були активними учасниками, протягом перших 5–10 хвилин задайте темп роботи, щоб з самого початку залучити їх.** Можна скористатися Ідеями Руханок, які пропонуються для використання офлайн та онлайн (додатки 10 та 11). **Важливо з самого початку залучити ВСІХ учасників, незалежно від того, яку активність та які способи роботи ви пропонуєте.**



Поради для практики:

Якщо зустрічі проводяться в режимі онлайн, можна скористатися різними варіантами, щоб зробити їх участь веселішою:

- варіанти віртуальної дошки (наприклад, Google Jamboard, Miro, Mural)
- програми для командної роботи (наприклад, Basecamp, Trello)
- онлайн-опитування (наприклад, вбудована функція опитування в zoom, Mentimeter, [Sli.do](https://sli.do))

²⁸ За матеріалами: Working with children and their environment: Manual of Psychosocial Skills, Terre des hommes

2. Основна діяльність (близько 60 хвилин)

Основна діяльність складається з активностей напрямку I (діти-радники надають рекомендації щодо певних застосунків, послуг, активностей, політик) та/або напрямку II (залучення дітей та молоді до дослідницьких ініціатив/колективних дій для створення позитивних соціальних змін). Заходи напрямків I та II описані в наступних розділах.

Важливо зазначити, що залежно від фази «гуманітарна допомога-розвиток-відбудова миру всередині країни», потреб та можливостей дітей, а також конкретних завдань, до яких вони залучаються, **можна розглянути варіант застосування низки активностей, спрямованих на поглиблення їхніх знань та навичок**, як це показано в Таблиці нижче. Тут можна розглянути безліч додаткових варіантів, починаючи від базової юридичної грамотності та закінчуючи комп'ютерними навичками, від складання резюме до режисури короткометражних фільмів, від сторітелінгу до складання простого бюджету, публічних виступів та інформаційно-роз'яснювальної роботи й не лише! Це сприятиме повній та значущій участі дітей, а також їх лідерству.

Приклади знань та навичок в розрізі кожного стовпа благополуччя

Цей перелік не є вичерпним і може бути адаптованим до конкретного контексту.

Стовп благополуччя	Знання	Навички
 Безпека та захист Почуття безпеки	Виявлення ризиків та знаходження ресурсів Системи звітування Конкретні види насильства та фактори ризику, сексуальна наруга, входження в довіру дитини з метою схилення її до розпусних дій і заняття проституцією, насильство в інтернеті, насильство з боку інтимного партнера (на побаченнях), вживання алкоголю та наркотиків	Стратегії управління стресом та самозаспокоєння (від тривоги та сильних емоцій) Управління конфліктами
 Соціальні зв'язки Почуття зв'язку з іншими	Складання мапи зв'язків (сім'я, друзі, спільнота) Доступні служби підтримки	Міжособистісні стосунки з дорослими та однолітками Гендерні взаємини Комунікація Вираження потреб
 Ролі та ідентичності Почуття власної гідності	Роль у сім'ї, дружбі Виявлення особистих сильних сторін, компетенцій Зразки для наслідування Цінності	Самосвідомість та самоповага Лідерство Прийняття рішень та розв'язання проблем
 Справедливість Почуття поваги	Права та обов'язки Взаємини влади Система правосуддя Дискримінація Гендерні норми Булінг	Керування конфліктами та відбудова миру Асертивність Адвокація та публічні виступи Розв'язання проблем
 Надія та сенс Почуття надії	Існуючі можливості: навчання та робота Цінності	Будування планів Прийняття рішень



Перегляньте деякі інші корисні ресурси:

(i) Модуль для навчання дітей самопіклуванню, управлінню ризиками та розчаруванням

[knh_dialogue-works ModuleSelfCare en digital 220714.pdf](#)



(ii) Модуль для навчання дітей спілкуванню та самовираженню для проведення інформаційної діяльності під керівництвом дітей та молоді

[Module-Selfexpression-and-Communication.pdf \(dialogue-works.com\)](#)



(iii) Move On & ENGAGE Youth Curriculum

[MOVE ON & ENGAGE | ChildHub – Child Protection Hub](#)



3. Підбиття підсумків та наступні дії (близько 15–20 хвилин)

Наприкінці заняття ми хочемо, щоб діти та молодь узагальнили те, що вони дізналися, та досвід, який вони отримали під час сесій. На цьому етапі також можна отримати їхні відгуки про структуру та зміст сесії загалом, про те, що їм сподобалося та не сподобалося, пропозиції щодо вдосконалення та подальші дії. Ідеї для підсумкових вправ (додаток 12) містить активності, якими можна скористатися. Не забудьте повідомити дітей про наступні кроки Ради та показати їм відповідні ресурси, які їх цікавлять. Подякуйте дітям за їх активну участь і внесок у спільну справу!



Поради для практики:

Це гарний час для дітей та молоді, щоб відпочити, розважитися, поласувати частуваннями та поспілкуватися у неформальній атмосфері. **У складних життєвих обставинах такі неформальні розмови корисні також тим, що забезпечують можливість вираження солідарності та емпатії між дітьми та молоддю.** Також у кінці можна організувати різні «ритуали»: групові танці, спів або ігри на свіжому повітрі перш ніж попрощатися. Дорослі (батьки, активні члени громади тощо) можуть підтримати фасилітаторів ради у кінці зустрічі провівши кілька додаткових активностей. **На це потрібно виділити додатковий час, і це важливо, тому що так діти та молодь зможуть зблизитися, об'єднатися в команду й будуть більш впевненими та налаштованими прийти наступного разу.** Фасилітатори мають вирішити, на скільки часу вони можуть продовжити зустріч, якщо діти висловлюватимуть бажання не йти додому відразу після «формальної» зустрічі.

НАПРЯМОК І — СПРИЯННЯ КОНСУЛЬТУВАННЮ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

У межах діяльності напрямку 1 діти та молодь долучаються до спільного з дорослими створення певних застосунків, послуг, заходів, політик тощо, які впливають на їхнє життя та оточення. У таких процесах спільного проєктування вони надають поради, відгуки та пропозиції партнерам проєкту, аби забезпечити, щоб ці результати були дружніми та доступними для всіх дітей.

Цей процес складається з логічної послідовності дій:

1. Представлення концепції застосунку / послуги та її ключових функцій дітям-радникам, надання простої (але не спрощеної) інформації щодо їх розробки та іншої довідкової інформації, яка може їм знадобитися, а також відповіді на їхні запитання.
2. Надання дітям та молоді можливості випробувати на практиці цей застосунок і його функції.
3. Надання дітям та молоді можливості та створення дружніх до них умов для надання своїх рекомендацій щодо застосунку / послуги, а також пропозицій щодо їх покращення.
4. Надання дітьми та молоддю відгуків про те, як їхні рекомендації були враховані під час створення остаточного результату. Якщо не вдалося повністю інтегрувати думку дітей, причини необхідно чітко пояснити й обговорити це з ними. Налагодження зворотного зв'язку має першорядне значення з огляду на нашу відповідальність перед дітьми та молоддю.

Нижче пропонується кілька методів, які допоможуть створити сприятливі для учасників ради можливості для надання рекомендацій:

- ➔ Метод «шести капелюхів мислення»
- ➔ Метод «каруселі»
- ➔ Метод визначення напрямків вдосконалення
- ➔ Запитання для фасилітації відгуків дітей.

Метод «шести капелюхів мислення»

«Шість капелюхів мислення»^[29] — це метод, розроблений Едвардом де Боні, який сприяє процесам дослідження, розробки та реалізації творчих ідей. Метод можуть застосовувати окремі особи та групи, що дає їм змогу спільно конструктивно мислити під час дослідження та впровадження змін, які вони хочуть бачити. Використовуючи цей метод, діти можуть навчитися розділяти мислення на шість різних функцій. Кожна функція мислення позначається кольоровим символічним «капелюхом мислення». Подумки надягаючи «капелюхи» та змінюючи їх, діти можуть легко зосереджуватися чи переспрямовувати свої думки чи обговорення. Зробіть цю активність веселішою та приємнішою для дітей, запропонувавши їм принести на зустріч чи створити власні різнокольорові капелюхи, щоб вони дійсно змінювали капелюхи, коли змінюють функцію мислення!

²⁹ Six Thinking Hats – De Bono Group, (70) Thinking with hats intro – YouTube

Як це працює?

Сформууйте групи щонайменше з 6 дітей у кожній, щоб кожна дитина мала капелюх унікального кольору. Запропонуйте групам дітей висловити свої думки щодо застосунку / послуги / заходу / політик тощо, поглянувши на них з шести різних сторін, залежно від кольору капелюха, що на дитині. Якщо є час, запропонуйте дітям помінятися капелюхами, щоб у кожного була можливість задіяти різні функції мислення.

Колір капелюха	Що зараз досліджується?
 Білий капелюх Інформація	«Факти, лише факти»! Яка інформація нам відома? Вона точна? Вона актуальна? Чи є якась додаткова інформація, яку нам потрібно знати? Як ми збираємося отримати таку інформацію?
 Чорний капелюх Ризики, труднощі та проблеми	Де щось може піти не так? У чому причини такого способу мислення? Чому щось може не спрацювати? Які з цим пов'язані ризики? Чи відповідає це фактам, досвіду та цінностям? Чому ні? Як можна подолати такі ризики та труднощі?
 Червоний капелюх Почуття, інтуїція, внутрішнє чуття	Що я зараз відчуваю через це? Які почуття мені хочеться висловити та передати? Чого я боюся, що мені подобається, що не подобається?
 Жовтий капелюх Переваги та реалістичність	Які є позитивні аспекти? У чому причини оптимістичного способу мислення? У чому його переваги? Якими є його переваги у короткостроковій та довгостроковій перспективі? Наскільки він цінний?
 Зелений капелюх Нові ідеї, можливості	Чи можна уявити це інакше? Чи є якісь інші / нові ідеї, які можна дослідити? А що, якщо...?
 Синій капелюх Керування мисленням	Як здійснюватиметься групова робота? Чи дотримуємося ми інструкцій «шести капелюхів мислення»? Чи ставимо ми собі запитання відповідно до наших капелюхів? Як ми можемо підбити підсумки нашої групової дискусії та презентувати її? Яких ключових висновків дійшла наша група?

Після обговорення у підгрупах запропонуйте дітям поділитися своїми враженнями про метод «шести капелюхів мислення» з усією групою.

Метод «каруселі»

Цей метод представляє партисипативний процес залучення дітей-радників для спільного ознайомлення з та обговорення різних елементів застосунку / послуги / заходу / політик тощо. Він передбачає обговорення у невеликих групах, а потім колективне обговорення.

Як це працює?

- Крок 1.** Залежно від представленого застосунку / послуги оберіть кілька його основних елементів / функцій, де потрібна консультація та знання дітей. Напишіть кожен елемент / функцію у верхній частині фліпчарту та приклейте його до стіни. Ви також можете розкласти аркуші на різних столах, розташованих у різних частинах кімнати.
- Крок 2.** Зберіть дітей у кілька невеликих груп по 3–5 осіб у кожній. Дайте кожній групі маркер іншого кольору, яким вони записуватимуть свої ідеї, роздуми та пропозиції на фліпчарті. Призначте кожній групі певну «станцію», яка буде їх відправною точкою.
- Крок 3.** Дайте командам близько 5 хвилин, щоб обговорити елемент / функцію застосунку / послуги (як зазначено у верхній частині аркуша) з членами їхньої команди, а потім запишіть або намалюйте все, що вони хотіли висловити, використовуючи маркер призначеного їм кольору.
- Крок 4.** Після закінчення відведених 5 хвилин кожна команда має переходити до наступної «станції», де вона матиме інший елемент / функцію, а також записи про це від попередньої команди. Діти обговорюють це у своїй команді та додають власні міркування, використовуючи маркер призначеного їхній команді кольору. Дітям також пропонується прокоментувати ідеї попередньої групи та, можливо, записати свої запитання.
- Крок 5.** Цей процес триває доти, доки кожна команда не повернеться на ту «станцію», з якої вона починала. Запропонуйте кожній групі представити остаточні версії фліпчартів та організуйте обговорення кожного з них всією групою. Потім усі фліпчарти можна повісити на стіну, щоб діти могли пройтися галереєю та побачити повну картину результатів мозкового штурму консультативної ради.
- Крок 6.** Важливо, щоб діти обговорювали розглянуті застосунок / послугу / захід / політики тощо не тільки між собою, але, передусім, щоб у них був доступ до відповідної аудиторії дорослих / ключових директивних органів. Для цього переконайтеся, що результати мозкового штурму ради будуть представлені цим ключовим директивним органам наприкінці цієї активності чи протягом певного часу після нього.

Визначення напрямків вдосконалення^[30]

Щоб відбулося бажане вдосконалення, нам потрібно визначити конкретний та визначений напрямок, у якому це вдосконалення необхідне, та яку форму воно може мати. Напрямок, який потребує вдосконалення, має бути доступним, зрозумілим та ефективним, і він повинен мати чіткий обсяг — не занадто великий, не занадто малий, не занадто розпливчастий і не занадто простий.

³⁰ За матеріалами: Design Thinking for Educators Toolkit, 2012 IDEO LLC, IDEO's Design Thinking for Educators Toolkit

Як це працює?

Крок 1. Складіть перелік можливих напрямків вдосконалення

Можливості поліпшення часто визначаються в результаті виявлення проблем. Ми хотіли б, щоб діти-радники використовували такий підхід, який інстинктивно перетворював би проблеми в можливості. Запропонуйте дітям скласти перелік усіх проблем, які вони помітили в розглянутому(-ій) застосунку / послугі / заході / політиці тощо, або те, що вони хотіли б поліпшити в них.

Крок 2. Сформулюйте проблему

Запропонуйте дітям переписати формулювання проблеми в запитання «як ми могли б», щоб сформулювати проблему як можливість. Наприклад, запропонуйте дітям поміркувати, як цей застосунок (або щось іще) могли б використовувати їхні однолітки, друзі, які відчують труднощі з читанням / розумінням, діти з різних верств суспільства та з різним життєвим досвідом тощо. Ви також можете скористатися формою «Визначення напрямків вдосконалення» (додаток 13), щоб було легше формулювати запитання «як ми могли б».

Крок 3. Хай це буде просто

Запропонуйте дітям просто та оптимістично описати напрямок, який потребує вдосконалення. Зробіть його досить широким, щоб можна було виявити сфери, які становлять неочікувану цінність, та досить вузьким, щоб забезпечувалася можливість керувати вдосконаленнями.

Крок 4. Допомогайте дітям у роботі над запитаннями «як ми могли б»

Полегшіть роботу дітей над запитанням «як ми могли б», дізнавшись їхні загальні враження та початкові думки про застосунок (послугу, захід тощо). Запропонуйте дітям отримати конструктивний відгук, запитавши:

- Чи можеш ти описати, що тобі найбільше подобається у цьому застосунку (послугі, заході тощо) та чому?
- Що ти найбільше цінуєш у цьому застосунку (послугі, заході тощо) та чому?
- Якби ти міг / могла змінити щось у цьому застосунку (послугі, заході тощо), що б це було?
- Що ти хотів(-ла) б покращити у цьому застосунку (послугі, заході тощо)?

Крок 5. Визначайте критерії успіху

Запропонуйте дітям поміркувати, як виглядатиме вдалий застосунок, поставивши такі запитання:

- Що зробить цей застосунок (послугу, захід тощо) вдалим? Як ми дізнаємося, що це успіх?
- Як дітям буде легше ним користуватися? Чи усі діти зможуть ним користуватися? Чи є якісь групи дітей, яким може бути важко використовувати цей застосунок (послугу, захід)?

Крок 6. Написання резюме

Запропонуйте дітям написати стисле «резюме», де вони зазначать напрямки, в яких вони хотіли б поліпшити застосунок / послугу / захід / правило тощо. Запропонуйте дітям викласти свої думки про те, чому, на їхню думку, він потребує вдосконалення, та які пропозиції щодо дизайну чи спільного з дорослими дизайну вони надають. Прослідкуйте, щоб це «резюме» отримали ключові директивні органи та/чи допоможіть дітям представити його самостійно.

Запитання для фасилітації відгуків дітей

Зрештою, наведені вище методи можна доповнити, дослідивши разом дітьми-радниками такі запитання:

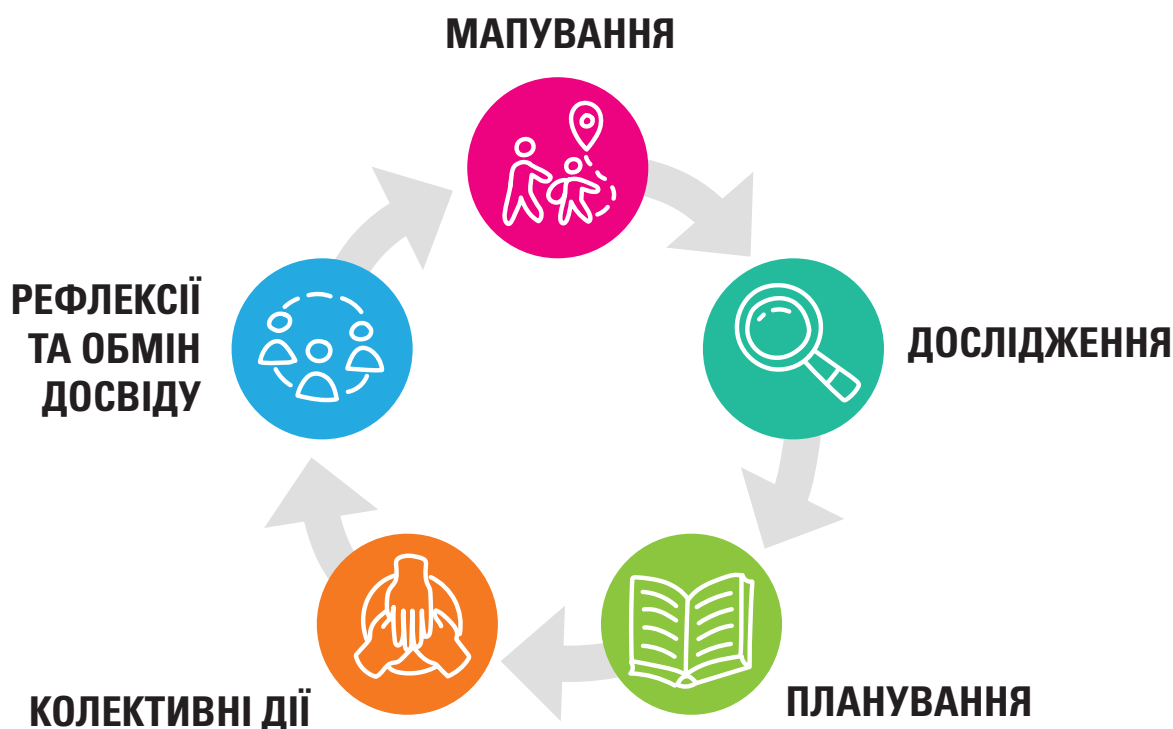
- Що ви відчували, коли користувалися цим застосунком / цією послугою / цим заходом? Що давалося вам легко? Що давалося вам важко? Чому?
- Цей досвід виявився легким / нудним / веселим тощо? Чому?
- Розкажіть мені про свій досвід використання цього застосунка / послуги / події... Якими є їх найкращі / найгірші сторони...?
- Що вам сподобалося найбільше у них? Чому?
- Чи ускладнювало це певні аспекти застосунка / послуги / заходу? Які саме? Чому?
- Які ще варіанти / версії ви можете придумати?
- Як ви гадаєте, інші діти зможуть це легко зрозуміти? У яких дітей можуть виникнути труднощі з їх використанням? Як би ви зробили це краще / інакше?
- Ви дізналися щось нове? Якщо так, то що це було?
- Чи бачите ви якісь зв'язки між застосунком / послугою / подією та вашим повсякденним життям / повсякденним життям інших дітей? Що це за зв'язки?



НАПРЯМОК 2 — ПАРТИСИПАТИВНА ДОСЛІДНИЦЬКА ІНІЦІАТИВА^[31]

Партисипативна дослідницька ініціатива — це процес, за допомогою якого дослідники (діти-радники) за підтримки фасилітаторів та фасилітаторок спільно працюють над тим, щоб зрозуміти сильні сторони та проблеми у повсякденному житті дітей, а потім розробляють, планують та реалізують проєкт колективних дій під керівництвом дітей. За допомогою дослідницької ініціативи діти-радники розмірковують про реалії життя дітей у їхній громаді та створюють відповідні позитивні зміни, які вони хочуть бачити.

Унікальність дослідницької ініціативи полягає в тому, що вона реалізується під керівництвом дітей-радників. Тож **колективні дії спрямовуються на розв'язання виявлених дітьми проблем та дають їм змогу «керувати ситуацією», захищаючи та посилюючи власне благополуччя.** Фасилітатори відповідають за план кожної зустрічі ради, стежачи за тим, щоб діти дотримувалися погоджених групових правил та принципу «не нашкодь». **Ще однією ключовою особливістю цього підходу є те, що в його основі лежать сильні сторони, оскільки він заохочує використовувати внутрішні та зовнішні ресурси, які є у дітей, у їхніх однолітків, у сім'ях та громаді.** Коли діти-радники вивчають сильні сторони, дітей заохочують активно використовувати їх під час розробки й реалізації своїх проєктів/колективних дій.



³¹ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des hommes

Дослідницька ініціатива складається з 5-ти етапів: (1) мапування, (2) дослідження, (3) планування, (4) колективні дії, (5) рефлексії та обмін досвідом. Ось стислий опис кожного з 5-ти етапів:

Етап дослідницької ініціативи	Що відбувається на цьому етапі	Активності
 1. ЕТАП МАПУВАННЯ	Залучені діти та молодь розпочинають свій шлях! Для цього їм потрібна мапа, на якій вказані початкова та кінцева точки, а також шлях, яким діти хотіли б туди дістатися. Ця мапа ще не розроблена тому, що діти не лише відіграють важливу роль, а й обирають свій шлях.	1 – Пухнаста хмаринка: створення почуття безпеки 2 – Укладання угоди про повагу у групі 3 – Бажання та потреби 4 – Мапування життя дітей
 2. ЕТАП ДОСЛІДЖЕННЯ	На етапі «Дослідження» діти та молодь досліджують своє повсякденне життя та певні проблеми свого середовища, які вони хотіли б подолати. Разом вони почнуть генерувати ідеї для колективних дій.	5 – Шлях до благополуччя 6 – Кристалізація тем (активність для фасилітаторів / фасилітаторок)
 3. ЕТАП ПЛАНУВАННЯ	На цьому етапі аналізуються результати етапів «Мапування» та «Дослідження». Діти-радники працюють над створенням бачення, пов'язаного з позитивними соціальними змінами, визначаючи пріоритетність ключових завдань, над якими вони хотіли б працювати.	7 – Перевірка результатів за етапами «Мапування» та «Дослідження», а також встановлення пріоритетів 8 – Дерево планування 9 – Уявлення очікуваних змін 10 – Асоціативна мапа 11 – Розробка мапи Колективної Дії
 4. ЕТАП КОЛЕКТИВНОЇ ДІЇ	Тут діти-радники реалізовуватимуть свій проєкт колективних дій!	12 – Презентація мапи Колективної Дії громаді 13 – Колаж моніторингу
 5. ЕТАП РЕФЛЕКСІЇ ТА ОБМІНУ ДОСВІДОМ	На цьому етапі ви допомагатимете дітям-радникам аналізувати досвід реалізації та моніторингу їхнього проєкту колективних дій після його завершення. Діти та молодь поділяться результатами своєї ретельної роботи зі своєю громадою та разом відсвяткують свій успіх!	14 – Подорож річкою 15 – Відсвяткуймо та поділімося своїми досягненнями 16 – Церемонія вручення сертифікатів



ЕТАП МАПУВАННЯ



Активність 1. Пухнаста хмаринка: створення почуття безпеки^[32]



Мета: створення та підтримка безпечного простору є одним з ключових факторів ефективної та значущої участі дітей. Ця коротка, але вкрай важлива активність, допомагає створити почуття емоційної, соціальної, фізичної та духовної безпеки.



Необхідні матеріали: невеликі чисті картки, фліпчарти, ручки, маркери.



Час: 45 хвилин



КРОКИ

1. Попросіть дітей закрити очі (якщо їм так зручно) або ж дивитися на підлогу. Поясніть, що ви хочете спільно дослідити, що допомагає їм почуватися в безпеці, і що ми можемо разом зробити, щоб створити почуття безпеки в цьому просторі.
2. Попросіть дітей уявити собі пухнасту білу хмарку, яка пливе блакитним небом. Хмарку м'яко рухає вітер, вона мрійливо пливе теплим небом. Хмара відчувається безпечно. Якщо є простір для фізичної дистанції, ви навіть можете попросити дітей лягти на підлогу (якщо їм буде це зручно) й уявити, що вони спостерігають за хмаркою, яка пливе небом.
3. Тепер попросіть дітей уявити, що потрібно цій маленькій білій хмарці, щоб почуватися безпечно. Ви можете підказати, що це може бути сонячне світло або ж легкий вітерець. Тут немає правильних чи неправильних відповідей.
4. Запропонуйте дітям сісти в коло й уявити себе, свої сім'ї та однолітків маленькими білими хмарками. Що потрібно дітям та сім'ям у їхній громаді, щоб почуватися безпечно й отримувати більше підтримки? Запропонуйте учасникам намалювати хмару та записати це на фліпчарті, щоб усі могли бачити. Заохочуйте дітей генерувати ідеї.
5. Потім запитайте конкретні ідеї щодо того, що, на їхню думку, необхідно для того, щоб почуватися безпечно під час зустрічей консультативної ради. Ви можете запитати:
 - Що допоможе тобі почуватися у цьому просторі безпечно? Чи є щось, що можна покращити?
 - Чи є якісь ідеї, які можна втілити в життя просто зараз? Чи є якісь ідеї, які можна реалізувати спільно?
6. Обговоріть можливості та розробіть план, з яким усі зможуть погодитися. Якщо необхідно перевірити можливість реалізації тих чи інших пропозицій дітей, переконайтеся, щоб діти отримали відгук про те, як їхні пропозиції були / не були взяті до уваги або на виконання та чому. Повідомте дітей про механізм відгуків та подання скарг і переконайтеся, що вони розуміють, як ним користуватися.

³² За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2022) Working in Partnership with Children and Young People on the Move: Strategies & Tools for Meaningful Participation. International Institute for Child Rights and Development and Destination Unknown led by Terre des Hommes International Federation



Активність 2. Укладання угоди про повагу в групі^[33]



Мета: Зрозуміти важливість правил поведінки в групі та погодити їх дотримання від початку та протягом діяльності консультативної ради.



Необхідні матеріали: фліпчарт, ручки, маркери.



Підготовка: Складіть перелік позитивних і негативних якостей групи (наприклад, учасники кричать один на одного; повертають узятє; запізнюються; слухають один одного; йдуть з заходу, не прибравши кімнату; відкидають ідеї інших; постійно розмовляють по телефону тощо). Обов'язково наведіть приклади учасників з попередньої активності, щоб вони відчули, що їхні голоси почуті та взяті до уваги. Так вони відчуватимуть зв'язок між різними активностями, а також те, що діяльність ради інтегрує їхній внесок та зусилля. Потім цей перелік використовуватиметься у кроці 2 цієї активності.



Час: 45–50 хвилин



КРОКИ

1. Мозковий штурм (10–15 хв): На початку активності запитайте дітей-радників, у яких дитячих чи молодіжних групах їм подобалося брати участь у минулому. Що їм подобалося у тих групах? Зверніть увагу на те, як учасники ставилися один до одного, та підкресліть, що допомагає почуватися у таких групах затишно, радісно та безпечно.
2. Гра (10–15 хв): Визначте два місця у просторі, які символізують дві різні групи. Використовуючи заздалегідь підготовлений перелік різних якостей групи, почніть із розподілу позитивних якостей одній уявній групі, а негативних якостей — іншій. Попросіть учасників піти / побігти до групи, частиною якої вони хотіли б стати. Продовжуйте розподіляти якості, змішуючи їх, щоб учасники ходили / бігали між двома частинами простору.

Щоразу спільно аналізуйте позитивні якості, які вони обрали.

Наприкінці перегляньте всі позитивні якості, які обирали діти, та використайте їх для обговорення.

3. Встановлення правил групи (30 хв): Попросіть дітей домовитися про правила, які всі зобов'язуються дотримуватися, беручи участь у діяльності консультативної ради. Напишіть це на фліпчарті й прикріпіть на стіні, щоб усі могли бачити щоразу, коли збиратиметься група.

Приклади можливих правил групи включають:

Регулярно беріть участь у зустрічах консультативної ради (або повідомляйте фасилітаторів / фасилітаторок, якщо не можете приєднатися до групи з певних причин)

- Приходьте на зустрічі вчасно та залишайтеся до кінця
- Зустрічі групи повинні починатися й закінчуватися вчасно (з певною кількістю часу для неформальних розмов!)
- Уважно слухайте того, хто говорить
- Коли говорите, дотримуйтеся суті й не говоріть занадто довго

³³ За матеріалами: Move on & Engage: Youth Curriculum, Terre des Hommes

- Не розмовляйте та не підтримуйте сторонні розмови, поки говорять інші
- Будьте добрими один до одного
- Будьте ввічливими
- Поважайте інших учасників групи та їхні ідеї
- Підтримуйте групу у досягненні її цілей
- Насолоджуйтесь часом, який ви проводите у групі!

Якщо зустрічі проводяться онлайн, додаткові правила можна сформулювати так:

- Для внутрішнього координування роботи групи використовуватиметься низка методів комунікації, наприклад, електронна пошта та WhatsApp.
- Учасники групи у WhatsApp можуть «реєструватися» чи «відмовлятися від реєстрації» на власний розсуд.
- Будьте обережними, поширюючи особисту інформацію, яка дає змогу встановити особу, наприклад, місто, в якому ви живете, або номер телефону. Також не передавайте нікому конфіденційну інформацію. Це може бути інформація про вас чи інших людей, яку ви вважаєте конфіденційною.
- Учасники не повинні робити скриншоти, фотографії, аудіо- чи відеозаписи під час онлайн зустрічей.
- Якщо ви хочете спілкуватися з іншими учасниками, ми рекомендуємо використовувати лише власні загальнодоступні профілі (наприклад, профіль у LinkedIn або облікові записи в соціальних мережах).
- Учасники не повинні надсилати приватні повідомлення будь-якого дискримінаційного, сексистського характеру або робити коментарі з сексуальним підтекстом. Будь-яка комунікація має ґрунтуватися на повазі до поглядів та думок інших людей.
- **Якщо ви отримуєте приватне повідомлення від учасника (через особисті або загальнодоступні профілі), яке не є бажаним, або на яке ви не хочете реагувати, ви можете проігнорувати його чи заблокувати. Якщо повідомлення створює для вас незручності або містить образливі вирази, повідомте про це через особу, відповідальну за забезпечення.**

Ще один приклад ключових правил:

- Слухайте один одного під час розмови
- Використовуйте формулювання, які є простими для розуміння
- Будьте доброзичливими до всіх
- Робіть перерви
- Говоріть голосно та чітко
- Будьте позитивними
- Поважайте один одного
- Будьте терплячими, працюйте спокійно, без поспіху
- Вимикайте мобільний телефон або звук телефону



Поради для практики:

Основні моменти, на які слід звернути увагу: під час цієї активності група встановлює основні правила, яких вони погоджуються дотримуватися протягом усього процесу діяльності консультативної ради. Слід допомогти учасникам зрозуміти, що правила важливі для побудови безпечних, довірчих та шанобливих стосунків, щоб вони могли ефективно разом працювати та весело проводити час у групі.



Активність 3. Бажання та потреби^[34]



Мета: допомогти дітям-радникам пов'язати потреби людини з правами людини; обговорити, що важливо для дотримання чотирьох основних принципів захисту прав дітей: участь, недопущення дискримінації, захист найкращих інтересів дитини, життя, виживання та розвиток.



Необхідні матеріали: фліпчарти, клей, повітряні кульки, конверт з картками активності «Бажання та потреби» (додаток 14) для кожної підгрупи. Також важливо, щоб у дітей було достатньо фізичного простору для комфортного пересування.



Час: 60 хвилин



КРОКИ

1. Попросіть дітей уявити, що вони ось-ось вирушать у подорож до нового місця на повітряній кулі. Зараз там ніхто не живе, тому, при прибутті вони стануть першопрохідниками, які засновують нову країну. Перш ніж вирушити у свою подорож, вони мають узяти з собою все необхідне для облаштування на новому місці.
2. Зберіть дітей у невеликі підгрупи та роздайте кожній підгрупі конверт з усіма картками активності «Бажання та потреби», пояснивши, що це речі, які вони пакують, щоб узяти з собою на нову землю. Попросіть кожну групу відкрити конверт, розкласти усі свої картки і ознайомитись з ними. Ви також можете роздати кілька порожніх карток і дати дітям можливість додати ще кілька речей, які, на їхню думку, можуть їм знадобитися, або які вони хотіли б мати.
3. Поясніть, що повітряна куля вже готова до польоту. Попросіть дітей уявити, що вони знаходяться всередині повітряної кулі, та діяти за таким сценарієм:

Спочатку подорож дуже приємна. Світить сонце, а небо – спокійне. Але раптом налітає сильна буря, і повітряна куля тремтить від вітру, поки ви намагаєтеся захиститися від сильної бурі, допомагаючи один одному. Виявляється, що в повітряній кулі утворилися три отвори, і вона починає втрачати висоту! У вас повинно бути три картки, щоб закрити отвори й утримати кулю в повітрі.

Попросіть кожну підгрупу вирішити, від яких карток вони відмовляться. Поясніть, що пізніше вони не зможуть повернути ці речі. Зберіть картки, які використовувалися як «латки», та відкладіть їх в сторону.

³⁴ За матеріалами: Child Safeguarding/Protection Activities for Children & Adolescents Curriculum, Terre des Hommes

4. Повернімося до сценарію:

Зрештою буря вщухає. Усі відчувають величезне полегшення. Проте з'являється прогноз погоди, де зазначається, що на повітряну кулю прямує сильний ураган. Якщо ви хочете пережити ураган, ви маєте зробити так, щоб отвори не відкрилися, використавши для цього ще три картки! Пам'ятайте, що не можна використовувати те, що вам може знадобитися, щоб вижити на новому місці.

Як і попереднього разу, зберіть картки, які використовувалися як «латки», та відкладіть в сторону.

5. Повернімося до сценарію:

Ми майже готові приземлитися на нашому новому місці. Усі відчувають сильне хвилювання. Але щойно ми бачимо землю на горизонті, гігантський птах врізається в повітряну кулю та робить ще один отвір збоку. Ви маєте ще надійніше убезпечити повітряну кулю! Покладіть на цей отвір ще три картки.

Зберіть ці картки і відкладіть в сторону.

6. Повідомте, що зрештою діти з успіхом дісталися нового місця й готові будувати нову країну. Попросіть кожну групу наклеїти решту карток на аркуш паперу, щоб кожен міг запам'ятати, що він везе з собою на новий континент.

Попросіть кожну підгрупу повісити свій аркуш на стіну та пояснити, що вони хочуть привезти на нову землю. Після кожного опису запитайте підгрупи наступне: «Чи є тут усе, що вам може знадобитися для виживання? Для зростання та розвитку?»

7. Проведіть обговорення у великій групі, поставивши такі запитання:

- Що вам сподобалося у цій активності?
- Як ви вирішували, без чого ви зможете обійтися? Що було головним?
- Чи були якісь рішення важкими? Які саме?
- Чи були в групі розбіжності щодо того, що зберегти, а що використати для рятування повітряної кулі? Як ви вирішили ці розбіжності?
- Чи однакові у всіх людей потреби? Хто може мати інші потреби?
- Що ви думаєте про свій остаточний вибір? Чи зможете ви вижити на новій землі? Чи зможете ви зростати та розвиватися?
- Як ваша група вирішувала, від чого їй відмовитися?
- Якби вам довелося взяти участь у цій активності знову, чи відмовилися б ви від якихось інших речей?

8. Підкресліть, що права людини базуються на її потребах: на тому, що потрібно кожній людині для виживання, зростання, повноцінного розвитку та гідного життя. Поставте запитання на кшталт:

- Чи було у вас усе необхідне, щоб вижити?
- Чи було у вас усе необхідне для зростання та розвитку? Чи було у вас усе необхідне, щоб почуватися захищеними та в безпеці?
- Чи було у вас усе необхідне, щоб висловити свою думку?
- Які речі ви хотіли б мати, але вирішили, що вони не є вкрай необхідними?

9. Підкресліть, що кожній людині потрібні її права людини! Деякі з них необхідні для того, щоб залишитися живими. Наприклад, їжа, медичне обслуговування, одяг, чиста вода, безпечне помешкання. А інші необхідні для того, щоб люди могли добре жити та розвиватися, наприклад, бути частиною своєї сім'ї та громади, мати можливість висловити свою думку та бути почутими, мати повагу та рівне ставлення, почуватися захищеними та у безпеці.
10. Ознайомте дітей з чотирма основоположними принципами, на яких ґрунтується Конвенція ООН про права дитини:

Принцип 1. Недопущення дискримінації: усі діти мають права, і їхні права мають дотримуватися без дискримінації за будь-якою ознакою.

Принцип 2. Найкращі інтереси дитини: коли приймаються рішення, які впливають на життя дітей, дуже важливо думати про те, що буде найкраще для них.

Принцип 3. Право на життя, виживання та розвиток: органи влади повинні захищати дітей від заподіяння шкоди та допомагати їм жити й розвивати свій потенціал.

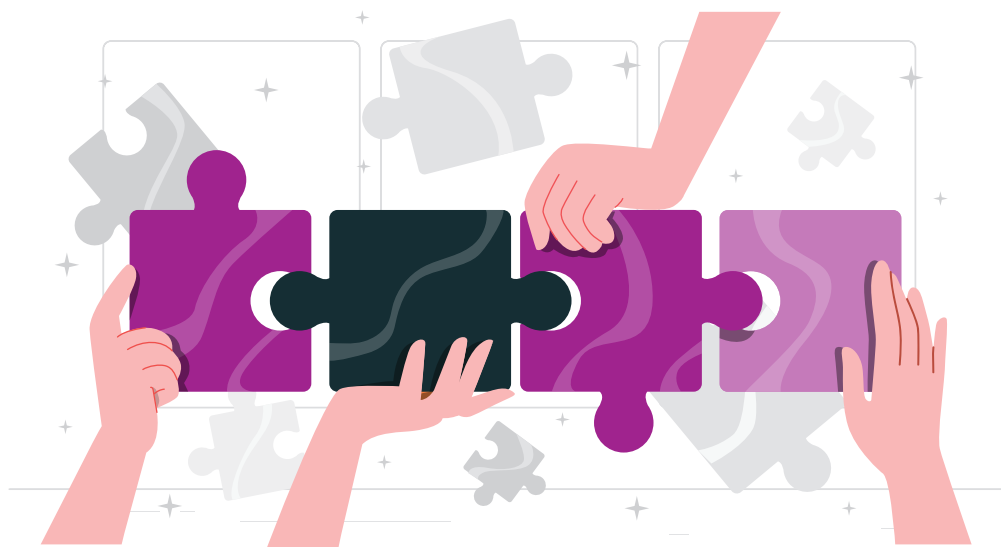
Принцип 4. Участь: діти мають право висловлювати свою думку з усіх питань, які їх стосуються, та бути почутими. Їхні думки завжди слід сприймати серйозно, а з віком вони мають отримувати більше права голосу.



Поради для практики:

Дуже важливо, щоб в результаті цієї активності діти не зробили висновок, що деякі права людини менш важливі, ніж інші, а тому можуть бути скасовані. На етапі підбиття підсумків підкресліть, що права дітей є взаємозалежними.

Деякі картки активності «Бажання та потреби» розроблено двозначними, щоб стимулювати дискусію про те, що є предметом першої необхідності (наприклад, дехто може розглядати мобільний телефон як предмет розкоші, а дехто як засіб, необхідний для спілкування з іншими людьми).





Активність 4. Мапування життя дітей^[35]



Мета: Скласти перелік людей, груп та організацій, які впливають на повсякденне життя дітей та відстоюють їхні права.



Необхідні матеріали: папір для фліпчарта, маркери, схема соціальної екології дитини.



Час: 60 хвилин



КРОКИ

1. Мета полягає в тому, щоб скласти мапу різних людей та груп в оточенні дітей, які впливають на їхнє повсякденне життя. Наприклад, батьки, вчителі, тренери, власники інтернет-кафе, викладачі театрального мистецтва, фасилітатори/фасилітаторки неформальної освіти, онлайн-спільноти, місцеві та національні органи влади тощо. Ця активність допоможе учасникам наочно побачити, як вони бачать навколишній світ, хто впливає на їхнє життя, і хто несе відповідальність за дотримання їхніх прав.
2. Представте дітям модель соціальної екології та поясніть її зрозумілою їм мовою (див. малюнок нижче).
3. Потім на аркуші фліпчарту намалюйте велику схему з концентричних кіл, з дітьми у центрі в оточенні:

Рівень 1 — Однолітків та сім'ї

Рівень 2 — Громади

Рівень 3 — Регіональних та національних органів влади

Рівень 4 — Міжнародної та онлайн-спільноти

Рівень 5 — Природного середовища

4. Запропонуйте дітям намалювати на цій схемі людей та групи, які є важливими на кожному рівні, наприклад, батьків, вчителів, тренерів, місцеві органи влади, молодіжні клуби, компанії, онлайн-спільноти тощо. Це люди або групи, які відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки, розвитку та благополуччі дітей.
5. Поруч з кожним концентричним колом запропонуйте дітям окреслити потенційну роль цих людей та груп у розробці, підтримці та реалізації колективних проєктів в процесі діяльності консультативної ради. Ось кілька запитань, які допоможуть дітям під час мозкового штурму:

³⁵ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes



- Хто з дорослих братиме участь у нашому проєкті?
 - Якою буде роль наших сімей?
 - Хто найбільше підтримує нас та наших однолітків?
 - Які групи / організації (школи, релігійні установи, клуби тощо) й окремі особи (молодіжні працівники, вчителі, постачальники соціальних послуг тощо) працюють з нами / підтримують нас в даний час?
 - Чи становитиме хтось загрозу, яка може перешкодити втіленню в життя нашого колективного проєкту?
6. Тепер зберіть дітей у невеликі підгрупи по 2–4 людини та попросіть кожну підгрупу підготувати невелику сценку, щоб показати, як вони уявляють собі спілкування з ключовими людьми у своїй громаді. Хто ці люди? Як вони звертатимуться до них? Що вони скажуть? Дайте дітям 10 хвилин на підготовку та по 15 хвилин на те, щоб розіграти свої сценки.



Малюнок 1. Соціальна екологія



ЕТАП ДОСЛІДЖЕННЯ



Активність 5. Шлях до благополуччя^[36]



Мета: Спільно проаналізувати повсякденне життя дітей та молоді, приділяючи особливу увагу людям та місцям, які допомагають їм почуватися у безпеці та неодинокими, а також проблемам у своєму оточенні, які вони хочуть подолати.

Необхідні матеріали: кольорові маркери, фарби та папір

Час: 60–75 хвилин

КРОКИ

1. Запропонуйте дітям / підліткам утворити коло.
2. Скажіть: *«Розгляньмо, як має виглядати ідеальне середовище для дітей, яке здатне підтримувати їхнє благополуччя, що у ньому присутнє та відбувається, що допомагає їм почуватися в безпеці й неодинокими».*
3. Запропонуйте учасникам заплющити очі (якщо це не створює для них дискомфорт) та попросіть їх уявити, що вони знаходяться на килимі-літаку над своєю громадою. Скажіть: *«Подивившись донизу, ви можете побачити вулиці, ви зможете бачити дітей молодшого та старшого віку, молодь, побачите громадські центри, клуби, школи, стадіони, парки й інші будівлі, куди вони можуть ходити та де можуть проводити свій час. Ви бачите, як навколо ходять люди. Походіть містом. Що ви бачите? Що ви чуєте? Що роблять діти та молодь? На що це схоже?»*
4. Запропонуйте учасникам розплющити очі.
5. Попросіть їх сісти та у підгрупах по 2–4 людини розповісти про те, що вони вважають найважливішими складовими громади, які вони бачили під час виконання активності.
6. Дайте кожній підгрупі аркуш паперу фліпчарту, фарби та кольорові маркери.
7. Поясніть, що кожна підгрупа матиме 15 хвилин, щоб намалювати своє бачення громади. За бажанням підгрупи можуть додати текст навколо свого малюнка, щоб пояснити, що відбувається.
8. Напишіть на аркуші фліпчарту та обговоріть наступні запитання:
 - Як виглядає ця громада?
 - Як ви там почуваетесь?
 - Що роблять діти та молодь різного віку? Що роблять дорослі?
 - Хто надає підтримку дітям та молоді (однолітки, сім'ї, члени громади, уряд)? Як вони це роблять? Як вони ставляться до дітей? Як вони підтримують дітей? Чи є відмінності між

³⁶ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2022) Working in Partnership with Children and Young People on the Move: Strategies & Tools for Meaningful Participation. International Institute for Child Rights and Development and Destination Unknown led by Terre des Hommes International Federation

тим, як це роблять люди різної статі, віку, можливостей, люди з іншими характеристиками? Які служби функціонують на місцевому рівні? Як суспільство сприймає дітей?

- Де діти та молодь активно беруть участь у житті суспільства? Як це виглядає на різних рівнях соціально-екологічної моделі?
 - Де у дітей та молоді є можливість виявити лідерство?
9. Через 15 хвилин попросіть групи намалювати серця біля ділянок, у яких, як вони вважають, це вже відбувається, зірочки (*) поблизу місць, у яких, як вони вважають, ситуація може покращитися, та хрестики (X) там, де на їхню думку це ще не відбувається.
10. Запропонуйте бажаючим з кожної підгрупи розмістити свій малюнок на стіні та протягом приблизно трьох хвилин пояснити своє бачення.
11. Запропонуйте усім підгрупам висловити додаткові ідеї та/чи поставити запитання.
12. Попросіть всі підгрупи розвісити аркуші на стіні так, щоб це мало для них сенс та щоб поєднувало бачення всіх підгруп. За допомогою фарб або маркерів впродовж 5 хвилин «з'єднайте» ці бачення.
13. Проведіть обговорення, скориставшись наведеними нижче запитаннями:
- Що є спільного у вашому баченні?
 - Чим воно відрізняється?
 - Як змінюється участь дітей та молоді на різних рівнях соціально-екологічної моделі? Як дітям і молоді надається підтримка, щоб вони мали простір та можливість брати участь на різних рівнях?
 - Що вже відбувається у вашому середовищі?
 - Що з того, що ви хотіли б тут бачити, ще не відбувається?





Активність 6. Кристалізація тем^[37]

***Активність для фасилітаторів / фасилітаторок дитячої та молодіжної ради**



Мета: дати фасилітаторам / фасилітаторкам можливість зібрати, проаналізувати й структурувати інформацію, зібрану в ході попередніх активностей «Мапування» та «Дослідження» із дітьми-радниками. Потім ця інформація буде представлена дітям-радникам для перевірки та/чи корегування під час наступної активності під назвою «Перевірка результатів за етапами «Мапування» та «Дослідження», а також встановлення пріоритетів».



Необхідні матеріали: Папір фліпчарту та кольорові маркери, фліпчарти з попередніх активностей, що містять ідеї та роздуми дітей-радників, додаток 15 (Таблиця тем).



Час: 60 хвилин

Чому дані необхідно впорядковувати? Діти-радники запропонували безліч ідей, які показані на фліпчартах та викладено у Формах документації діяльності консультативної ради. Тепер ми хочемо зібрати всі ідеї та інформацію в одному місці. Це потрібно для того, щоб мати уявлення про середовище таким, яким його сприймають та описують радники, у тому числі його сильні сторони, проблеми та відмінності. Ви зможете зробити це, організувавши інформацію у вигляді таблиці тем (додаток 15). Тут ви зберете всю інформацію, яку ви дізналися від учасників ради про сильні сторони та проблеми у їхньому середовищі. Під час наступної зустрічі з радниками ви зможете представити їм цю таблицю для перевірки, підтвердження, та щоб розставити пріоритети.



³⁷ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes

Як ми обираємо теми?

Щоб мати уявлення про середовище у тому вигляді, в якому його сприймають та описують діти, вам необхідно обрати низку загальних «тем». Загальні «теми» дають вам змогу бачити, як народжуються спільні ідеї.

Після того, як діти візьмуть участь в активностях «Мапування» та «Дослідження»

- Ви проведете з ними кілька зустрічей, і у вас буде можливість зібрати всю інформацію. Таблиця тем допоможе вам у цьому.
- Перш ніж перейти до заповнення таблиці тем, ознайомтеся з заповненими вами Формами документації діяльності та змістом фліпчартів, де зафіксовано ідеї та роздуми дітей. Звертайте увагу на спільні теми, що з'являються під час аналізу різних форм.

Етап 1. Прочитайте всі записи

Етап 2. Виділіть теми та ключові ідеї

Етап 3. Прочитайте та обведіть кружальцем думки, які повторюються

Етап 4. Запишіть це у таблицю тем

Етап 5. Обговоріть усе, що ви почули під час активностей з дітьми, але чого не було в записах. Ви також можете записати це, оскільки під час наступної активності ви разом з дітьми перевірятимете результати.

- Потім запишіть сильні сторони та проблеми, поміркувавши яких «тем» вони стосуються. До таких тем можуть належати: школа, сім'я, безпека, ігри, однолітки, духовність, державна політика, відновлення та реконструкція, соціальна згуртованість між переміщеними особами та членами приймаючої громади тощо.
 - Таблицю тем поділено на розділи:
- Стовпчик 1: **Сильні сторони:** Запишіть сюди будь-які теми, які на думку дітей-радників, є позитивними / корисними / підтримувальними, або які є сильною стороною чи ресурсом.
- Стовпчик 2: **Проблеми:** Запишіть теми, які на думку дітей-радників, становлять проблеми чи труднощі.
- Стовпчик 3: **Ідеї:** Якщо під час вашого обговорення в учасників виникали ідеї щодо того, як розв'язати проблему, розвинути свої сильні сторони чи якісь інші ідеї для їхньої безпеки та благополуччя, запишіть це тут.

Тепер ви готові заповнити таблицю тем дитячої та молодіжної ради, з якою ви працюєте (додаток 15).



ЕТАП ПЛАНУВАННЯ



Активність 7. Перевірка результатів за етапами «Мапування» та «Дослідження», а також встановлення пріоритетів^[38]



Мета: Мета полягає у тому, щоб представити дітям-радникам результати етапів «Мапування» та «Дослідження», пропонуючи їм внести будь-які необхідні корективи. Діти мають можливість обговорити результати / проблеми, які є для них найважливішими, та проголосувати за 1–2 проблеми, на яких вони хотіли б зосередитися.



Необхідні матеріали: Папір фліпчарту, кольорові маркери, кольорові наклейки та реквізит, необхідний для сценок.

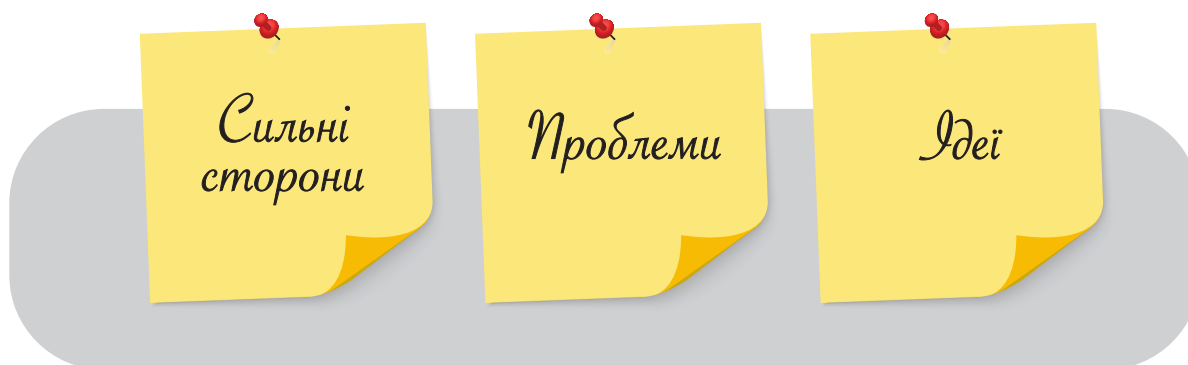


Час: 60 хвилин на попередню підготовку фасилітаторів та 60 хвилин з учасниками ради.

КРОКИ

Попередня підготовка фасилітаторів / фасилітаторок:

- Візьміть таблицю тем, яку ви розробили під час попередньої активності, та створіть 3 фліпчарти, перелічивши, що зазначали діти та молодь: 1) сильні сторони; 2) проблеми; 3) ідеї. Обов'язково напишіть заголовок, щоб визначити, що обговорюється на кожному аркуші.



- Тепер поміркуйте та придумайте креативний спосіб презентації цього матеріалу своїй групі. Ви можете вирішити розіграти кумедну сценку, де один фасилітатор буде місцевим телеведучим, а інший — журналістом; ви можете заспівати пісню, яка пояснюватиме кожен аркуш тем, або використати виставу, щоб творчо пояснити те, що викладено у цих трьох переліках.

³⁸ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes

Зустріч з консультантами:

1. Поясніть дітям, що після останньої зустрічі ви проаналізували всю інформацію, яку вони надавали на етапах «Мапування» та «Дослідження». А тепер ви хотіли б презентувати їм цю інформацію, щоб вони могли перевірити, чи правильно ви їх зрозуміли, та подивитися, чи хотіли б вони щось додати, видалити чи змінити.
2. Перш ніж разом переглядати фліпчарти, скажіть дітям, що ви хотіли б представити їм творчу інтерпретацію даних.
3. Розіграйте свою сценку, гру чи заспівайте пісню для групи або зробіть це у будь-який інший спосіб, який ви обрали.
4. Тепер обговоріть з дітьми те, що вони побачили у виставі, а також теми, записані на ваших аркушах фліпчарту:
 - **Сильні сторони**
 - **Проблеми**
 - **Ідеї**
5. Під час обговорення з дітьми обов'язково додайте усі нові пункти, які вони можуть додати, перекресліть усе, з чим вони можуть не погодитися, або внесіть будь-які зміни безпосередньо на аркуші розкладеного перед групою фліпчарта. Не забувайте про необхідність бути відкритими та застосовувати будь-які пропонувані групою зміни (якщо немає потенційного ризику заподіяти шкоду собі чи іншим), оскільки мета полягає у тому, щоб визначити колективні проєкти, над якими група захоче працювати спільно. Якщо діти не можуть дійти згоди, переконайтеся, що представлено всі ідеї, та запропонуйте провести голосування, щоб визначити, над якою ідеєю колективного проєкту група хотіла б працювати за вашої підтримки.
6. Підбийте підсумки обговорення та разом перегляньте, що залишиться у таблиці без змін, а що буде змінено.
7. Тепер попросіть дітей переглянути таблицю «Проблеми». Роздайте кожній дитині по 2 наклейки.
8. Попросіть їх подумати, над розв'язанням якої проблеми вони хотіли б працювати разом зі своїми однолітками, використовуючи різні креативні способи.
9. Запропонуйте дітям подумати кілька хвилин та поставити запитання, які у них могли виникнути.
10. Попросіть дітей підійти до фліпчартів та прикріпити наклейку поруч із 2 проблемами, над якими вони хотіли б працювати.
11. Якщо є одна чи дві проблеми, які набирають найбільше наклейок, підкресліть їх групі. Скажіть їм, що ви обговорите це докладніше під час наступної зустрічі. На даному етапі немає потреби у тому, щоб було досягнуто повної згоди. Якщо таких «проблем-фаворитів» немає, попросіть дітей ще трохи подумати. Під час наступної зустрічі ви матимете можливість ще раз це обговорити та прийняти спільне рішення.



Активність 8. Дерево планування^[39]



Мета: діти-радники мають проаналізувати першопричини раніше виявлених ними проблем, краще пізнати сильні сторони та ресурси, які у них є, та перейти до пошуку можливих ідей для розв'язання цих проблем.



Необхідні матеріали: аркуші фліпчарту та кольорові маркери, фліпчарти, на яких зафіксовано сильні сторони, проблеми та відмінності.

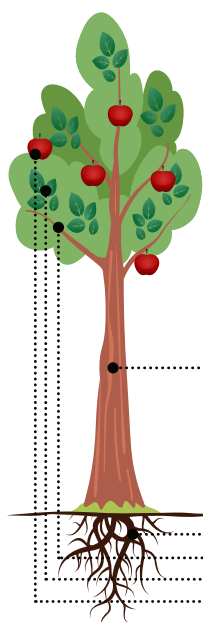


Час: 60 хвилин



КРОКИ

1. У цій активності ми створимо дерево, яке допоможе нам продумати ідеї для розв'язання деяких проблем, з якими ми стикаємося. Знову виставте 2 фліпчарти (де зафіксовано сильні сторони та проблеми) з попередньої активності. Якщо діти визначилися з однією чи двома проблемами, над якими вони хотіли б працювати, ви можете рухатися далі. Проте, якщо залишилися якісь розбіжності, поговоріть з дітьми, щоб обрати 2–4 завдання, яким вони віддадуть перевагу. **Обираючи проблеми для роботи, намагайтеся знайти баланс між тим, що є реалістичним (щоб діти зрештою не відчували розчарування), та тим, що є достатньо складним (щоб у дітей зросло відчуття власного досягнення та підвищилася самооцінка).** Запитайте у дітей, що для них найважливіше, і на що, на їхню думку, вони могли б мати реальний вплив. (Якщо між дітьми виникають розбіжності, після обговорення ви можете ще раз попросити їх проголосувати.) Якщо діти розв'язують дві проблеми, вам потрібно буде створити два окремі дерева. Завершіть одне дерево планування, а потім переходьте до наступного.
2. Намалюйте на великому аркуші фліпчарту велике дерево з корінням, стовбуром, гілками та плодами. Поясніть, що це «дерево планування», та розкажіть, що означає кожна його частина, як-от:



● **Стовбур (проблема):** ключова проблема, над якою група вирішила працювати

● **Коріння (першопричини):** причини виникнення ключової проблеми

● **Гілки (наслідки):** різні наслідки або потенційні наслідки проблеми для дітей та молоді, а також для їх оточення

● **Листя (сильні сторони):** сильні сторони та ресурси, які діти та молодь виявили в ході попередніх активностей

● **Плоди (ідеї):** можливі дії, спрямовані на усунення виявлених першопричин, які допоможуть дереву рости та цвісти.

39 За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes, and Move on & Engage: Youth Curriculum, Terre des Hommes

3. Попросіть дітей зібратися в невеликі підгрупи по 3–5 осіб у кожній. Роздайте кожній підгрупі по великому аркушу паперу та кольорові маркери.
4. Попросіть підгрупи намалювати схоже дерево на своєму аркуші паперу. Попросіть дітей написати проблеми, які вони обрали, на стовбурі свого дерева. *(Зверніть увагу, що всі групи мають зосередитися на одній і тій самій проблемі. Це простимулює дискусію, коли вони показуватимуть один одному своє дерево планування, оскільки вони зможуть обмінятися ідеями).*
5. **Тепер запропонуйте дітям обговорити у своїх підгрупах, якими є першопричини цієї проблеми (коріння дерева).** Поставте їм запитання «чому», щоб спонукати їх глибше зануритися у ці проблеми. Коли діти визначають деякі з першопричин проблеми, вони можуть записати їх на корінні дерева. Якщо є розбіжності з приводу першопричин, нагадайте дітям, що ми ділимося ідеями, і що кожен має право на свою думку, як це було погоджено під час складання угоди групи.
6. **Тепер запропонуйте дітям поміркувати про деякі фактичні або потенційні наслідки цієї проблеми.** Залежно від проблеми, про яку йдеться, наслідки можуть стосуватися залучених дітей, дітей у громаді загалом та/чи їх оточення. **Цей аналіз допоможе прояснити очікувані зміни, які вони хочуть побачити як результат своїх дій.** Коли діти будуть готові, попросіть їх написати наслідки на гілках дерева.
7. Зверніться до їхньої таблиці «сильних сторін», що висить на стіні. Попросіть дітей обговорити та записати на листках дерева сильні сторони, які могли б допомогти у вирішенні обраної ними проблеми.
8. Організуйте дискусію щодо того, **як вони можуть спільно працювати над усуненням першопричин обраної ними проблеми, покладаючись на виявлені ними сильні сторони.** Поставте такі запитання:
 - Які ідеї щодо розв'язання цієї проблеми у них виникають?
 - Які «ідеї» чи «стратегії» допоможуть їм наблизитися до свого «бачення» чи «мрії» у майбутньому?
9. **Попросіть дітей написати на плодах можливі дії / ідеї.** Якщо наразі невідомо які ресурси є доступними, скажіть їм, що ідеї слід записати. Проте вам потрібно буде переконатися, що деякі з цих ідей можна втілити в життя.
10. Попросіть кожну підгрупу зробити стислу презентацію (на 2–3 хвилини) свого плану та провести обговорення.
11. Пам'ятайте, що якщо діти вибрали дві проблеми, вам потрібно буде підтримати групу, розробивши друге дерево планування для аналізу іншої проблеми.
12. Тепер, коли у вас є записані дії / ідеї, попросіть учасників обговорити їх разом у повному складі й обрати одну чи дві ідеї, які було б доцільно реалізувати спільно. **Обведіть кружальцем або виділіть ці ідеї для колективних проєктів.**



Поради для практики:

Інколи діти та молодь можуть не мати змоги усунути деякі з першопричин проблем, і для їх усунення знадобляться інші члени суспільства (наприклад, уряд, директивні органи, сім'я тощо). Ви можете запросити цих осіб допомогти вам, втім інколи це може виявитися занадто складним у межах цього проєкту. Проте ми можемо спробувати виявити проблеми, з якими діти можуть впоратися, або подивитися, як їхні дії можуть зробити внесок у вирішення цих проблем. Наприклад, якщо діти почуваються небезпечно у своєму районі через злочинність, ми не можемо зупинити це лише зусиллями дітей. Але ми можемо допомогти дітям знайти місце, де вони можуть почуватися в безпеці та мати підтримку, поміркувати над тим, що відбувається в їхній громаді, та донести свої почуття до громади (якщо зробити це буде безпечно). **Можливо, також буде корисно обговорити з дітьми, чи можуть вони пов'язати свої ідеї з поточними ініціативами, які, можливо, вже реалізуються, і якщо так, то як саме.** Можливо, вони могли б підтримати поточні дії своїми новими ідеями та приєднатися до вже діючих груп.



Активність 9. Уявлення очікуваних змін^[40]



Мета: формулювання очікуваних змін, які будуть результатом їхніх колективних проєктів



Необхідні матеріали: аркуш фліпчарту та кольорові маркери



Час: 20 хвилин



КРОКИ

1. На фліпчарті зобразіть колективні дії або дерево проблем, на яких учасники вирішили зосередитися.
2. Попросіть групу заплющити очі (якщо це не створює для них дискомфорт) і уявити ідею їхнього проєкту, від початку і аж до успішного завершення колективних дій. Попросіть дітей уявити процес розробки їхнього проєкту, різних залучених осіб та види діяльності, їхні власні дії та тих, хто братиме у них участь.
3. Запитайте: **«Які зміни ви очікуєте побачити внаслідок цього процесу та власне колективної дії?»**
4. Напишіть на фліпчарті наступні запитання, щоб допомогти учасникам утворити формулювання:
 - Який проєкт ви запланували? (почніть з опису різних дій)
 - Які зміни очікуються на вашому рівні? (той, хто «виконує» дію)
 - Які очікуються зміни на рівні дітей загалом?
 - Які очікуються зміни на рівні сім'ї?
 - Які зміни очікуються на рівні громади? (на відомчому та громадському рівні)

40 За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes, and Move on & Engage: Youth Curriculum, Terre des Hommes

- Які зміни очікуються в короткостроковій перспективі (відразу після реалізації проєкту), в середньостроковій перспективі (можливо, через 3/6 місяців після проєкту) і в довгостроковій перспективі (більше ніж через 6 місяців)?

Запишіть на фліпчарті те, чим поділилися учасники.

5. Поясніть дітям, що вони, як група, мають утворити стисле формулювання, **яке відображатиме зміни, які вони очікують отримати за результатами свого проєкту**. Наприклад:

«Наша Колективна Дія поділиться з членами громади нашим досвідом подолання складних обставин, у яких ми зараз перебуваємо. Ми також поділимося з ними нашими сподіваннями на майбутнє, для нас самих та для наших близьких. Ми застосовуватимемо свою уяву та креативний підхід, щоб показати, як ми уявляємо наше відновлене місто, нашу відновлену школу та околиці. Завдяки нашому внеску у відновлення, можливостей для дітей та молоді стане більше, а наша громада знову процвітатиме».

6. Зберіть дітей у групи по 4–5 осіб та роздайте кожній групі по аркушу для фліпчарта. Попросіть їх розробити заяву на основі тих відповідей, які вони давали раніше. Коли усі групи закінчать, покажіть фліпчарти й попросіть групу дійти спільного розуміння та остаточно затвердити заяву.



Активність 10. Асоціативна мапа^[41]



Мета: діти-радники спланують свої ідеї для Колективної Дії, зокрема способи її планування, реалізації та моніторингу.



Необхідні матеріали: аркуші фліпчарту, клейка стрічка, кольорові маркери, кольорові олівці, фарби.



Час: 45–60 хвилин



КРОКИ

1. Поясніть, що зараз ми складатимемо асоціативну мапу. Асоціативна мапа — це інструмент, який допомагає глибше осмислити ідею Колективної Дії, над якою діти та молодь вирішили працювати.
2. Поясніть, що зараз ми скористаємося **асоціативною мапою, щоб з'ясувати, як вони втілять свою ідею Колективної Дії у життя**. Дайте консультантам аркуш фліпчарту або надруковану асоціативну мапу (додаток 16). Тепер попросіть групу повернутися до бачення, яке у них було щодо вдало реалізованих колективних дій.
3. Попросіть дітей написати їхню ідею Колективної Дії по центру аркушу. Запропонуйте їм записати таке:
 - Які ресурси вам знадобляться, щоб втілити це бачення в життя?
 - З ким вам потрібно буде працювати? Хто має вас підтримати?
 - Які сильні сторони, на які ви можете покластися, ви вже маєте?

⁴¹ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes

- Хто приєднається до вас у ваших колективних діях та коли?
 - Які види креативних активностей ми можемо використовувати?
 - Які потенційні проблеми вам потрібно розв'язати або долучитися до розв'язання?
4. Запропонуйте дітям попрацювати з асоціативною мапою та цими запитаннями, додаючи нові ідеї.
 5. Через 15 хвилин проаналізуйте асоціативні мапи. Чи містять їхні асоціативні мапи ідеї, які допоможуть їм втілити в життя свою Колективну Дію? Чи є щось іще, що вони хотіли б додати?
 6. Попросіть учасників приділити ще 5 хвилин та нанести на свою асоціативну мапу додаткові елементи, щоб переконатися, що всі ідеї враховано. Учасники можуть додати їх безпосередньо до своєї асоціативної мапи, або додати збоку від своєї асоціативної мапи інші кола, які підтримуватимуть їхні колективні дії.
 7. Запитайте учасників, чи дізналися вони одне від одного щось нове про потреби, ресурси та проблеми, про які вони спочатку не задумувалися? Проведіть обговорення, щоб підтвердити ідеї Колективної Дії.





Активність 11. Розробка мапи Колективної Дії^[42]



Мета: ця активність є продовженням попередньої активності, присвяченої асоціативним мапам. Вона служить для планування ідей дітей та молоді щодо їхньої Колективної Дії, включно з її плануванням, реалізацією та моніторингом.



Необхідні матеріали: аркуші фліпчарту, клейка стрічка, кольорові маркери, кольорові олівці, фарби.



Час: 45–60 хвилин



КРОКИ

1. Тепер, коли у групи готова асоціативна мапа, вони можуть почати заповнювати свою мапу Колективної Дії, використовуючи ідеї, які вони разом сформулювали. Підтримайте групу, провівши мозковий штурм та зафіксувавши наступні елементи їхньої Колективної Дії (додаток 17):
 - ➔ **Назва Колективної Дії:** Як, на думку дітей та молоді, має називатися їхня Колективна Дія? Заохочуйте їх бути настільки креативними, наскільки вони забажають.
 - ➔ **Назва дитячої та молодіжної консультативної ради:** Як, на вашу думку, слід назвати залучених дітей та молоді як колектив? Як вони хочуть, щоб до них, як до групи активних дітей та молоді, зверталися у їхній громаді?
 - ➔ **Дати початку та закінчення:** Коли діти та молодь хочуть розпочати та завершити свою Колективну Дію?
 - ➔ **Розташування:** Де проводитиметься Колективна Дія?
 - ➔ **Бачення / мета:** Чому діти та молодь хочуть це робити? Перегляньте формулювання, яке вони утворили раніше. Сформулюйте бачення або мету Колективної Дії.
 - ➔ **Проблема(-и):** Яку проблему це вирішує? Напишіть проблему(-и), яку(-і) діти та молодь обрали для роботи.
 - ➔ **Покроковий план:** Які кроки передбачені в цьому плані Колективної Дії та протягом якого строку він буде реалізований? Складіть покроковий план, включно з людьми, відповідальними за кожен крок, та строками їх виконання.
 - ➔ **Ресурси:** Які внутрішні та зовнішні ресурси знадобляться дітям та молоді? Продумайте усе (наприклад, людей, кошти, матеріали, а також знання та навички), що знадобиться для реалізації Колективної Дії.
 - ➔ **Бюджет:** Який у вас бюджет? Якщо у вас є бюджет на колективну дію, запишіть, які статті бюджету знадобляться, та орієнтовну вартість кожної з них.

⁴² За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes

- ➔ **Показники прогресу:** Які короткострокові зміни діти та молодь хочуть побачити внаслідок своєї Колективної Дії? Дізнайтеся, чого вони очікують в результаті своєї Колективної Дії, що вони б хотіли побачити, і від чого вони б були в захваті.

До деяких прикладів показників прогресу належать такі:

➔ **Що ми очікуємо побачити:**

- Ми очікуємо, що в нашому заході підвищення обізнаності щодо відновлення дружніх до дітей шкіл візьмуть участь щонайменше 20 осіб, зокрема ключові директивні органи
- Ми очікуємо, що їм це сподобається
- Ми очікуємо, що вони оцінять всю виконану нами роботу

➔ **Що ми хотіли б побачити:**

- Ми хотіли б побачити, що у нашому заході підвищення обізнаності щодо відновлення дружніх до дітей шкіл візьмуть участь щонайменше 40 осіб, зокрема ключові директивні органи
- Ми хотіли б, щоб відбулася жвава розмова про те, як виглядатимуть відновлені дружні до дітей школи
- Ми хотіли б, щоб ключові директивні органи серйозно поставилися до наших пропозицій

➔ **Що ми будемо в захваті побачити:**

- Ми дуже хочемо побачити, що у нашому заході підвищення обізнаності щодо відновлення дружніх до дітей шкіл візьмуть участь щонайменше 100 осіб, дітей та дорослих, зокрема місцеві політики, вчителі та керівники шкіл, гуманітарні організації та організації з розвитку
 - Ми дуже хочемо провести спільне обговорення того, як втілити в життя ідею відновлення дружньої до дітей школи
 - Ми дуже хочемо, щоб місцева влада присвятила одну зі своїх наступних зустрічей обговоренню конкретних планів відновлення дружніх до дітей шкіл, де у нас буде можливість презентувати наші ідеї
2. Коли мапа колективних дій буде готова, привітайте дітей та молоді з цим важливим досягненням на їхньому шляху! Тепер вони готові перейти до організації та проведення своєї Колективної Дії.



ЕТАП КОЛЕКТИВНИХ ДІЙ



Активність 12. Презентація мапи Колективної Дії громаді^[43]



Мета: Щоб діти-консультанти презентували свою ідею проєкту Колективної Дії своїй громаді та надихнули їх долучитися до нього.



Необхідні матеріали: аркуші фліпчарту та кольорові маркери.



Час: 60 хвилин (підготовка до зустрічі). Тривалість фактичної зустрічі громади залежатиме від кожного конкретного контексту.



КРОКИ

→ Перед зустріччю з членами громади

Нагадайте дітям, що вони зустрінуться з членами громади, щоб надихнути їх на участь та підтримати дітей у підготовці та виконанні їхньої Колективної Дії.

- **Хто саме?** Кого б вони хотіли запросити на зустріч? Обміркуйте різні рівні моделі соціальної екології: сім'я, друзі, члени громади, представники місцевих та національних органів влади, персонал школи тощо. Подумайте про тих, хто міг би допомогти підтримати їхню ідею колективних дій, приділивши свій час, вплив або ресурси. Це відмінний спосіб залучити батьків, вихователів та інших впливових людей для підтримки дітей у роботі, яка знадобиться для підготовки Колективної Дії. Обговоріть, як можна буде зв'язатися з цими людьми, і хто це робитиме? Хто простежить за розсиланням запрошень учасникам?
- **Де саме?** Де буде розташоване те гарне та безпечне місце, яке сприятиме проведенню зустрічі? Чи не ставитиме це під загрозу фізичну та емоційну безпеку учасників? Переконайтеся, що місце проведення зустрічі доступне для всіх.
- **Коли саме?** Який час та дата добре підійдуть для проведення зустрічі? Подбайте про те, щоб цю зустріч було проведено в стратегічно важливий час, щоб у дітей було достатньо часу повернутися до цього увагу членів спільноти, перш ніж переходити до реалізації своєї Колективної Дії. Як довго триватиме зустріч?
- **Що саме?** Що ви маєте узяти з собою, щоб презентувати свою ідею? Що ви можете запропонувати членам громади, наприклад, перекуси та воду?
- **Як саме?** Як ви хочете, щоб пройшла зустріч? Як ви ділитиметеся своїми ідеями? Подумайте, чи є якийсь креативний спосіб, який ви могли б використати, щоб презентувати свою ідею громаді. Можливо, ви могли б створити малюнок, щоб зобразити свою ідею? Або підготувати невелику сценку, щоб висловити свої думки? Подумайте, як краще застосувати креативний підхід, щоб розповісти свою історію своїй громаді. Прослідкуйте, щоб у дітей була можливість переглянути / відрепетирувати свою презентацію. Переконайтеся, що на презентації вони почуваються комфортно та впевнено.

→ На зустрічі членів громади

⁴³ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes, and Move on & Engage: Youth Curriculum, Terre des Hommes

- Запросіть усіх сісти разом у коло.
- Попросіть всіх представитися та розповісти групі, яким видом творчої діяльності та якими ініціативами вони любили займатися в дитинстві.
- Поясніть суть проєкту. Поясніть, що ви зібрали ідеї та життєвий досвід учасників дитячої та молодіжної ради. Розкажіть про роботу, яку діти виконали за вашої підтримки, щоб розвинути їхнє бачення та пріоритети для їхньої нинішньої безпеки та благополуччя, для їхнього майбутнього. Поясніть, що це можливість для членів громади разом з дітьми виробити бачення та внести позитивні зміни відповідно до їхніх побажань та на підтримку їхніх прав. Закликайте всіх згуртуватися навколо дитячих голосів.
- Попросіть дітей представити громаді свою мапу колективних дій. Якщо дітям зручно брати на себе ініціативу, заохочуйте їх до цього, пропонуючи підтримку лише за потреби.
- Запитайте учасників групи, чи є у них запитання.
- Потім запитайте, чи хотіли б вони щось додати до запропонованої дітьми Колективної Дії. Чи є у них якісь пропозиції? Який внесок хотіла б зробити громада? Які ресурси має громада на підтримку проєкту колективних дій? Як ідеї дітей співвідносяться з їхнім баченням громади?



Поради для практики:

Ви можете зробити **капелюх ресурсів**, щоб люди могли написати свої контактні дані та все, чим вони могли б допомогти, на невеликому аркуші паперу та покласти це в капелюх. Ви можете роздати всім папір, ручки та капелюх або організувати станцію «капелюх ресурсів», куди можете спрямовати людей.

- Поясніть, що ми хотіли б, щоб громада підтримала Колективну Дію, і що участь громади дуже допоможе під час її виконання.
- Подякуйте присутнім за участь та запросіть разом поласувати частуваннями.
- Після зустрічі переконайтеся, що всі обіцяні дії виконані.





Активність 13. Колаж моніторингу^[44]



Мета: допомогти дітям-радникам проаналізувати їхній прогрес у підготовці та реалізації Колективної Дії та оцінити успіх їхньої спільної подорожі.

Строки проведення цієї активності залежатимуть від часу, який є на підготовку та проведення колективних дій, проте рекомендується проводити цю активність всередині процесу підготовки або через регулярні проміжки часу.



Необхідні матеріали: папір, фарби, маркери, журнали, фотографії.



Час: від 30 хвилин і більше (залежно від уподобань та творчих здібностей дітей!)



КРОКИ

1. Скажіть: «Під час цієї активності ви поміркуєте про Колективну Дію, яку ви плануєте та виконуєте, і про прогрес, якого ви досягли на цьому шляху. Ви проаналізуєте та творчо презентуєте цей процес».
2. Попросіть дітей звернутися до їхньої Мапи Колективної Дії та переглянути Показники Прогресу (очікують, хотіли б, були б в захваті побачити). Запитайте у дітей:
«Які зміни були найбільш значними за минулий період?»
«Які зміни ви бачите у своєму колективному благополуччі?»
3. Групою створіть колаж, який має підкреслити прогрес, досягнутий за цей період, та/чи будь-які значні зміни, які ви побачили чи пережили (вони можуть бути як великими, так і меншими). Це можна зробити на одній сторінці шрифтом невеликого розміру. Якщо вашій групі до вподоби більший фліпчарт, це теж чудово. Заохочуйте дітей до творчості!

Дитячий колаж може містити будь-яку з цих ідей або їх власні ідеї:

- Фотографії: надрукуйте фотографії вашої колективної діяльності
- Вирізки з журналів / інші матеріали
- Малюнок олівцями чи фарбами
- Вірш, пісня чи історія.

⁴⁴ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes



ЕТАП РЕФЛЕКСІЇ ТА ОБМІНУ ДОСВІДОМ



Активність 14. Подорож річкою^[45]



Мета: дослідити зміни в житті дітей та у їхній громаді в результаті реалізації Колективної Дії дитячої та молодіжної ради.



Необхідні матеріали: аркуші фліпчарту (4–5 аркушів, склеєних разом), фарби / кольорові олівці / інші кольори.

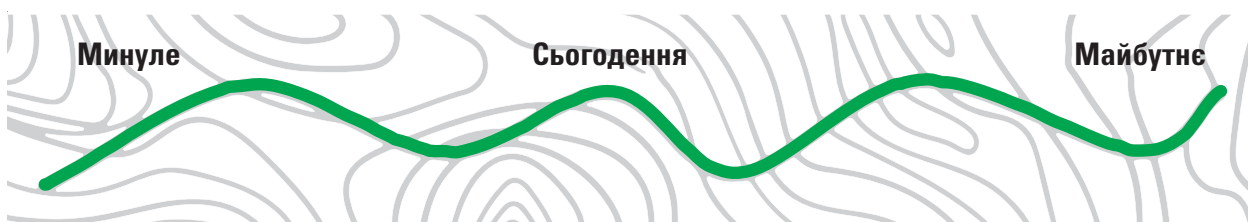


Час: 60 хвилин



КРОКИ

1. Покладіть на підлогу або прикріпіть на стіну довгий аркуш паперу і напишіть на ньому через рівні проміжки слова «минуле», «сьогодення» та «майбутнє».



2. Попросіть дітей заплющити очі й уявити прекрасну річку, яка тече від їхнього минулого (до того, як вони приєдналися до діяльності ради) до сьогодення (нещодавно завершеної колективної дії) та їхнього майбутнього (того, що, як вони сподіваються, відбудеться далі?).
3. Запитайте дітей, яким було їхнє життя до того, як вони приєдналися до діяльності ради. Яке воно тепер, коли вони завершили Колективну Дію? І що, на їхню думку, вони могли б зробити в майбутньому?
4. Запитайте дітей, які найважливіші зміни відбулися між кожним із цих періодів (минулим, сьогоденням, майбутнім)? Ці зміни можуть бути особистими, могли відбутися в сім'ї або в громаді.
5. Попросіть дітей намалювати річку та разом розповісти про неї через власні історії (письмово та/чи на малюнку). Тут можна також розповісти про важливі заходи / події, які призвели до змін.
6. Після завершення попросіть учасників намалювати або написати значущі історії, що відповідатимуть змінам, які у них сталися внаслідок членства в раді загалом або як результат виконання Колективної Дії.

⁴⁵ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes

7. Запитайте у дітей, які види діяльності та які події були для них значущими / призвели до цих змін? Запропонуйте їм намалювати це чи написати про це.
8. Проведіть обговорення, скориставшись наведеними далі запитаннями.
 - Які найзначніші зміни відбулися у вашій подорожі річкою? Чому ви вважаєте їх значними?
 - Чи всі учасники відчували зміни? Поясніть.
 - Чому ви навчилися, що зможете застосувати: а) у майбутніх заходах, які ви плануєте як група, та б) у своєму повсякденному житті?
9. Після цього обговорення підведіть дітей до Показників Прогресу, які вони визначили у своїй Mapі Колективної Дії.

Запропонуйте дітям спільно проаналізувати зміни, до яких призвела їхня Колективна Дія:

Показники прогресу <i>*як визначено на Mapі Колективної Дії</i>	Аналіз змін після Колективної Дії
Що ми очікуємо побачити	
Що ми хотіли б побачити	
Що ми будемо в захваті побачити	



Активність 15. Відсвяткуймо та поділімося своїми досягненнями^[46]



Мета: допомогти дітям-радникам проаналізувати їхню спільну подорож та визначити успіхи, проблеми, подальші можливості і те, чому вони навчилися. Спланувати «сесію обміну досягненнями» з тими представниками громади, які, на їхню думку, мають бути залучені до процесу святкування їхнього успіху.



Необхідні матеріали: папір фліпчарту і маркери, папір 3-х кольорів, ножиці, форма «ОБМІН ДОСЯГНЕННЯМИ» (додаток 18).



Час: 90 хвилин



Підготовка: Візьміть папір 3 різних кольорів та перед початком роботи виріжте «тройанди», «колючки» та «бутони». Зробіть їх достатньо великими, щоб учасники могли записувати на них свої ідеї.

⁴⁶ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes, and Move on & Engage: Youth Curriculum, Terre des Hommes

Ця активність допоможе дітям-радникам в наступному:

А: ЩО САМЕ: підсумувати свої успіхи, виклики, подальші можливості і те, чому вони навчилися.

Б: ХТО САМЕ: вирішити, хто має почути ці ключові повідомлення.

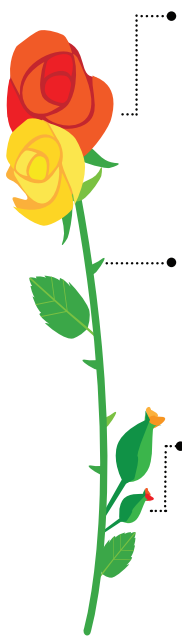
В: ЯК / ДЕ / КОЛИ САМЕ: спланувати найбільш креативний спосіб донесення цих ключових ідей, включно з форумом для обговорення наступних кроків.

Г: ОБМІН ДОСЯГНЕННЯМИ!



КРОК А. ЩО САМЕ: Узагальнити свої успіхи, виклики, подальші можливості і те, чому вони навчилися

1. Поясніть групі, що вони розглядатимуть три категорії за допомогою метафори троянди: успіхи (троянди), проблеми (колючки), подальші можливості та винесені уроки (бутони). Нижче ця активність описується як вирізання з паперу, але діти також можуть зробити це через малюнок, постановку сценки, заспівавши пісню, прочитавши вірш чи у будь-якій іншій творчій формі на свій вибір.
2. Візьміть аркуш фліпчарту й намалюйте кущ троянди — лише кілька гілочок, що піднялися над землею. У групі діти додадуть троянди (успіхи), колючки (проблеми) та бутони (винесені уроки, які можуть відкрити нові можливості), супроводжуючи їх стислим письмовим описом кожної теми.
3. Під час заповнення кожної категорії можуть допомогти наступні запитання:



• **ТРОЯНДИ — Успіх:** Що пройшло добре? З усього, що ваша група виконала, чим ви найбільше пишаєтеся? Не забувайте також звертати увагу на Показники Прогресу, щоб нагадувати дітям про важливі успіхи, які можуть бути непомітні, наприклад, про соціальні зв'язки та дружбу, які могли з'явитися у дітей, про підвищення їх самооцінки, здатність більш впевнено висловлювати свої думки тощо.

• **КОЛЮЧКИ — Проблеми:** З якими проблемами ви зіткнулися на цьому шляху? Чи стикається хтось із вас з цими проблемами частіше, ніж інші? Як ви гадаєте, чому це так? Що ви зробили, щоб спробувати вирішити ці проблеми? Хто підтримував вас у процесі вирішення цих проблем?

• **БУТОНИ — винесені уроки, що відкривають нові можливості для суспільного / індивідуального зростання:** Чому ви навчилися на цьому проєкті? Що б ви зробили інакше наступного разу? Як би ви могли спланувати вирішення цих проблем і впоратися з ними наступного разу? Які можливості відкрилися завдяки цьому проєкту? Які виникли можливості, які потребують розвитку?

4. Після того як діти проведуть мозковий штурм по всіх «трояндах», «колючках» та «бутонах», узагальнено викладіть їх у вигляді декількох ключових повідомлень та запишіть у форму «ОБМІН ДОСЯГНЕННЯМИ».



КРОК Б. ХТО SAME: вирішити, хто має почути ці ключові повідомлення

5. Обговоріть з дітьми-консультантами такі запитання:

- Чи є хтось, хто брав участь у будь-якому з етапів вашої Колективної Дії, хто повинен почути ключові повідомлення?
- Кому буде корисно дізнатися про це?
- Кому потрібна ця інформація для прийняття рішень у майбутньому?
- Як ви можете отримати відгуки від відповідних осіб / організацій / членів громади?
- Хто повинен брати участь у визначенні подальших кроків?



КРОК В. ЯК / ДЕ / КОЛИ SAME: спланувати найбільш креативний спосіб поширення цих ключових ідей, включно з форумом для обговорення наступних кроків

6. Скористайтесь наступними запитаннями, щоб проаналізувати свій план «ОБМІНУ ДОСЯГНЕННЯМИ». Запропонуйте дітям записати свої колективні відповіді у формі «ОБМІНУ ДОСЯГНЕННЯМИ».

- Який формат буде найкращим для обміну ключовими повідомленнями, наприклад, у письмовій формі, особисто чи з застосуванням творчого підходу? Як у найкращий спосіб отримати відгуки від відповідних осіб / організацій / членів громади?
- Які творчі методи ми могли б використати, щоб поділитися цією інформацією?
- Метод, який міг би продемонструвати вплив наших колективних дій (наприклад, публічне виконання вистави, фреска, фотовиставка, громадський сад тощо).
- Чи існують якісь громадські зустрічі чи форуми, на яких ми могли б попросити презентувати наші досягнення?
- Чи існують онлайн-спільноти, яким було б цікаво дізнатися про нашу роботу?
- Подивіться на свої різні цільові аудиторії та запитайте: «Чи потрібно нам розробляти різні методи ефективного охоплення кожної конкретної аудиторії?»
- Які у нас строки розробки плану «ОБМІНУ ДОСЯГНЕННЯМИ»? Хто керуватиме кожним етапом цього процесу?
- Коли та де ми повинні втілити в життя ОБМІНЮВАТИСЯ ДОСЯГНЕННЯМИ, щоб донести її до необхідних осіб та допомогти нам спланувати наступні кроки?



КРОК Г. ОБМІНЮЙТЕСЯ ДОСЯГНЕННЯМИ зі своєю спільнотою!

Фасилітуйте обговорення серед дітей, поставивши такі запитання:

- **Хто?** Кого б ми хотіли запросити на святкування? Подумайте про різні рівні моделі соціальної екології: сім'я, друзі, члени громади, органи місцевої чи національної влади, персонал школи, керівники бізнесу, діячі мистецтва тощо. Подумайте про тих, хто допоміг у нашій Колективній Дії або міг би мати вплив у майбутньому.
 - **Де?** Де буде зручно проводити заходи обміну досягненнями?
 - **Коли?** Який час та дата добре підійдуть для цього?
 - **Що?** Що ви маєте розробити чи взяти з собою, щоб презентувати свою ідею? Що ви можете запропонувати гостям свого свята, наприклад, чаювання та напої?
 - **Як?** Як ви організуєте процес? Як ви ділитиметеся своїми ідеями?
7. Запропонуйте дітям занотувати результати свого обговорення у формі «ОБМІН ДОСЯГНЕННЯМИ», щоб допомогти в підготовці святкування.





Активність 16. Церемонія вручення сертифікатів^[47]



Мета: відсвяткувати колективний успіх та сильні сторони як індивідуальних учасників та учасниць, так і консультативної ради в цілому.



Необхідні матеріали: Сертифікати, частування, музичний супровід, матеріали для виготовлення нагород ручної роботи (кольоровий папір, повітряні кулі, фарби, крейда, стрічки тощо).



Час: 90 хвилин



КРОКИ:

1. Приготуйте капелюх або коробку з іменем кожної дитини, написаним на маленькому аркуші паперу. Запропонуйте дітям обрати ім'я з капелюха. Якщо вони витягнуть з капелюха власне ім'я, вони можуть повернути його й витягнути папірець з іншим іменем.
2. Запропонуйте учасникам змайструвати нагороду для тієї дитини, чиє ім'я вони витягнули.
3. Скажіть дітям, що тепер у них буде 1 хвилина, щоб представити нагороду і те, як вона характеризує дитину, ім'я якої вони витягнули.
4. Попросіть учасників розповісти про особливі якості, які вони поважали та цінували в цій дитині під час зустрічей ради.

Приклади:

- Я вручаю Антону нагороду «активний слухач». Він завжди слухав, що говорили інші. Наприклад, коли я нервував(-ла) під час одного з занять, він вислухав мої побоювання і підтримав мене.
 - Я вручаю Анні нагороду за малювання. Коли я не знав(-ла), як намалювати нашу спільноту, вона люб'язно показала мені, як змішати червоний і синій, щоб зробити фіолетовий, і мені стало легше почати малювати.
5. Після 10-хвилинної підготовки запропонуйте всім дітям утворити коло.
 6. Запропонуйте бажуючому чи бажуючій розпочати процес.
 7. Запропонуйте дитині, яка отримала нагороду, представити свою нагороду наступній дитині.

⁴⁷ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes

VI — ПРОДОВЖЕННЯ ШЛЯХУ

При проведенні колективних дій та з наближенням консультативної ради дітей та молоді до досягнення своїх цілей їх шлях не закінчується! Діти самі вирішують, скільки разів вони бажають проходити цей шлях. Втім пам'ятайте, що дорослі несуть відповідальність за створення для дітей такого сприятливого простору, який надавав би їм змогу продовжувати свій шлях. Під час активностей «Мапування» та «Дослідження» вже було виявлено різноманітні аспекти, які діти вважають важливими для підтримки свого благополуччя та реалізації своїх прав. Вони також представили безліч ідей про те, як деякі з таких аспектів можуть вирішуватися ними безпосередньо та/чи за їх значного внеску. Тут, завдяки здійсненню колективних дій, діти змогли розв'язати лише деякі з таких проблем. Проте існують і інші проблеми, пов'язані з правами та благополуччям дітей, як наразі, так і в майбутньому. Здібності та ідеї дітей також розвиватимуться, коли вони набуватимуть нові знання та навички у своєму повсякденному житті та завдяки участі в консультативній раді. З усіх цих причин слід заохочувати дітей та молодь до того, щоб вони переходили до вирішення нових проблем шляхом розробки й реалізації колективних дій під власним керівництвом. Щоб шлях був цікавим та радісним, дітям можна запропонувати використовувати найрізноманітніші творчі можливості для самовираження! Сюди входить образотворче та виконавське мистецтво, ремесла, танці, кіно, музика, цифрові медіа, кулінарія, традиційні мистецтва та інші форми творчості, такі як виступи/концерти та графіті. **Подальші кроки в підтримці шляху дітей залежать від інтересів та мотивації дітей, а також від підтримки, яку вони отримують від вас та від інших дорослих у своїй громаді.**

Підтримка інтересів та мотивації дітей протягом певного періоду часу вимагатиме зусиль з боку фасилітаторів / фасилітаторок консультативної ради та їх організаційних структур. Не слід вважати, що всі діти будуть зацікавлені у виконанні обов'язків дітей-радників протягом усього строку реалізації проекту, враховуючи велику кількість інших обов'язків, які у них є. Хоча діти мають право брати участь, вони також мають право участі не брати. Якщо фасилітатори ради помітять, що у деяких дітей знижується інтерес та мотивація, слід розглянути наступні варіанти:

- *Організувати індивідуальні бесіди дітьми, щоб зрозуміти, що відбувається в їхньому житті*
- *Проконсультуватися з їхніми батьками / опікунами*
- *Перенаправити дітей до надавачів послуг, які задовольняють базові потреби, та/або надають більш спеціалізовану підтримку*
- *Запитати, чи хотіли б вони скористатися підтримкою однолітків / приятелів.*

Проте **можливі випадки, коли діти не зможуть продовжувати свою участь з різних причин**, наприклад, коли вони змінюватимуть місце проживання чи будуть повторно вимушено переміщені, не зможуть продовжувати свою участь через інші пріоритети або інші особисті причини. Це особливо актуально для дітей та їх сімей, які живуть у складних умовах. Підтримати дитину під час виходу зі складу ради, розгляньте такі варіанти:

- *Запевнити дитину у тому, що ніхто її не засудить, якщо їм потрібно вийти зі складу ради до завершення її роботи;*
- *Забезпечити, щоб дорослі, які їх підтримують, були поінформовані та готові надати їм підтримку у всіх тих переживаннях, які змушують їх вийти зі складу ради;*
- *Підписатися на ресурси самопомоги чи відповідні канали підтримки (наприклад, якщо вони стикаються зі стресом, пов'язаним з навчанням, можуть існувати інтернет-ресурси, якими вони можуть скористатися своєю рідною мовою та які можуть допомогти їм впоратися зі стресом; або якщо вони переживають втрату, горе чи хворобу у своїй сім'ї / групі однолітків, можливо, існують інші відповідні онлайн-ресурси або спеціалізовані служби, про які дітей можна повідомити);*

- Запитати, чи хотіли б вони стежити за роботою ради дистанційно (наприклад, через соціальні мережі);
- Запитати їх, чи хотіли б вони продовжити роботу в раді в онлайн режимі (наприклад, організовувати як особисті, так і онлайн-зустрічі ради);
- Повідомити їх, що вони мають право на визнання своєї ролі в консультативній раді, наприклад, шляхом отримання сертифікату про участь або рекомендаційного листа.

При повторному оголошенні членства в консультативній раді, не найкращим підходом буде оголошувати про номінації та проводити співбесіди, які ви проводили на початку шляху, коли рада лише створювалася. Ситуація з повторними оголошеннями дасть лише кілька можливостей для участі, можливо, лише одну. Тож необхідно подбати про те, щоб процес добору не став розчаруванням для потенційно великої кількості дітей, які подають заявки. Тому запропонуйте діючим дітям-радникам розповісти про таку можливість своїм одноліткам. До того ж коли до групи приєднуються нові учасники, важливо, щоб група ознайомила їх з угодою про повагу у групі та провела кілька спільних активностей для знайомства одне з одним. Для того щоб діти, які щойно долучилися, почувалися комфортно в цьому процесі і могли повноцінно брати участь і робити свій внесок, запропонуйте дітям-радникам розповісти про те, що вже зроблено на цей момент і яким був їхній досвід.

І останнє, але не менш важливе: **значуща участь дітей не повинна обмежуватися часовими межами проєкту.** Оскільки участь дітей є їхнім невід'ємним правом, вона має виходити за межі проєкту та поширюватися на інші сфери їхнього приватного та суспільного життя. Ми сподіваємося, що позитивні зміни, які відбуваються завдяки участі дітей, поступово зроблять свій внесок у життя громади та суспільства. Поступові культурні зміни, які забезпечуються зокрема й активностями цього посібника, у тому, як суспільство бачить дітей, яке значення надається їм та їхнім думкам, а також як сприймаються їхні здібності дорослими, відбуватиметься ще довго, поки права дітей на значущу участь не будуть повністю дотримуватися. Ось кілька порад щодо того, як зробити участь дітей більш сталою у майбутньому:

- Підтримувати зв'язок з дітьми-радниками та проводити щорічні зустрічі групи. Це дасть їм зрозуміти, що їх внесок у розвиток своїх громад і в ситуацію дітей загалом був і залишається цінним.
- Запрошувати попередніх дітей-радників як наставників для нового покоління дітей-радників для розробки нових проєктів або ініціатив: це допоможе дітям почуватися впевнено, а спільна робота відбуватиметься за принципом «рівний-рівному».
- Познайти дітей з платформами участі дітей та молоді на українському, європейському та/або глобальному рівнях, щоб вони могли висловлювати свою думку про закони та політики, які впливають на їхнє життя.
- Продовжувати організовувати вебінари та подкасти, які дають дітям змогу ділитися своїми досягненнями та святкувати їх.
- Пропонувати онлайн-ресурси, пов'язані з участю дітей та їхніми правами (підписка на розсилання, канали соціальних мереж), на які діти можуть підписатися, щоб бути в курсі кампаній та заходів на глобальному, регіональному та національному рівнях, а також нагадувати про доступні ресурси для забезпечення безпеки в інтернеті.
- Підтримувати дітей, коли вони виконують ролі речників про потреби і права дітей як всередині організації, так і за її межами.
- Зрештою, обговорювати з дітьми-радниками, як вони хотіли б продовжувати діяльність і як їх можна в цьому підтримати. Це дасть вам безліч ідей для продовження спільного шляху.

**Нехай голоси дітей та молоді прокладають їх шлях,
навіть у складних життєвих обставинах!**

Перелік додатків

Додаток 1. Технічний опис Консультативної ради (зразок)

Дитяча та молодіжна Консультативна рада

Технічний опис

[Назва проєкту]

Основна інформація

[Основна інформація про проєкт, строки його реалізації, установу, яка забезпечує фінансування, місця реалізації]

[Цілі проєкту]

Цілі діяльності Консультативної ради

У межах структури керування проєктом у *[місцезнаходження]* була створена та підтримується дитяча та молодіжна консультативна рада^[48], що складається з 10–12 дітей *[залежно від проєкту та контексту]*. Основна роль консультативної ради полягає у залученні дітей та молоді до консультативних процесів щодо розробки, реалізації та кінцевих результатів проєкту. Зокрема, вона передбачає:

- Консультування, забезпечення зворотного зв'язку та надання пропозиції дітьми для партнерів проєкту щодо розробки *[результатів, заходів, структур, послуг, процесів тощо]* з точки зору їх зручності та придатності для дітей;
- Розробку, планування, підготовку та реалізацію консультативною радою проєктів Колективних Дій, спрямованих на сприяння позитивним соціальним змінам та покращення благополуччя дітей та їхніх громад *[заходи підвищення обізнаності та просвіти, що спрямовані на підвищення обізнаності дітей та важливих дорослих про права дітей, відстоювання прав дітей з відповідними посадовими особами на місцевому рівні, регіональному, національному та європейському рівнях тощо]*;
- Надання партнерам проєкту експертних знань про якість та придатність для дітей послуг, стандартів якості та приміщень (з точки зору дітей);
- Участь у заходах моніторингу та оцінки з метою забезпечення зворотного зв'язку щодо проєкту та надання експертної інформації щодо подальших удосконалень (з точки зору дітей).

⁴⁸ У контексті цього документу термін «дитина» означає будь-яку особу віком до 18 років, за винятком випадків, коли за законом, що застосовується до дитини, повноліття досягається раніше, відповідно до визначення КПД ООН.

Членство у консультативній раді

У межах [назва проєкту] до складу консультативної ради входить [кількість дітей], а саме:

- Діти у віці [12–18] років та/чи молоді люди у віці [18–24] років [залежно від проєкту та контексту]
- Ті, хто проживає у [країна / місцевість реалізації проєкту], щоб вони могли відвідувати заходи та активності консультативної ради особисто чи брати участь у них онлайн, залежно від умов роботи, а також були знайомими з реаліями життя місцевих дітей
- Ті, хто готові та мотивовані брати участь у заходах проєкту, робити свій внесок у забезпечення благополуччя місцевих дітей, а також з ентузіазмом освоювати новий досвід
- Діти з вразливих сімей або важкодоступних місцевостей, діти з менш сприятливими можливостями, діти, які стикаються зі структурною нерівністю тощо
- Діти з етнічних громад або громад меншин, дітей з різними здібностями й обмеженими можливостями
- Участь дітей є добровільною, і вони можуть відмовитися від участі у будь-який момент, коли вважатимуть це необхідним.

Склад ради є інклюзивним, різноманітним, збалансованим за віком та гендером. Принципи недопущення дискримінації та «не нашкодь» дотримуються на всіх етапах створення, підтримки та розвитку консультативної ради.

Етичні міркування

Під час створення, підтримки та розвитку консультативної ради і проведення її зустрічей та активностей партнери проєкту повинні керуватися своїми організаційними інклюзивними політиками та процедурами убезпечення дітей і дотримуватися їх. Політика та її процедури застосовуються до всіх процесів та заходів, що проводяться в рамках проєкту або від імені проєкту.

Партнери проєкту повинні оцінити ризик для кожної індивідуальної дитини, яку залучають до участі в консультативній раді, щоб переконатися, що її участь буде безпечною для неї, та що дитина може дати інформовану згоду не лише на участь у проєкті, а й на збір даних у межах проєкту. Якщо дітям не виповнилося 18 років, знадобиться згода батьків (рекомендується отримувати згоду батьків незалежно від віку дитини).

Зустрічі Консультативної ради

Учасникам Консультативної Ради пропонуватиметься брати участь у зустрічах ради та пов'язаних з ними заходах та ініціативах протягом усього строку реалізації проєкту і робити в них вагомий внесок, як це зазначено у розділі «Цілі діяльності консультативної ради» цього документа. Зустрічі ради мають плануватися відповідно до ходу реалізації проєкту *[наприклад, строки спільної розробки послуг або політик, ключові етапи та кінцеві результати]*.

Залежно від способів роботи партнерів проєкту, такі зустрічі проводитимуться особисто чи онлайн *[залежно від міркувань безпеки в контексті, можливостей та уподобань дітей]*. Протягом всієї реалізації проєкту буде підготовлено, організовано та задокументовано загалом *[кількість]* зустрічей консультативної ради. Для цього заповнюватиметься список учасників зустрічей.

Додаток 2. Запрошення до участі у дитячій та молодіжній Консультативній раді (зразок)

Доброго дня! Якщо тобі [12–18] років, у тебе є час і тобі цікаво разом зі своїми однолітками зробити внесок у поліпшення благополуччя дітей у твоїй громаді, це твій шанс! Запрошуємо тебе приєднатися до дитячої та молодіжної консультативної ради за підтримки команди Tdh!

Дитяча та молодіжна Консультативна рада — це чудова для тебе можливість створити більш дружні, корисні та цікаві можливості для дітей, як у твоїй громаді, так і за її межами! Об'єднуючись, обмінюючись ідеями та розробляючи разом з іншими дітьми різні заходи, ваші голоси стосовно важливих для тебе та для інших дітей питань буде почуто!

Якщо це про тебе:

- Тобі [12–18] років
- У тебе є час узяти участь у [кількість] зустрічей дитячої та молодіжної консультативної ради протягом [кількість] років / місяців
- Ти прагнеш співпрацювати з іншими дітьми, навчитися чомусь у них та отримати від них натхнення
- Тобі цікаво висвітлювати питання, які є важливими для тебе й для інших дітей у твоїй громаді та за її межами
- Ти готовий/готова пропонувати свої ідеї, знання та навички для забезпечення благополуччя дітей та захисту їхніх прав

Якщо ти бажаєш:

- ➔ Брати участь у спільній розробці дружніх до дітей послуг та заходів
- ➔ Брати участь у розробці й реалізації проєктів Колективних Дій
- ➔ Брати участь у різних навчальних активностях та розвивати нові навички
- ➔ Зустріти нових друзів та весело проводити час з іншими дітьми!

Тоді ми з нетерпінням чекаємо на тебе та твою заявку!

Якщо перед поданням заявки ти захочеш отримати додаткову інформацію, ми з радістю дамо відповідь на будь-які твої запитання! Звертайся до нас за _____



Поради щодо інклюзивного залучення:

Щоб підготувати зрозуміле для дітей, легке для сприйняття запрошення, слід враховувати наступне:

- Діти повинні отримувати інформацію так, щоб їм було легко її зрозуміти. Усі діти різні і віддають перевагу різним способам отримання інформації.
- Використовуйте великий шрифт, щонайменше 14. Формулюйте стислі речення. Уникайте використання складних слів.
- Обміркуйте основні речі, які діти мають знати. Формулюйте усе просто.
- Якщо вам потрібно заздалегідь перевірити, чи зрозуміла ваша інформація, проконсультуйтеся з дітьми з різними здібностями або навіть спільно розробіть запрошення. Перш ніж ви надішлете запрошення усім дітям, його мають прочитати декілька дітей, які зможуть висловити свої думки щодо нього.
- Надсилайте запрошення щонайменше за два тижні до дати зустрічі.
- Оприлюднюйте такий зручний для сприйняття документ одночасно зі звичайною версією, щоб дати усім дітям однакові шанси на участь.
- Щоб висловити зміст запрошення, використовуйте картинки, аудіо та відео.

Додаток 3. Форма заявки (зразок)

Твої ім'я та прізвище _____

Твій вік _____

Гендер: чоловічий _____ жіночий _____ інше _____

Твій номер телефону: _____

Місто / населений пункт твого проживання: _____

Ім'я одного з твоїх батьків _____

Номер телефону одного з твоїх батьків _____

Чому тебе цікавить участь у дитячій та молодіжній консультативній раді?

Чи потрібна тобі наша підтримка для участі у співбесіді?



Поради щодо інклюзивного залучення:

Залежно від різних здібностей дітей, цю форму можна додатково адаптувати, використовуючи прості картинки зліва для кожного запитання та праворуч можливі відповіді на кожне запитання. Щоб відмітити пункт, діти можуть ставити галочку або інший знайомий знак, який їм більше подобається. Щодо останнього запитання, рекомендується перелічити різні варіанти (візуально чи усно), щоб діти могли висловити свої потреби. Наприклад, дитина каже: «Мені потрібні символи, які допоможуть мені зрозуміти слова; мені потрібні символи, які мені знайомі; мені потрібні символи, розташовані над текстом, щоб пов'язати значення слів із зображеннями». Така оцінка потреб допоможе вам у спілкуванні з дитиною не тільки на етапі співбесіди, а й допоможе вибудувати систему знайомих та однакових символів протягом усього процесу взаємодії з дітьми-радниками.

Додаток 4. Перелік ресурсів для підтримки безпеки дітей та молоді в інтернеті^[49]

Вебсайт знаходження	Назва ресурсу	Тема	Вікова група	Посилання
The London School of Economics and Political Science	My Privacy (Моя приватність)	Безпека; приватність	12+	https://www.lse.ac.uk/my-privacy-uk
Child Rights Coalition Asia (Азіатська коаліція з захисту прав дитини)	#SafeWeb4Kids	Безпека	12+	https://www.crcasia.org/campaigns/safeweb4kids/
Google	Be internet Awesome (Будь неперевершеним в інтернеті)	Безпека; приватність; цифрова грамотність	10+	https://beinternetawesome.withgoogle.com/en_us/interland
Think U Know (Думаю, ти знаєш)	Play – Like – Share (Грай – люби – ділися) (гра)	Безпека; приватність; цифрова грамотність	8–10	https://www.thinkuknow.co.uk/parents/playlikeshare/
Safer Internet (Безпечніший інтернет)	Talk it over (Обговоріть це)	Насильство в інтернеті	13+	https://www.saferinternet.org.uk/blog/talk-it-over-%E2%80%93-new-resource-support-discussions-around-online-hate
Think U Know (Думаю, ти знаєш)	Band Runner (гра)	Безпека; приватність; цифрова грамотність	8–10	https://www.thinkuknow.co.uk/parents/articles/band-runner/
ChildNet	Зона онлайн-активності для дітей	Безпека; приватність; цифрова грамотність	6–11	https://www.childnet.com/young-people/primary
ChildNet	Зона онлайн-активності для підлітків	Безпека; приватність; цифрова грамотність	12–18	https://www.childnet.com/young-people/secondary
Save the Children Resource Center (Ресурсний центр організації «Save the Children»)	Children's Guide to Online Safety (Посібник для дітей щодо безпеки в інтернеті)	Безпека в інтернеті	10+	https://resourcecentre.savethechildren.net/node/10219/pdf/safeweb4kids.pdf

49 За матеріалами: resources of #CovidUnder19 coalition #CovidUnder19 | Terre des hommes (tdh.org)

Додаток 5. Форма згоди батьків та дитини (зразок)

Форма згоди батьків

XXXX — це організація, яка функціонує з метою надання підтримки дітям, їхнім сім'ям та громадам у контексті екстреної допомоги та розвитку. Ми пропонуємо різні активності, в яких може взяти участь ваша дитина. Перш ніж розпочати цю співпрацю, нам потрібно отримати вашу згоду та важливу інформацію для забезпечення безпеки участі вашої дитини та її добробуту. Уся інформація зберігатиметься конфіденційно та передаватиметься тільки тим особам, яким це необхідно знати для забезпечення належного догляду за вашою дитиною.

У контексті всіх поїздок та заходів **дитиною вважається будь-яка особа віком менше ніж 18 років**. Наш керівний принцип полягає в тому, щоб у всіх ситуаціях **найкращі інтереси дитини мали першорядне значення**. Це означає, що у всіх діях та рішеннях ми маємо передусім враховувати потреби та права дитини.

Згода на участь в активностях (оберіть потрібний варіант):

X я / ми даю / даємо мою / нашу згоду на те, щоб моя / наша дитина, (ім'я дитини), прибула на **xxxx** заходів та взяла у них участь.

X я / ми уповноважую(-ємо) **xxx** нести відповідальність за мою / нашу дитину під час цих заходів та уповноважую(-ємо) їх приймати рішення щодо надання невідкладної медичної допомоги моїй / нашій дитині, якщо під час поїздки виникне така необхідність.

X я / ми підтверджую(-ємо), що маю / маємо усі повноваження на надання згоди, передбаченої цим документом.

Згода на використання медіа- та інформаційних матеріалів (оберіть потрібний варіант):

X Я / ми даю / даємо свою згоду на те, щоб моя / наша дитина взяла участь у медіазаходах, які можуть передбачати створення фотографій, фільмів, відео- й аудіозаписів або інших форм запису, та які можуть з'являтися в друкованому вигляді (наприклад, у газетах) або розміщуватися в інтернеті.

X Я / ми даю / даємо згоду на те, щоб інформація та/чи думки, якими ділиться моя / наша дитина під час заходу, були задокументовані та використовувалися для звітних та/чи дослідницьких цілей. При цьому ми розуміємо, що персональні дані, які дають змогу встановити особу, не передаватимуться для використання без моєї / нашої попередньої згоди.

Я / ми підтверджую(-ємо), що я / ми прочитав(-ла, -ли) та зрозумів(-ла, -ли) Форму батьківської згоди та погоджуюся(-ємося) дотримуватися її змісту.

Ім'я дитини _____

Дата _____ о _____

Ім'я та підпис (імена батьків / опікунів) _____

Форма згоди дитини – керівництво

(для зображень, фотографій, відео- та аудіоінтерв'ю)

Діти-радники повинні мати можливість підписати форму згоди разом зі своїми батьками / опікунами. Якщо ви хочете охопити всіх дітей, незалежно від їхніх здібностей, та створити лише одну форму згоди, бажано зробити її якомога простішою та зрозумілішою для всіх дітей. Дитина з інвалідністю може заповнити анкету за підтримки дорослих, якщо потреба у такій підтримці виникне. Згода має бути оформлена на одній сторінці.

Один з прикладів односторінкової згоди, яку ми рекомендуємо:

- ➔ Розмістіть слова **у лівій частині** документа, щоб повідомити дитині: а) для чого ви хочете використовувати її фотографію, слова, зображення, голос; б) де ви хочете використовувати цю інформацію; в) як часто ви передаватимете цю інформацію — один раз або кілька разів;
- ➔ Поясніть дитині, з чим ви обоє погоджуєтесь у цьому документі (одним реченням);
- ➔ **З правого боку** залиште місце, щоб дитина могла написати своє ім'я чи ініціали та, за можливості, поставити підпис. Запитайте дитину, як вона хотіла б називатися в документах, які передаватимуться іншим особам (справжнім або вигаданим ім'ям, просто ініціалами, або ніяк);
- ➔ **Завершіть документ поясненням про те, що дитина може в будь-який момент змінити свою думку й відкликати свою згоду;**
- ➔ Поясніть дитині, що іноді буває неможливо видалити інформацію після того, як вона вже була опублікована (особливо в інтернеті).

Тут ви можете ознайомитися зі зразком форми згоди, яку ви можете адаптувати згідно своїх цілей:
<https://supporteddecisionmaking.com.au/resource/easy-read-photo-consent-form/>

Додаток 6. Інструкція для фасилітаторів / фасилітаторок та список учасників Консультативної ради

Інструкція для фасилітаторів /фасилітаторок для моніторингу відвідуваності Консультативної ради

Протокол фасилітатора / фасилітаторки для отримання згоди дітей на участь

Цей шаблон є лише індикативним. Діяльність Консультативної ради охоплює дуже широку сферу; шаблон необхідно адаптувати відповідно до мети та теми конкретної події. Нижче наведено приклад того, як можна пояснити дитині поняття згоди й інші пов'язані з цим поняття. Ви можете адаптувати текст до свого контексту. Важливим аспектом є те, що кожне поняття пояснюється в ході відкритого обговорення, під час якого вітається внесок дітей, а на їхні запитання даються відповіді.

Вступ:

Доброго дня! Мене звуть [ваше ім'я], і зараз я хочу поговорити з вами про сьогоднішню активність. Її мета полягає у тому, щоб [стислий опис мети та теми заходу]. Очікується, що на це знадобиться [XXX] хвилин. Ми дійсно зацікавлені в тому, щоб ви взяли участь, і нам цікаво почути ваші думки та ідеї.

Передбачені процедури:

Під час цієї активності я поставлю кілька запитань, а також я (або кофасилітатор) зроблю (зробить) кілька знімків. Фотографії можуть бути використані, наприклад, як ілюстрації в оглядах вебсайтів, дослідницьких звітах, інформаційних листівках, газетних статтях та/чи презентаціях на конференціях. Вони не використовуватимуться у жоден такий спосіб, щоб це могло скомпрометувати вас. У листку відвідуваності ви можете вказати, чи згодні ви з тим, щоб вас сфотографують. Якщо ні, просто відмітьте пункт «Ні» у графі згоди на використання медіаматеріалів.

Можливість сказати «ні»:

Деякі запитання можуть бути особистими або дещо складними. Ви не зобов'язані говорити про те, про що ви не хочете говорити. Це не вплине на вашу здатність брати участь в інших активностях, як зараз, так і у майбутньому. Але ми будемо дуже вдячні за ваші чесні та відкриті відповіді. Чи є у вас будь-які запитання з приводу того, що ми тут обговорювали?

Що станеться з інформацією та з фотографіями, зробленими під час цієї зустрічі:

Ми надійно зберігатимемо цю інформацію, а результати ви зможете дізнатися від нас та наших колег.

Конфіденційність:

Якщо ви погодитеся на участь, усе, що ви скажете, буде конфіденційним. Це означає, що фотографії та інформація, які ми отримаємо під час цієї активності, будуть долучені до тих, якими діляться інші діти в різних місцях. Якщо ви з цим згодні, ви можете відмітити цей пункт (відмітити графу «погоджуюсь на участь» у переліку контролю відвідуваності). Як варіант, я можу зазначити це зараз, щоб підтвердити, що вашу згоду засвідчено.

Згода на створення звітів / документації:

Ми також хотіли б отримати ваш дозвіл на використання інформації, яку ви повідомляєте під час цієї активності, для створення звітів та іншої документації. Ваша згода дасть нам змогу передавати важливу інформацію та поліпшити нашу роботу. Будь-яка особиста інформація передаватиметься

СПИСОК УЧАСНИКІВ КОНСУЛЬТАТИВНОЇ РАДИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Дата зустрічі консультативної ради:				Місце проведення / платформа зустрічі ради:			
Фасилітатори:				Тема зустрічі:			
	Ім'я	Вік	Гендер	Згода на використання медіаматеріалів (Так/Ні)	Згода на участь (Так/Ні)		
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							
9							
10							

Додаток 7. Форма документації діяльності Консультативної ради^[50]

Форма документації зустрічі ради	
Локація: (місто / село / школа / простір, дружній до дітей / молоді тощо)	
Дата, час та спосіб проведення: (особисто / онлайн / у гібридній формі)	
Імена фасилітаторів:	
Присутні діти-радники (у розбивці за віком, гендером інвалідністю, приймаючою та переміщеною громадою)	
Аналіз зустрічі	
Обов'язково наводьте цитати чи слова, які використовують учасники (за можливості).	
Назва та цілі основної активності	
Опишіть основну активність: що відбувалося	
Основні аспекти Яка з сьогоднішніх подій була найважливішою для групи? Для фасилітаторів? Якими ідеями, стратегіями, сподіваннями, напрямками для поліпшення поділилася група? Які заходи вживатимуться щодо цього?	
Зроблені висновки Які ключові висновки ви зробили за результатами цієї зустрічі щодо подальшої роботи з дітьми-радниками? Чи зробили б ви щось інакше?	
Рухаймося уперед Якими є наступні кроки відповідно до висловлених дітьми думок?	
Додаткові коментарі або за чим потрібно прослідкувати?	

⁵⁰ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes.

Додаток 8. Мій шлях до цілеспрямованого залучення дітей^[51]

Робота пліч-о-пліч з дітьми — це шлях до пізнання, у якому є свої злети й падіння. Як виглядає мапа вашої подорожі?

Створіть мапу власного шляху для роботи в конструктивному партнерстві з дітьми. Це особиста мапа, і у ній немає правильного чи неправильного.

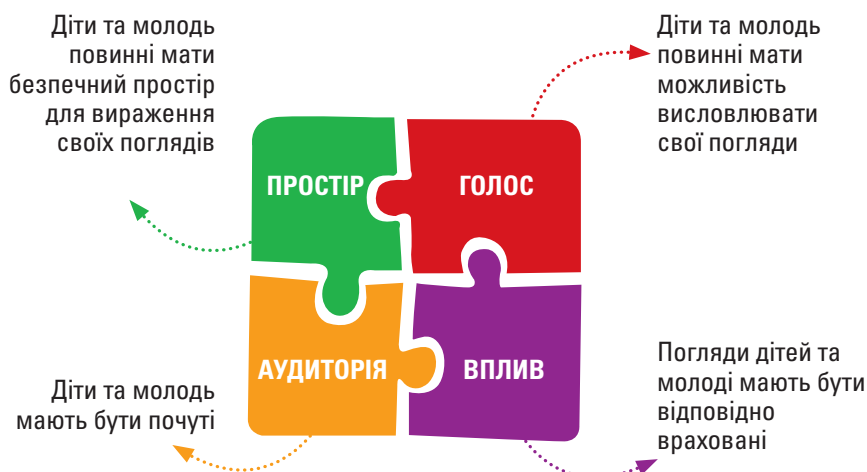
Поміркуйте про те, щоб створити зображення чи слова, які б могли описати події, які привели вас туди, де ви є сьогодні, або якщо це для вас нове, то уявіть, куди ви хочете потрапити. Підказка:

- ➔ Подумайте про те, як дитина вперше вас надихнула. Створіть зображення або фразу, які описали б це.
- ➔ Згадайте час, коли ви відчували труднощі, працюючи пліч-о-пліч з дитиною. Створіть зображення або фразу, які описали б це.
- ➔ Намалюйте інші показники, щоб позначити етапи навчання на вашому шляху роботи з дітьми. Якщо ваш шлях тільки починається, це може бути бачення того, як ви хочете працювати та вчитися разом з дітьми у ході цього проєкту й за його межами!
- ➔ Створюючи свою мапу, поміркуйте про ключові моменти, що ви їх засвоїли на цьому шляху. Як би ви хотіли використовувати ці знання у подальшому?

⁵¹ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2022) Working in Partnership with Children and Young People on the Move: Strategies & Tools for Meaningful Participation. International Institute for Child Rights and Development and Destination Unknown led by Terre des Hommes International Federation

Додаток 9. Журнал самоосмислення [52]

Ось коротке нагадування того, що потрібно дітям для повноцінної участі на основі передумов участі за моделлю Ланді, яка була представлена на початку цього посібника:



Тепер протягом декількох хвилин проаналізуйте власну практику роботи з дітьми, обміркувавши викладені нижче запитання. Не вагайтеся занотувати їх тут або записати свої відповіді в нотатник. Це – лише для вас. Не вагайтеся обговорювати свої роздуми з колегами та/або супервайзером, якщо це зручно.

Чи відчуваєте ви комфортно, слухаючи дітей та молодь, заохочуючи їх до повноцінної участі? Як це виглядає у вашій роботі, та які переваги ви бачите?	Чи є щось, що викликає у вас великий інтерес та хвилювання? Як ви можете поставити свій ентузіазм та досвід на перше місце у своїй роботі?
Де, на вашу думку, ви відчуваєте труднощі допомагаючи дітям та молоді бути значущо залученими? Що ви можете зробити, щоб розв'язати свої труднощі?	Вільне місце: напишіть тут все, що захочете, про те, як можна досягти значущого залучення дітей та молоді.

52 За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2022) Working in Partnership with Children and Young People on the Move: Strategies & Tools for Meaningful Participation. International Institute for Child Rights and Development and Destination Unknown led by Terre des Hommes International Federation

Додаток 10. Ідеї Руханок: спосіб проведення — офлайн^[53]

Викладені далі руханки можна використовувати на початку зустрічей консультативної ради дітей та молоді, щоб «розігріти» учасників, та/або в будь-який момент діяльності, допомогти їм переорієнтуватися або дати час впоратися зі складними емоціями, які потенційно можуть виникнути.

А + Б

Матеріали: не потрібно

Час: 5–10 хвилин

Правила гри: Кожен обирає людину, яка буде його особою «А», і того, хто буде його особою «Б». Ви хочете бути якомога ближче до «А» та якнайдалі від «Б». На рахунок 3 усі починають бігати за своєю особою «А» та втікати від своєї особи «Б». Гра закінчується після деякого часу бігання по колу, або ви можете зробити навпаки — підібратися якомога ближче до особи «Б» та перебувати якнайдалі від «А».

«Лічилка»

Матеріали: не потрібно

Час: 5 хвилин

Правила гри: Уся група має порахувати до 10 (залежно від кількості учасників), не розмовляючи між собою. Комунікація між учасниками групи відбувається невербально. Коли двоє людей одночасно вимовляють одне й те саме число, гра починається спочатку. Вони стають у коло, і їм не дозволяється рахувати по черзі. Кожен повинен називати своє число, доки гра не скінчиться. *Варіація:* Уся група має промовляти абетку, при чому учасники групи один з одним не розмовляють. Коли двоє людей одночасно вимовляють одну й ту саму букву, гра починається спочатку.

«Атоми і молекули»

Матеріали: не потрібно

Час: 10 хвилин

Правила гри: Фасилітатор/фасилітаторка гри просить утворити атоми (групи дітей). Атоми складаються з х кількості гравців відповідно до зазначеної фасилітатором/фасилітаторкою. Якщо учасників 11, а фасилітатор/фасилітаторка вирішує, що в «атомах» має бути по чотири людини, то три людини, що залишилися, які не приєдналися до групи, програють гру та «вибувають». Залишається вісім учасників. Потім фасилітатор/фасилітаторка каже, що потрібно сформувати атоми з

⁵³ За матеріалами: Move on & Engage: Youth Curriculum, Terre des Hommes, витяги з матеріалу за посиланням: www.ruralyoutheurope.com/wp-content/uploads/2018/03/Learning_Platform_ENERGIZERS.pdf. Інші ідеї див. за посиланням: careerintern.ydinstitute.org/cin/resources/cin/2010-04-13-file:en-us.pdf

трьох осіб, тож програють дві людини. Перемагають двоє останніх людей, які залишаються в грі.
Варіація: Якщо група велика, її можна розділити на менші групи однакового розміру, і кожен може залишитися в грі, навіть якщо учасників недостатньо, щоб сформувати групу з кількістю учасників, яку зазначив фасилітатор.

«Електричний струм»

Матеріали: шарф / квітка або щось, що можна підібрати

Час: 5–10 хвилин

Правила гри:

Група ділиться на дві (або більше) команди, члени кожної з яких тримаються за руки. Вони шикуються у дві шеренги поруч один з одним. У 5 метрах перед ними знаходиться предмет. Один учасник стискає руку крайнього учасника з кожної команди, а вони стискають руку наступного учасника, і так далі, внаслідок чого виникає електрична хвиля. Коли крайня людина в кожному ряду відчуває, що її руку стискають, вона біжить за предметом. Виграє команда, яка отримає цей предмет.

«Гусінь»

Матеріали: не потрібно. Потрібно багато місця для руху.

Час: 5 хвилин

Правила гри:

Учасники об'єднуються в дві команди. Вони стають в ряд, один за іншим, кладучи руки на плечі людини, що стоїть перед ними. Обидві команди повинні зловити гусінь за хвіст. Команда, яка зловила іншу команду за «хвіст», забирає до себе людину. Перемагає команда, яка зрештою забере до себе усіх учасників.

Варіація: Учасники починають поодиночі, граючи в гру «камінь, ножиці, папір». Той, хто програє, має стати за спиною у переможця й покласти руки йому на плечі. Переможець продовжує змагатися з іншим учасником, а решта «елементів гусені» (особи, що програли до цього), вболівають за переможця. Зрештою, утворюється дві довгі «гусені», які конкурують одна з одною.

Лижні перегони

Матеріали: не потрібно

Час: 5 хвилин

Правила гри:

Учасники утворюють коло. Фасилітатор / фасилітаторка пояснює, що це лижні перегони, та показує різні рухи. Спочатку кожен повинен надягнути своє лижне спорядження: костюм, взуття та шолом. Лижники мають стати в положення для спуску, а коли фасилітатор / фасилітаторка скаже «великий / малий стрибок», усі повинні підстрибнути; коли фасилітатор / фасилітаторка скаже «поворот вліво / вправо», учасники повинні повернути корпус в зазначений бік. Темп гонки збільшується, трампліни та повороти стають дедалі ближчими, і закінчується гонка фото на фініші.

Оберіть та поділіться (про те, що вам подобається / не подобається)

Матеріали: роздруківка наведеної нижче таблиці

Час: 10 хвилин

Правила:

Діти повинні обрати стільки варіантів з роздруківки, скільки побажать, і поділитися з групою. Інший спосіб гри – запропонувати усім дітям запитати один одного, що їм подобається / не подобається, і поставити своє ім'я чи ініціали під варіантами відповідей на роздруківці. Діти гуляють, знайомляться з новими однолітками / дорослими, просять їх обрати щось із переліку та спілкуються.

Мені подобається музика	Мені подобається морозиво	Мені подобається моя кімната	Мені подобається дивитися телевізор
Мені подобається моя школа	Мені подобається займатися спортом	У мене є друзі	Мені подобається вигулювати своїх домашніх улюбленців
Мені подобається червоний колір	У мене є фотографії моїх найближчих людей та друзів	Мені подобається знайомитися з новими людьми	Мені не подобається вставати рано-вранці
Усі діти цінними	Мені подобається, як лікарі доглядають за мною	Мені подобається співати	Мені подобається танцювати

Додаток 11. Ідеї Руханок: спосіб проведення — онлайн^[54]

Викладені далі руханки можна використовувати на початку зустрічей консультативної ради дітей та молоді, щоб «розігріти» учасників, та/або в будь-який момент діяльності, допомогти їм переорієнтуватися або дати час впоратися зі складними емоціями, які потенційно можуть виникнути.

«Де у світі»

Ця гра дає змогу учасникам в захопливій формі познайомитися один з одним.

Правила гри:

1. Попросіть учасників обрати місце у світі, куди вони хотіли б поїхати, або яке відповідає їхній індивідуальності.
2. Попросіть їх зробити три коментарі щодо цього місця.
3. Поясніть, що інші учасники мають вгадати, яке місце обрали інші.

«Досягнуті цілі»

Ця активність дає змогу зосередитися на позитивних речах (наприклад, на досягненнях). Це також спосіб налагодження контактів, оскільки учасникам може бути цікаво досягти тієї самої цілі, що й інші учасники групи, до яких вони могли звернутися за порадою.

Правила гри:

1. Попросіть учасників сказати, яких цілей вони досягли за останній рік (якою б маленькою вона не була).
2. Проведіть обговорення. Ви можете фасилітувати обговорення, поставивши запитання, наприклад, про те, що вони відчували, коли досягли цілі, або які навички, на їхню думку, були важливими для досягнення цієї цілі.
3. Ви можете занотувати перелік своїх досягнень у чаті або на віртуальній дошці оголошень за бажанням.

«Один випадковий предмет»

Ця вправа для зняття напруги — це кумедна гра, спрямована на те, щоб учасники почали почуватися розкуто, та на створення відчуття згуртованості. Ви також можете використати цю вправу як руханку, за потреби, якщо відчуєте, що учасники втрачають концентрацію.

Правила гри:

1. Попросіть учасника обрати один випадковий предмет, який знаходиться в його кімнаті, і нікому не казати, що це таке.

⁵⁴ Витяг з 21 Free fun Icebreakers for Online Teaching and virtual remote teams (symondsresearch.com), де можна знайти ще багато корисних матеріалів для онлайн-занять.

2. Поясніть, що іншим учасникам треба вгадати, що це таке, ставлячи запитання, які потребують відповіді «так» чи «ні».

Ви також можете, якщо захочете, влаштувати змагання, в якому переможе той учасник, який правильно вгадав найбільшу кількість предметів.

Активність з одним словом (або з одним зображенням)

Це ще одна активність, яка дає змогу учасникам у творчій формі поділитися інформацією про себе.

Правила гри:

1. Попросіть учасників обрати одне слово, яке найкраще описує їх самих або їхнє життя, і пояснити, чому. Як варіант, ви можете попросити їх обрати зображення (наприклад, завантажити його з інтернету або зробити знімок за допомогою телефону).
2. Попросіть їх поділитися своїми відповідями в чат або на віртуальній дошці.

«Загублений у просторі»

Це активність, яка дає змогу учасникам познайомитися один з одним.

Правила гри:

1. Попросіть учасників уявити, що вони живуть на космічній станції. Раптом космічна станція виходить з ладу, і їм доводиться евакуюватися. Вони можуть узяти з собою лише 5 предметів. Які предмети вони обрали б?
2. Попросіть учасників поділитися своїми відповідями в чаті, пояснивши, чому вони вибрали саме ці п'ять речей.

Активність «Стаavimo запитання»

Це гарний спосіб для учасників познайомитися один з одним у невимушеній атмосфері.

Проте й не забувайте ставити і легкі запитання, оскільки ви хочете почати з позитиву.

Правила гри:

1. Поставте своїм учасникам перелік запитань. Наприклад, яка ваша улюблена страва, улюблене місце для подорожей, де ви народилися тощо?
2. Вони можуть просто написати відповідь у чаті або розмістити фотографію чи посилання.
3. Поділіться відповідями з усіма учасниками та попросіть їх здогадатися, хто дав кожную відповідь.

Активність «Зроби фото»

Це захоплива активність, яке є корисною, щоб учасники пізнали один одного за допомогою зображень та креативу.

Правила гри:

1. Попросіть учасників щось сфотографувати. Зазвичай, ви обираєте тематику завчасно. Наприклад, попросіть учасників сфотографувати своє взуття або щось, що стоїть на їхньому столі, або ж краєвид за вікном. Не забудьте їх попросити зробити знімок та завантажити його до початку зустрічі, інакше це може зайняти забагато часу, якщо робити в реальному часі.
2. Попросіть учасників розмістити це зображення на віртуальній дошці.
3. Почніть обговорення. Наприклад, ви можете запитати, чому вони обрали саме цей предмет на своєму столі, або що їм найбільше подобається у краєвиді за вікном тощо.

«Дві правди та брехня»

Це класична руханка, яку можна адаптувати для проведення онлайн.

Правила гри:

1. Попросіть одного учасника написати три твердження про себе: 2 істинні та 1 помилкове.
2. Попросіть інших учасників проголосувати за те, які твердження є істинними, а які є помилковими.
3. Після того як перший учасник поділиться своїм твердженням, а група вирішить, яке з тверджень є помилковим, перший учасник розповість, які твердження були істинними, а які помилковими.
4. Продовжуйте, поки кожен учасник групи не поділиться своїми твердженнями.
5. Виграє той, кому вдасться вгадати найбільше помилкових тверджень. Як варіант, ви можете грати в цю не конкуруючи, щоб учасники краще пізнали один одного.

«Три слова»

Це руханка, яка може бути корисною для того, щоб обговорити важливість адаптації до мінливих ситуацій та навчитися швидко думати.

Правила гри:

1. Попросіть учасників погодити довільну тему. Це може бути що завгодно: скажімо, харчування, домашні улюбленці, футбол тощо.
2. Поясніть, що кожен учасник повинен зробити свій внесок в сторітелінг трьома словами (і лише трьома словами за раз). Робитимуть вони це по черзі.
3. Запропонуйте учасникам вимовити перші три слова, які спадуть їм на думку. Неважливо, мають вони сенс чи ні.
4. Намагайтеся швидко переходити від одного учасника до іншого.

Додаток 12. Ідеї підсумкових вправ ^[55]

Хуртовина

Учасники записують те, чому вони навчилися, на аркуші паперу та зминають його в кульку. За сигналом вони підкидають свої паперові «сніжки» в повітря. Потім кожен учасник бере в руки «сніжку», яка лежить поруч, та зачитує її зміст.

Ді-джей

Учасники записують, чому вони навчилися, у формі улюбленої пісні. Запропонуйте учасникам додаткову винагороду, якщо вони проспівують записане.

Прогулянка галереєю

Учасники в невеликих групах записують або малюють на аркуші фліпчарту, чому вони навчилися.

Після того, як готові роботи будуть прикріплені до стіни, інші учасники прикріплюють на них стікери для подальшого розвитку ідей, запитань, або щоб висловити похвалу.

Обкладинка

Попросіть дітей намалювати обкладинку книги. Назвою буде тема зустрічі консультативної ради. Автором — учасник ради. Стисле схвалення відомих особистостей або рекламне оголошення повинно підсумувати та чітко сформулювати переваги зустрічі.

І що?

Поставте учасникам таке запитання: *Які висновки зустрічі ради важливо буде знати через три роки? Чому?*

Інсценуйте це

Попросіть учасників інсценувати реальне застосування навички, яку вони розвинули сьогодні.

⁵⁵ За матеріалами: Move on & Engage: Youth Curriculum, Terre des Hommes, витяги з матеріалу за посиланням: www.edutopia.org/blog/22-powerful-closure-activities-todd-finley

Нумо встигнути!

Поставте запитання. Дайте учасникам ради 10 секунд, щоб порадитися з іншими, потім запропонуйте бажаному дати відповідь. Повторіть.

Людина, від якої ви взяли найбільше

Учасники пишуть записки своїм «колегам», описуючи, чому вони навчилися у них під час обговорення.

Ключові слова

Оберіть п'ять ключових слів, які використовувалися під час зустрічі. Попросіть учасників спробувати визначити і записати ці слова індивідуально. Порівняйте свої ключові слова з ключовими словами учасників, щоб побачити, чи змогли вони визначити ключові думки / концепції зустрічі.

3-2-1

3 речі, які учасники вивчили, 2 речі, щодо яких у них є запитання, 1 річ, про яку вони хочуть, щоб знав фасилітатор — використовуйте стікери, каталогові картки тощо.

Акваріум

Учасник записує одне запитання, яке у нього є за темою поточної сесії. Це може бути щось, на що вони вже знають відповідь, або на що хочуть отримати відповідь. Утворіть внутрішнє та зовнішнє кола. Поставте запитання особі, яка стоїть перед вами, щоб дізнатися, чи знає він/вона відповідь, змініть респондента (той, хто відповідає). Якщо є час, змініть партнера.

Додаток 13. Визначення аспектів вдосконалення^[56]

Пошук можливостей для вдосконалення часто починається з виявлення проблем. Інколи це має вигляд побажання («я б дуже хотів, щоб цей застосунок мав _____»). Інколи це може мати форму скарги («мене дратує, що за допомогою цього застосунку ми не можемо _____»). Будь-яка з цих відправних точок цілком підходить. Запропонуйте дітям та молоді, індивідуально чи колективно, скласти перелік своїх відгуків про цей застосунок / послугу. Потім запропонуйте їм проаналізувати ці твердження з точки зору можливих аспектів вдосконалення. Почніть запитання з таких слів: **«Як ми могли б...» та/чи «А що, якщо...?»**. Це перетворює проблеми, які діти та молодь помічають, у можливості для вдосконалення!

**РЕЧІ, ЯКІ Я ХОТІВ(-ЛА) Б БАЧИТИ
У ЦЬОМУ ЗАСТОСУНКУ...**

Хотілося б, щоб цей застосунок
був доступнішим для дітей
з порушенням процесу читання

ЯК МИ МОГЛИ Б...

Як ми могли б сформулювати
наші рекомендації
для розробників застосунку,
щоб зробити його максимально
доступним для дітей?

**РЕЧІ, ЯКІ МОЖНА БУЛО Б
ПОЛІПШИТИ...**

Цей застосунок можна
поліпшити за допомогою...

ЯК МИ МОГЛИ Б...

Як інакше ми могли б
уявити цей застосунок, щоб...

⁵⁶ За матеріалами: Design Thinking for Educators Toolkit, 2012 IDEO LLC, IDEO's Design Thinking for Educators Toolkit

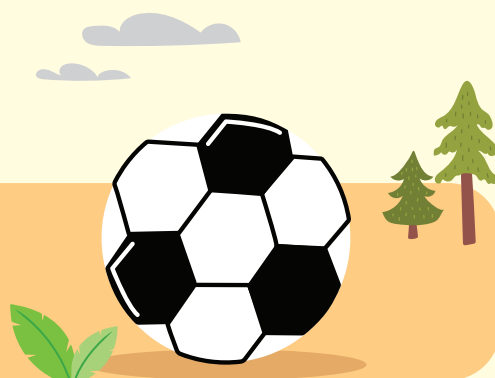
Додаток 14. Картки активності «Бажання та потреби»^[57]

Надрукуйте, виріжте та покладіть у конверт повний набір карток для кожної підгрупи. Ви також можете роздати кілька порожніх карток і дати дітям-радникам можливість додати ще кілька речей, які, на їхню думку, можуть їм знадобитися, або які вони хотіли б мати.





Фастфуд



**Гральні майданчики
та місця відпочинку**



Чиста вода



Власна спальня



Належні умови проживання



Сучасний одяг



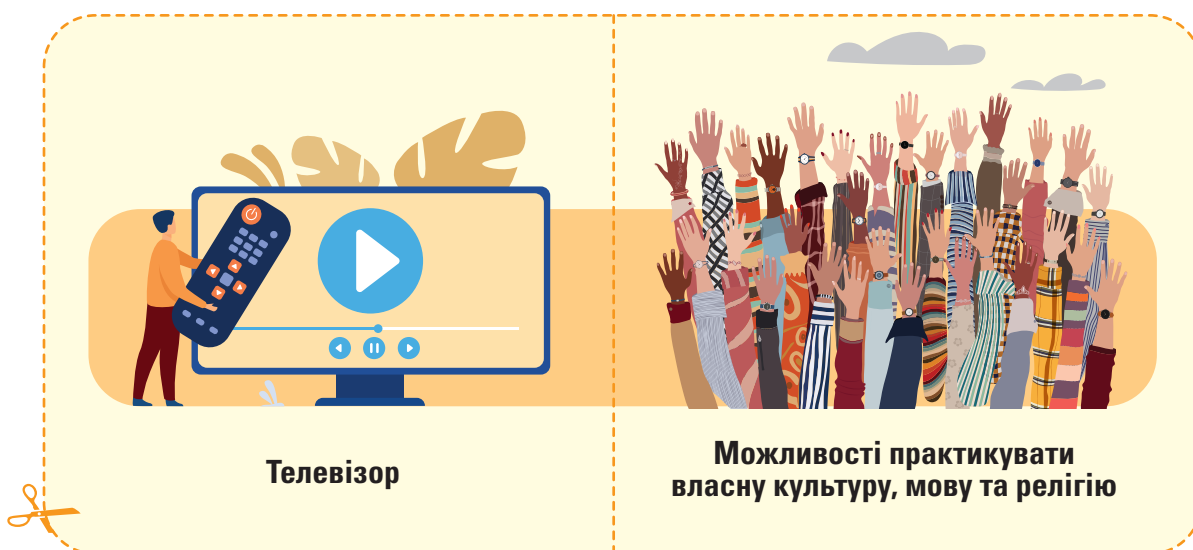
Чисте повітря

Особиста стереосистема



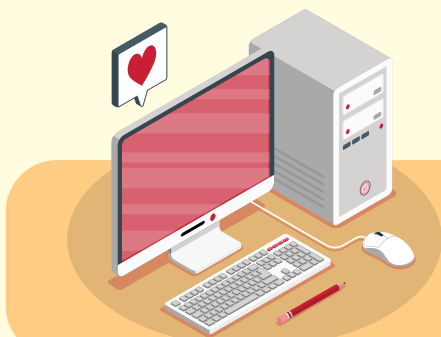
**Можливості
для обміну думками**

**Така кількість грошей,
щоб їх можна було витратити так,
як вам подобається**



Телевізор

**Можливості практикувати
власну культуру, мову та релігію**



Персональний комп'ютер



**Справедливе поводження
та недопущення дискримінації**



**Захист від жорстокого
поводження та нехтування**



Освіта

Додаток 15. Таблиця тем^[58]

Заповніть цю таблицю після того, як ви завершите етап «Мапування» та «Дослідження». Додавайте стільки рядків і тем, скільки потрібно, щоб помістити усі ключові ідеї та роздуми, якими діляться діти та молодь.

ТАБЛИЦЯ ТЕМ		
Сильні сторони	Проблеми	Ідеї
Таблиця тем 1		
Таблиця тем 2		
Таблиця тем 3		

⁵⁸ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes.

Додаток 16. Асоціативна мапа^[59]

Заповніть цю форму в процесі залучення дітей та молоді до активності зі складання асоціативної мапи. Ви можете надрукувати її на великому аркуші паперу, щоб вони могли заповнити її безпосередньо там, або перенести цю інформацію на кілька аркушів фліпчарту.



⁵⁹ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes.

Додаток 17. Мапа Колективної Дії^[60]

Запропонуйте дітям-радникам використовувати цю форму під час складання мапи колективних дій. Вони можуть продовжувати доповнювати та розвивати її мірою просування процесу планування та моніторингу підготовки до своїх Колективних Дій.

Мапа Колективної Дії	
Назва Колективної Дії	
Назва дитячої та молодіжної Консультативної ради	
Коли ми розпочнемо? <i>дата</i>	
Коли ми закінчимо? <i>дата</i>	
Локація: <i>Де проводитиметься Колективна Дія?</i>	
Бачення / мета: <i>Чому ми хочемо це робити?</i> <i>Яких позитивних змін ми хочемо досягти?</i>	
Проблема(-и): <i>Які проблеми ми хочемо вирішити?</i>	
Опишіть активність: <i>Що трапиться?</i>	

⁶⁰ За матеріалами: Currie, V., Lee, L., and Wright L. (2019) YouCreate Art-kit: Participatory Action Research for Young Change-makers. International Institute for Child Rights and Development and Terre des Hommes.

	Завдання	Відповідальна(-і) особа(-и)	Строки
Покроковий план: <i>Які кроки нам необхідно зробити для здійснення Колективної Дії?</i>	1.		
	2.		
	3.		
	4.		
	5.		
Ресурси: які ресурси нам знадобляться? <i>Знання та навички, люди, кошти, матеріали</i>			
Бюджет: <i>Який у нас бюджет, і як ми його використовуватимемо?</i>	Матеріали: Локація: Транспортування: Частування: Особи, що надають підтримку: Інше:		
Показники прогресу: <i>Короткострокові зміни, яких ми хочемо досягти своїми колективними діями</i>	Що ми очікуємо побачити: Що ми хотіли б побачити: Що ми будемо в захваті побачити:		

Додаток 18. Форма «ОБМІН ДОСЯГНЕННЯМИ»^[61]

Ця форма заповнюється під час активності «Відсвяткуймо та поділімося своїми досягненнями»

Що саме?	Основні ідеї (частина А)	Кому (частина Б)
----------	--------------------------	------------------

Досягнення



Проблеми



Навчання / можливості



План дій ОБМІН ДОСЯГНЕННЯМИ (частина В)

Як саме?

Кому саме?

Де саме?

Ролі та відповідальності

План дій

61 За матеріалами: Move on & Engage: Youth Curriculum, Terre des Hommes



Terre des hommes

Допомога дітям.



Siège | Hauptsitz | Sede | Headquarters
Av. Montchoisi 15, CH-1006 Lausanne
T +41 58 611 06 66, CCP: 10-11504-8
www.tdh.ch, E-mail: info@tdh.ch

 www.tdh.ch/donate
 www.facebook.com/tdh.ch
 www.twitter.com/tdh_ch
 www.instagram.com/tdh_ch